

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bidrag

til

Løve Herreds Historie og Beskrivelse

samlede af

L. Nørreslet.

Jordbundsforhold.*)

Ovenpaa de faststaaende Lag af Kridt og tertiære Aflejringer hviler der over hele Løve Herred et mægtigt Lag af kvartær Dannelse. Det er desværre ikke muligt for Øjeblikket at give noget Mægtighedskort over disse Dannelser, da den officielle geologiske Undersøgelse endnu ikke er afsluttet, men Borebøgerne giver dog for en Del Punkters Vedkommende ganske gode Oplysninger.

Bakkerne ved Vedby, Bodal, Verup og Tindinge bestaar af lagdelt Sand, medens de, som findes ved Katrup, Hallebygaard og Bakkendrup, indeholder Rullestensgrus. Det indre af Reersø er afsat af Saltvandsdynd, den østlige Side af Saltvandssand, medens Øens Nordkyst er gammel Strandvold. Det øvrige Herred hviler paa Moræneler, ofte bestaaende af store Strækninger af Lersletter, der maa tænkes at være afsatte af Indlandsisens Bundmoræne under rolige Afsmeltningforhold; men en anden Form for Aflejringens Stilling haves i Bakkedragene Syd for den store Aamose om Nidløse og Kongsted over Hesselbjerggaard til Sønderød. Stenrit Ler stikker frem under Diluvialsandet ved Bodal og Verup, hvor det tidligt har givet Anledning til Teglværksdrift. Nordvest for

---

*) K. Rørdam og V. Milthers: Danm. geol. Undersøgelse I R Nr. 8, Kbh. 1900.

Verup ligger der to Teglværker, drevne paa stenfrit Diluvialler. I den sydlige Teglværksgrav findes der et 4 Meter højt Profil (Gennemsnit) udelukkende i stenfrit Ler, der overst er gult, men nederst er blaat og uforvitret.

Medens det stenfri Ler dér gik i Dagen, er det i den nordlige Grav dækket af 2—3 Meter Sand. Men i en saa ensartet Masse som dette Ler kan der dog forekomme Pletter af Sand og Kalkdannelser, fordi Isen under sin Bevægelse i Istiden bundskrabede den daværende Jordbund og ophobede sine Afskrabninger langs Isens Yderrand. Disse Isbræer skønnes i de forskellige Jordperioder at være kommen fra den skandinaviske Halvø og fra de sydtyske Bjerge, hvad der kan ses af de Skurestribers Retning, som de har efterladt i deres Hjemlands Klipper, dels af de Bjergarter, som de har afsat hos os, og dels ogsaa af den Retning vore Bakkedrag ved dem har faaet. En Isbræ afsatte under sin Vandring langstrakte Aaser ved Siderne og ophobede forved sig en mere afrundet Form, den saakaldte Endemoræne, der tilsidst bragte Isen til at standse. Under Bræen dannedes der da ofte et Vandbasin og som et saadant menes Tissø at være opstaaet. Halleby Aa antages oprindeligt at have fortsat sit Løb forbi Bromølle mod N. V. og at have udmundet i Saltbæk; men en Isbræ kommende fra N. O. menes at have afsat en Endemoræne ved Bjergsted—Avnsø og derved tvunget Aaen ind i sit nuværende Løb mod S. V. igennem Tissø og forbi Augerup Mølle.

Man kunde formode, at Tissø (o. 2500 Tdr. Land

stor), hvis Overflade kun er 2 Meter over Havspejlet og hvis Bund ligger betydelig under dette, i Oldtiden har været en Havarm; men Undersøgelser i Naturen bekræfter ikke denne Formodning. Havet har ganske vist gaaet et Stykke ind i-Bjerre Enge, men har aldrig overskredet Landevejen ved Pilipsdal; men deraf følger igen, at den store Lavning, der fra Tissø gaar i sydlig Retning og f. Eks. danner Høng Ravnemose og den bekendte Maglemose imellem Løve og Mullerup, heller aldrig har lugtet Havvand.

Ikke desmindre er Vandet i Brøndene ved enkelte af de Mullerup Mosehuse saltholdigt, hvilket endda kunde forklares af saltholdige Lag i Undergrunden, men hvorledes kan man forklare Tilstedeværelsen af Saktvandsplanter paa Mosebunden?

Underlaget har man søgt at skaffe sig Oplysninger om ved at formaa et Par københavnske Brøndborer-firmaer til at føre nøjagtige Borejournaler, om hvis Paalidelighed der altsaa dog ikke kan være afgjort videnskabelig Vished. Her nogle Prøver:

- A. Kammergave. Under 26 m Moræneler, 31 m Sand.
- B. Kragerupgd. 37 m over Havet. 15,7 m Moræneler, 4,1 m Grus, 7,2 m Moræneler, 6,5 m Blaaler, 0,2 m Grus, 7,5 m Kalk og Flint.
- C. Mullerup Teglværk. Terrænhøjde 2,5 m. 5,7 m Brønd, 2,2 m Sand, 7,9 m stenet Blaaler, 3,6 m haardt Blaaler, 35,9 m Sand og Grus, 4,6 m Grus og Sten, 1,8 m gult Sand, 9,3 m lyst Blaaler, 36,1 m Blaaler og Sandsten i vekslende Lag - 62,6 Meters Dybde.

Ved Kragerup er altsaa fundet et Kalklag 4,7 m over Havfladen; Grønsandsten er ved Boring fundet ved Hallebygaard i en lodret Mægtighed af 58 m fra en Dybde af 134,7 m til 192,7 m under Havet, medens Kalken endnu ikke var naact i denne Dybde. Som det heraf fremgaar, byder Undergrunden ogsaa paa Afvekslinger og Uligheder; man tænke kun paa Kalkens Øverlighed ved Kragerup.

Af plastisk Ler, der træder frem for Dagen i Røsnæs Klit, er der fundet Lag i dybere Leje ved Bøstrup.

Naturskildring.

Skønt ikke nævnt i de alm. Skolegeografier og derfor lidet kendt, er Halleby Aa paa ganske lidt nær lige saa lang som Susaa, der nyder denne Ære. Den er fra sit Udspring indtil Udløbet i Havet, naar den gennemløbne Tissø regnes med, 99,400 Alen lang, altsaa $8\frac{1}{3}$ Mil, medens Susaas Længde er 101,000 Alen, $8\frac{1}{2}$ Mil. Ligesom Rhinen og Rhone har deres Kilder i Nærheden ad hinanden, men tager deres Løb hver til sit Verdenshjørne, saaledes har vore to sjællandske Hovedfloder deres Udspring i det samme Bakkestrog. De kommer begge fra Haraldsted, Knud Lavards Haraldsted, Susaaen tæt ved Allindemagle og Halleby Aa ved Allindelille. Begge har den Ejendommelighed, at de skifter Navn undervejs. Halleby Aa hedder ved sin Begyndelse Aamose Aa, lige til den naar det nordlige Punkt af sit Løb ved Øresø Mølle. Et mægtigt, næsten to Mile langt Engdrag bereder den et mageligt Leje, hvor talrige Vandløb fra begge Sider efterhaanden giver den Fylde og Bredde. At her i gamle Dage har været en hel Indsø, er tydeligt af Landets Udseende, og herom minder ogsaa Navne som Lilleø og Maglø. Tørveskæret drives stærkt især i Kongsmose og Bodals Moser. Af endnu større Betydning er Engene, som tilhører alle de omliggende Sogne: Stenlille, Niløse, Reerslev, Sæby, Holmstrup o. fl. Det er ikke nemt at komme ned til Aamosen,

Sognevejene holder sig forsigtigt inde paa det faste Land, og der er paa denne lange Strækning kun en eneste Bro over Aaen, nemlig ved Skellingsted. Man overser Aadalen bedst fra det lille Stykke af Landevejen, som ligger imellem Reerslev og Bromølle. Det næste Stykke Vej med de anselige Højdepartier omkring Herregaardene Nørager og Katrup imod Vest, Aamosen imod Øst, gaar igennem et af de smukkeste Landskaber i Sjællands Indre, saa smukt, som det omtrent kan være naar Havet mangler. Det nordvestlige Hjørne af Aamosen bærer det særlige Navn af Kajemose, og herfra løber Aaen næsten lige imod Nord, forbi Bromølle, der ligger romantisk nede i Dybet, gemt imellem dejlige Skove. som klæder Bakkerne til begge Sider, Katrup og Halleby Skove imod Vest, Akselholm, Møsten og det skønt beliggende Donnerup i Øst. Aaen passerer tæt forbi Holmstrup med St. Søren's Kirke, der er en af de anseligste paa Sjælland, og naar da „Kongens Møller“, hvor den, saa slaar en stor Bugt og gaar ned til Tis Sø. Den Halvø, som dannes ved denne Bugtning af Aaen bærer nogle af de største Højder paa Sjælland. Kløvehøj, som ligger paa Nørager Grund, regnes for Dronningen iblandt dem og angives til 322 Fod. Udsigten er glimrende til alle Sider, og hver Tid paa Dagen har sin særegne Tilløkkelse. Angivelserne afvige om det Antal Kirketaarne, som kan tælles her fra, men ingen har nogen Sinde set dem alle paa een Gang; ved hver ny Belysning kommer nogle frem, medens andre forsvinder.

Kongens Møller er berømte viden om Lande og fortjener det. De er fem i Tallet, og Kongens Mølle hedder egentlig kun den ene, som drives ved det lille Afløb fra Skarritsø til Halleby Aa; de andre er Rangle Mølle, Strids Mølle, Gryde Mølle og Øresø Mølle, ikke synderlig kønne Navne, men til Gengæld des skønnere Møllerne. Aaløbet her er blevet anseligt, det glider sagte frem under hængende Løv, dækket af Aakandernes Blade, gemt bag nejende Siv, bredende sig ved hver af de Stansninger, hvortil Møllernes Stemmeværker har tvunget den, i drømmende Smaasøer. En hel Klynge af Skove er samlet om denne henrivende Plet.

„Den over en Mil lange Aadal, som strækker sig fra Øresø Mølle ned til Tis Sø, er den smukkeste i sin Art paa Sjælland“ paastaar Amtmand C. St. A. Bille*). For ret at overse den, maa man ned bag ved Møllen, gennem en lille Lund, men saa har man ogsaa hele Udsigten for sig. Den paa sine Steder en Fjerdingvej brede Eng ligger indesluttet paa begge Sider af høje Bakkerækker, til højre Tystrup Skov, der af Kendere regnes blandt de mest maleriske af vore Skove**), Bakkerne omkring Svebølle og Jordløse, til venstre Hallebyøre Skov, Katrup, der skuer langt ud over Verden og kan ses alle Vegne fra i den Kant af Landet, og Buerup Bakker, medens i det fjærne, hvor man mere aner end ser Tissø, Dampskorstenen paa den lavt liggende Hallebygaard betegner Grænsen.

*) Galschiøt: Danm. i Skildringer og Billeder, II. Bd., Kbh. 1893, S. 547.

**) C. St. A. Bille anf. Sted § 550.

Landskabsbilledet er lige tiltrækkende, hvad enten det er en smilende Sommerdag, hvor Hundreder af Koer staar i Græsset over Knæ, eller en stormfuld Efteraarshimmel med jagende Skyer, hvor Hejreflokken, der endnu her har et sidste Tilhold, jages op fra sin Fangst og med sin lange Hals bøjet i S søger ind i Skoven.

Sandt er det, at det egentlige Aaløbs lunefulde Bugtninger har maatte vige for de Reguleringer, som til bedste for Agerbruget røver Poesien fra vore Vandløb, og at den temmelig lige Linie virker lidt ensformigt, men kun for den Pris har Græsvækstens Frødheder kunnet købes. Om Vinteren staar alt her under Vand, det løber i et med den lille Made Sø, men ogsaa da har Naturen sin gribende Skønhed, og et pragtfuldere Syn, end naar denne store Flade er dækket af Is, medens Skovene omkring den funkler af Rimkrystaller, medens Risbøgens brune Løv og Askens mørke Frugtduske danner tigrede Pletter, skal man ikke let kunne finde. Det er et Spørgsmaal, naar disse beskrevne Enge, Aaer, Søer og Skove er skønnest, men om Vinteren kendes de kun af „Egnens lykkelige Beboere“ (Bille).

Tissø er stor og anelig nok $\frac{3}{4}$ Mil lang og $\frac{1}{2}$ Mil bred, men saa idyllisk som f. Eks. ved Esrom-, Fure- eller Skarritsø er Omgivelserne ikke. Østsiden med dens skovklædte Bakker, med Herresæder og det indtagende Sæby er „upaaklagelig“, men paa Vestsiden er Egnen bar, Bakkerne har kønne Linier, men er nøgne. Der skal en Solnedgang eller et Tordenvejr til for at

faa Søen og Omgivelserne til at virke sammen til et virkningsfuldt Landskabsbillede.

Halleby Aa træder igen ud af Søen ved dennes sydvestlige Hjørne og optager paa sin Vej til Bæltet endnu to Vandløb, den ene kommende fra Bødstrup gennem Maglemose, Høng Ravnemose, det andet Helsing Aa, der gennemstrømmer Aagaards Have. Der er ikke noget særligt tiltalende ved denne Strækning, det er Moser og Enge, der bliver ringere efterhaanden, som de nærmer sig Stranden, og ved Bjerre Aas kæmper det ferske og det salte Vand om Herredømmet over det side Jordsmon. Slagelse-Værsløv Banen gaar over Aaen tæt Vesten for Tis Sø. Dristige Foregangsmænd har ogsaa udkastet Planer til en Besejling af Aaen med Pramme, der skulde bringe grovere Varer, som Kul, Jern, Tømmer og Foderstoffer, fra Mullerup Havn og op til Søens Bredder, men Udsigterne til Planernes Udførelse er vist lange, selv om man intet maa forsværge i saadan Retning i denne Dampens og Elektricitetens Tidsalder.

Vestsjælland og i Særdeleshed Løve Herred hører hverken til de smukkeste eller ejendommelige Landsdele; naar nogen Plet skulde fremhæves som den vakreste, maatte det uomtvistelig blive Skovegnen om Tis Sø, som da ogsaa forlængst er blevet besunget og af ingen ringere end Th. Kingo:

Mig tykkes, naar jeg Steden ser,
Hvor fordum Esben Snare
Med tusindaarig Sten og Ler
Lod bygge og bevare:

At han tilforne vel har ledt,
Før han saa just har fundet
Et Sted, som var saa vel forseeet
Og med slig Lyst omvundet.

Thi Osten for der drejer op
Og sig mod Skyen holder
Den ældegamle Skovetop
Hvis sindalgrønne Folder

Og Grenevækst gorsligen Pragt
I Luftens nedrig Veje
Som den var groet til Himmelsal
Og Stjerneloft at feje.

Der kan man se sin Lyst oppaa
Den danske Djurekonning:
Den kroned' Hjort i Duggen gaa
Med sin betakked' Dronning.

Der er den brikkerumped Raa
Den kaade Buskeføjte.
Der ser man Lure-Mikkel gaa
Hos Rævisen sin Tøjte.

Der sidder under Busk og Læ
Den hjertekipped' Hare,
Der ser man op' og ned' i Træ
De snare Egern fare.

Der hører man foruden Tal
Skovenglenc at sjunge,
Som levend' gør den Løvesal
Med himmelstemmet Tunge.

I Busken har Naturen sat
Sit Apothek og Køkken,
Der groder Jorden slig en Skat
Den krydderige Trøken.

At, hvor man ser, der er fyldt
I alle Rum og Gange
Med Urtedesmer, smuk forgyldt
Oppaa de grønne Stange.

Og gaar man end lidt længer hen,
Da dejlig Tissø møder
Og smiler ad sin trofast' Ven
Med sin krystalle Læbe.

Jeg om Søfyrsten, Gedden, vil
Ret ikke meget tale,
Som gør utallig Spring og Spil
Alt med sin lækre Hale:

Hans spydbevæbnede Drabant,
Aborren, med ham følger,
En god Soldat, en snar Gesandt
I dybe Sø og Bølger.

Hans Bondesønner der og gaa
Den Flire, Skalle, Løge,
Som alt hans Hof opholde maa,
Og til hans Køkken søge.*)

Ogsaa lidt af den jyske Bjergnatur har Egnen pletvis, saaledes de skovklædte Aase Øst for Tissø og sydligere, de skønt nøgne dog baade i Udstrækning og Højde anselige Banker ved Tindinge og Blæsinge, der netop live op i det elles flade eller dog kun svagt

*) Th. Kingo: „Karsten Atkes Afsked med Løve Herred.“

bølgeformige Landskab. End ikke Hedens og Klitternes Poesi savnes, idet Kystlandet langs Bæltet paa flere Steder, men særlig paa Bildsø Long, har sine smaa brune Lyngmarker med Brokfuglens kendte „vemodige Fløjten“ og sine flygende Dværgklitter, hvor den lige saa kendte Hvislen af Marehalmen giver Strandstemningen den fornødne Tilsætning af Vemod. Og spørges der endelig om Kløveduft og Kornfyld, saa svulmer Vestsjællands grødetunge Marker af en Selvfølelse, som man ikke mange Steder møder Mage til. Kom om Vaaren, naar den fede Muldduft stiger fra Markerne i Morgensolen og Livets Safter bryder og gærer i hver Jordplet, kom i Sommertiden, naar Ageren bugner af Hvede, og Køerne ligger overmætte og daser i det høje Græs, kom om Efteraaret og om Vinteren, naar Tærskemaskinerne snurrer og Sædlæssene ruller ad Købstæderne eller Mullerup Kornhuse til — altid vil Øjet og Øret møde Vidnesbyrd om Markernes Fedme.

Hvis man omkring 1864 stod paa Næsby Fed og saa ud over denne vældige Flade, da kunde Sindet fyldes med et sælsomt Vemod*). Vejlen var den Gang en bred Flod, der skar sig ind imellem ørkenagtige Vildmarker, og ved Højvande skyllede dens grumsede Bølger langt ind over det flade Kystland mellem urgamle Tangbunker og Græsknolde. Store Flager af halvraaden Tang, spættede med skimlede Vandpytter og graagrønne Strandurter, laa og gængede som et

*) Zacharias Nielsen i Galschiøts „Dann. i Skildr. og Billeder“. Kbh. 1893.

bævrende Hængedynd, og gjorde det mange Steder umuligt at sige, hvor Landjorden hørte op og Floden tog fat. Paa andre Steder, længere ude mod Fjordens Munding, dannedes Havstokken og det nærmeste Kystland af fint Sand, der i Stormvejr hvirvledes op i store hvidgule Skyer. Hist og her, hvor et smalt Mosedrag strakte sig som en grønlig Sænkning ned imod Vejlen, stod utallige smaa Brakvandpytter, overtrukne med en svovlblaa Hinde, der nu og da furedes af en løbende Edderkop eller skælvede ved et Par Kokloves Tramp i Mosebunden.

Strandfuglene havde herude en vid og uforstyrret Tumleplads. Ved Foraarstid svang de sig i spraglede Skarer fra Odde til Odde, hvor de pillede i Sandet og vimsede om imellem hverandre med Forelskelsens hele indsmigrende Kluk og Pip. Hele Sommeren igennem puslede det i Huller og Tangkløfter, Bekkasinerne laa i Mosehullerne og snadrede i Dyndet under Vandplanternes Blade; paa ensomme Smaaøer stod store askegraa Fiskehejrer og trak Halsene sammen i tykke Knuder; langs Vejlens Kyst færdedes en vims Skare af Strandskader, Ryler, Præstekraver og Strandløbere, medens Masser af Brokfugle og fede Regnspover gik og pillede i de sandede Plovfurer længere inde. Store Havmaager kom sejlene med dorse Vingeslag, gjorde en Runde ind over Land, men gik saa atter til Søs med en tyk Kvalme af Landjordens Solhede og Dyndlugt. Smaa Flokke af Stære vimsede om imellem Kreaturerne i Mosedragene og satte sig nu og da paa en knoglet Kalveryg, medens

hist og her en overmæt Ravn slog sig ned paa en Sandknold og sad og opgylpede Klumper af Skarnbassevinger og knækkede Museben.

En tærende, knugende Ensomhed rugede som en Forbandelse over Egnen, det var, som om man kunde høre den fyge i Sandhullerne og klage sig i Vindens tungsindige Hvislen. Men Ensomheden glemmes under de døvende Virkninger af Sommerdagens Solbrand og Sumpenes Stinkaande. Især kunde Middagsheden paa de lumre Augustdage være uudholdelig; da tabte selv de vimse Smaafugle Modet og sad med Hovedet nede i Halsfjerene og gispede med opspilet Gab. Solvarmen glødede fra Sandmarkerne, og den sparsomme Urtevekst fik et tørt gustent Udseende, idet Bladribberne krympede sig, og Kødet trak sig sammen i Folder under Solens sviende Stik. Ude over Vejlen strakte sig en lang, lagdelt, mælkefarvet Sky af Varmedunster, mellem hvis fine, skælvende Strimer man skimtede Omridsene af Hytterne og de enlig græsende Kreaturer paa Frølunde Fed, hinsides Vandet. Det hele tog sig ud som et Luftsyn, der kunde aabne en varmeomtaaget Hjerne Spillerum for allehaande Forestillinger om fjerne Ørkenlandskaber med Telte og gispende Karavaner.

Ved Lavvandstider kunde man køre eller ride over Vejlen. Det hændte ofte, at Folk, som agtede sig til Korsør eller andre Steder paa den modsatte Side, valgte Vejen igennem Vejlen i Stedet for at køre den lange Omvej uden om Fjorden; man undlod da aldrig at skæve ængstelig efter en stor,

sort Sten, der ragede advarende op over Vandet. I Nærheden ad denne Sten fandtes nemlig efter Sagnet et bundløst Dyb, Sortesvælget, hvis mørke Vande var i et evigt Røre, og hvor i gamle Dage mangen vildfarende Rejsende med Heste og Vogn var bleven fanget af Svælgets Sugemund og draget ned i det sydende Braddyb.

Oldtiden og Oldtidsminder.

Der er ikke paavist sikre Spor af Menneskets Tilværelse i Danmark forud for den Tid, da de nordiske Egne i det væsentlige havde antaget deres nuværende Skikkelse. Her har næppe været Betingelser til Stede for en menneskelig Tilværelse saa tidligt som i de sydligere Lande. Forholdsvis sent er vistnok de første Indvandrere komne til Landet, udstyrede med Erfaringer og Færdigheder, som andet Steds var indvundne igennem lange Tidsrum. Efter det Emne, hvoraf man forfærdigede Redskaber og Vaaben, deler man Oldtiden i Stenalderen, Bronzealderen og Jernalderen. Stenalderen antager man at have taget sin Begyndelse her i Landet 3000 Aar før Kristi Fødsel og Bronzealderen 1500 Aar før, og dens Varighed anslaaes til 800 Aar, saa Jernalderens Begyndelse ansættes til 700 før vor Tidsregning.

Man maa fastholde, at det har været det samme Folk, der har boet her hele Tiden. Den ældre Opfattelse, at vore Fædre kom her ind og med deres Bronzevaaben overvandt og uddrev de oprindelige Beboere, f. Eks. Lapper og Finner, er forkastet af Nutidens Oldgranskere. Bronzevaabnene og efter dem Jernsagerne er først indført hertil ved Handel og Vikingefærd og siden eftergjorte her i Landet. De

forskellige „Aldere“ glider jævnt over i hinanden, hvad der fremgaar deraf, at Stensager findes Side om Side med Bronzesager og disse sidste iflæng med ufuldkomne Jernsager.

En Stenalderes Boplads.

I den 500 Tdr. Land store Maglemose mellem Mullerup og Løve fandtes ved Tørveskæring i det nordvestlige Hjørne 500 Al. fra Land en Boplads, der blev udgravet under Ledelse af Musæumsassistent G. F. L. Sarauw og af ham beskrevet i „Aarb. f. n. Oldkyndighed“ 1903.

Alle Oldsagerne var beliggende imellem Tørv og Snegledynd og bestod af Træ, Kul, Knogler og Stensager. Af de ved Dr. phil. E. Rostrups Bistand foretagne Plantebestemmelser udgjorde Skovfyr 835 Stkr., Hæssel 120, Ælm 45, Æsp 27 og Birk 6. De foretagne Kulprøver viste de samme Arter og tillige Tørst 4 og Bøg 1.

Bortset fra Hæselnødder, af hvilke der fandtes nogle hele og flere oplukkede, har Oldtidsmenneskene i Maglemose levet af Kød, hvorom vi belæres af Knoglefundet, der er bestemt af Herluf Vinge, Viceinspektør ved Zool. Mus.:

Gedde, Sumpskildpadde, Stokand, Spidsand, Knopsvane, Havlit, Lappedykker, Lom, Trane, Hættemaage, Hejre, Skovskade, Sortspætte — Hare, Bæver, Egern, Vildkat, Ræv, Hund, Bjørn, Skovmaar, Grævling, Vildsvin, Raa, Elg, Urokse; af de fem sidste endogsaa en Mænde Knogler.

Oldsagernes Antal var stort, omtr. 1000 Stkr. af Flint, Ben, Horn, men intet af Træ eller Rensdyrtak. Tiden for Pladsens Beboelse ansatte Hr. S. til at ligge imellem Rensdyrtiden og Køkkenmøddingernes Tid, dvs. 3000—1500 Aar før Kr. F. Iblandt Forsiringerne forekom Rensdyrtidens brudte Dobbeltlinie; intet Spor af Metalredskaber.

Da der ikke fandtes Ildsted, sluttede man, at Beboerne har levet paa en Tømmerflaade. Mosen, der nu ligger 12 Fod over Storebelt, antages at være sunket og igen hævet siden den Tid. I samme Side af Mosen optales 125 Fyrretræsstød, og at de var senere indvandrede, bliver begribeligt derved at der under deres Rødder fandtes et Lag Tørvejord og derunder i flere Tilfælde Oldsager og Trækul. Tanken svimler ved at skulde forestille sig en mægtig Fyrreskov opvokset og igen udgaaet siden Pladsens Beboelsestid. Dr. Sof. Müller beskriver i „Vor Oldtid“, Kbh. 1897, Pag. 22, et lignende Fund paa Magelø i den store Aamose.

Det største og mærkeligste Flintstykke, der fra den ældre Stenalders Tid er fremdraget i Norden, er en Flintøkse, der er optaget i Tissø ikke langt fra Bredden. Efter hele Tildannelsesmaaden maa den have været ført ved et vinkelret mod Midten anbragt Træskaft. (Skab 57—58 i Nationalmusæet.)

Fra en Jættestue paa Bildsø Mark, sløjftet i 1841, optoges foruden en Række Økser og Mejsler af Flint tillige et smukt lille Hængekar, desuden en

Mængde Sager, tildannede af Dyreknogler, Mejsler, Prene, Perler o. a. (Nr. 11, Skab 68—71.)

Ved Kulby udgravedes i 1888 under sagkyndig Ledelse en Langdysse med to Jættestuer. Hvert af Kamrene havde sin Indgang i Nordost, Bunden laa under Jordoverfladen. I det sydlige laa Benrade saa tæt sammenpakkede, at der antages at have været nedlagt omtr. 30 Lig. Knoglerne laa i det Hele i stor Uorden; dog kunde enkelte Skeletter forfølges. Ved den østlige Væg laa saaledes eet i udstrakt Stilling med Hovedet i Syd, over Brystet var der lagt en Spydspids, ved Siden to langnakkede Økser med opsløbne Ægge og ved Halsen tre større Ravperler.

Ved et Kvindeskelet i udstrakt Stilling laa ved Hals- og Brystpartiet en halv Snes Ravperler, deriblandt fire hammerformede, to ring- og to rørformede.

I det nordlige Hjørne var der nedlagt et Lig i sammenbøjet Stilling, og tæt derved laa en Benrad i udstrakt Stilling med Hovedet i N. V.

Ogsaa Gangen havde været brugt til Begravelse. I Nærheden af „Døraabningen“ fandtes et sammenbøjet Skelet og derved en Flække og en Smalmejsel, og hen imod Enden af Gangen Knoglerne af et halv-voksent Menneske.

I det nordlige Kammer fandtes ikke saa mange Knogler, men en stor Mængde „Gravgods“, af hvilket Nationalmusæet erhvervede følgende Genstande: 43 svære langnakkede Økser af indtil 31 cm Længde, for største Delen kun slebne paa Bredsiderne, to dog paa alle Sider; mange var knækkede, andre var paany til-

slebne; omtr. 30 tyndnakkede Økser, dels slebne paa alle Sider, dels kun paa Bredsiderne; tre store Stridsøkser med Skafthul og en mindre af samme Slags; 22 Flintmejsler, 11 Spydblade og to Pilespidser af Flint, den ene med Skafttunge; nogle og firsindstyre økseformede Ravperler, samt Skaar af mange Lerkar, nogle med Forsiringer og flere med Aftryk af Hvedekorn. (Nr. 1, Skabe 68—71).

En saadan Jættestue svarer til, hvad vi nu vil kalde et Familiegravsted og har været brugt i længere Tid som Fællesgrav. Kun undtagelsesvis findes Ligresterne i uforstyrret Læje. De først indsatte Lig er rømmet sammen for at give Plads for senere Gravlæggesler. Antallet af Oldsager staar altid i et nøje Forhold til Stuens Benyttelse igennem kortere eller længere Tid; enhver fik vistnok kun faa Stykker med sig i Graven.

En ejendommelig Slags Mark- eller Mosefund udgør de saakaldte Motiv- eller Offerfund, der altid indeholder ensartede Sager. Det kan antages, at de er henlagt som Ofre til Guderne eller som Gaver ifølge et Løfte (ligesom Romernes *ex voto*, hvorefter Benævnelsen Motivfund).

Herhen hører følgende tvende Fund:

4 slebne Økser, fremdragne i Muldjord ved dyb Pløjning. De laa umiddelbart oven paa hinanden, alle hvilende paa Bredsiderne. Kirke-Helsing (Nr. 5, Sk. 76—78).

20 hele Flintflækker, slagne af samme Blok, idet flere passe nøje sammen. Nogle er ualmindelig regel-

mæssige og smukke, flere tillige af større Længde end alle andre kendte Stykker af denne Art. Høng Nr. 13.

Til Votivfund fra den yngre Bronzealder henregnes ogsaa et Mosefund fra Buskysminde i 1867, da der ved Torveskæring fandtes to meget smukke og svære Guldarmringe, hvis Guldværdi udbetaltes med 1072 Kr. (Nr. 47, Sk. 171—73).

De to smukkeste Vildsvinespyd, som vort Museum ejer, stammer fra Bliden ved Sæby, ligesom det udmærkede Jagtomraade ved Tissø har levnet mange Spyd og Pilespidser til en undrende Eftertid.

Fra Vikingetiden stammer derimod et Værktojsfund fra Bakkendrup. Ved Oprensning af Aaen fandtes en Spydspids af Jern, et Par Tænger, en Ambolt m. m., samt et ejendommeligt Bor til Træarbejde med skeformet Spids og fladt udslaaet Tunge til Anbringelse i et Skaft. Et lignende Bor haves bl. a. i Fundet fra Vimose (se Skab 238). Sagerne synes oprindeligt at have været nedlagt i et Træskrin. (Nr. 45, Skabe 290—91).

Foruden disse Fund, der staar anførte i Nationalmusæets Fortegnelse, er der gjort mangfoldige Enkeltfund i Mark og Mose, hvorom de mange Privatsamlinger bærer Vidne. Paa det gamle Tingsted, Vesten for Løve, fandtes 1902 en smuk Celt af Bronze; paa Kappelsbjerg ved Løve, hvor der bevisligt har staaet et Kapel i den katholske Tid, har der ogsaa været en Kirkegaard, idet der gentagne Gange ved Pløjning er fundet Guldfigerringe og ved Grusgravning Skeletter i et Par Alens Dybde.

Paa en Huslod tæt Sønden for Løvegaard er der paa en lille Plads, hvor der før har staaet en Kæmpehøj, fundet baade Guldringe og Bronzesværd, i større og mindre Dybder, saa det antages, at der har været anlagt en Gravhøj ovenpaa en ældre Gravplads.

I det Hele er Løve Herred godt forsynet med Oldtidsminder, idet her endnu skal findes 60 Langdysser, 40 Runddysser, 50 fritstaaende Dyssekamre, 10 Jættestuer foruden 100 andre Gravhøje. Paa Fæstegodset har de holdt sig fuldtalligst.

I Følge Præsteindberetninger til „Selskabet for Oldtidsmindesmærkernes Bevaring“ 1808 skal der den Gang have været nogle flere og var de fordelt saaledes i Sognene:

I Drøsselbjerg Sogn 20 Dysser og Høje, af hvilke kan mærkes Tophøj paa Bødstrup Mark og Baanhøv paa Drøsselbjerg Nørrebjergsmark. Ældre Folk ved vel at Højen hedder Bavnhøj, men Kvinder og Born, der ikke har fattet Meningen af dette Navn, kalder den Barnehøj og beviser deres Opfattelses Rigtighed ved at fortælle, at der skal en Gang være begravet et Barn der, hvis Skrig stundom endnu høres.

I Havrebjerg Sogn forekom 10 Dysser og 30 Høje, flest paa Blæsinge Bakker, hvor ogsaa Baanen, dvs. Bavnen, findes.

Paa Matr.-Nr. 11 i Havrebjerg ligger den vidsynte Trælshøj og paa Matr.-Nr. 18 i Krænkerup Avlisdysse med tvende Kamre.

I Gjørlev-Bakkendrup Sogne laa 30 Dysser og Høje, i Helsing Sogn 40, i Finderup Sogn 17 og i

Gierslev Sogn 13. Dog fandtes et lille Hundrede Aar senere (1903) ingen i Gierslev Byes Vange, derimod flere paa Løve Byes Marker. Den saakaldte Roneshøj Skole har faaet sit Navn af Rundhøv eller runde Høv, Kongshøj er tilplantet og inddraget i Løvegaards Have, Troldhøjene ligger i Skellet mod Knudstrup, i hvilken By Mølhøv (dvs. Maglehøj) og Kirkehøj er omtr. ukendelige.

I Reerslev Sogn forekom 35 Dysser og Høje, i Skellebjerg 15, i Sæby 38, i Stillinge Sogn over 50, i Vedby 26 og i Ørslev 6.

Fredlyste Oldtidsminder.

Paa Toppen af Bøgebjerg, Reerslev Matr.-Nr. 43, en Bautastensgruppe, der nu er fredlyst. Den bestaar af fem opretstaaende omtr. mandshøje Sten, en sjette ligger omstyrtet. Stenene, der staar uregelmæssigt for hverandre paa et Omraade af 200 Fladealen, bærer i Folkemund Navnet „Skrædderens Vidner“ og dertil knytter sig følgende Sagn: Fem Mænd havde været paa Løve Herredsting og dem fuldtvel vitterligt soret falsk til Fordel for deres Ven, en pukkelrygget Skrædder. Ved Hjemkomsten til Bøgebjerg fandt de Vennen liggende forvandlet til Sten uden for hans Hytte, og af Rædsel over Synet blev de alle staaende forstenede, som det end ses den Dag, som er*).

Paa Matr.-Nr. 13 a i Kirke-Helsinges en Dyse, sat af 3 Sten. Indgang fra Sydøst. Dækstenen har syv

---

*) Jvfr. Thiele: Danske Folkesagn II 40.

skaalformige Fordybninger. Købt af Nationalmusæet og Fredlysningen thinglæst ved Herredsting $\frac{4}{8}$ 1892.

Ved Sønderød paa Matr.-Nr. 6 findes et af en Jordhøj omgivet Gravkammer med Gang. Kammeret har 5 Sidesten og en anselig Dæksten, i hvis Overflade der ses to af de samme hemmelighedsfulde skaalformige Fordybninger. Fredlyst $\frac{29}{9}$ 1887.

Der findes henimod et halvt Hundrede fredlyste Oldtidsminder i Herredet for Tiden. De er let kendelige som saadanne ved de i en Stenpæl indhuggede Bogstaver F. M. I Musæets Fortegnelse er de fleste opførte uden Navn. Den yngre Slægt har enten glemt dem, eller Musæets Udsendinge (som oftest yngre Assistenten) har ikke syntes disse Bondenavne værdige til Forevigelse. Anderledes med Holjægernester Aug. Villars Bech, da han alt i 1873 skænkede Staten følgende Høje og Dysser paa Valbygaards Gods:

1. Østerstillinge Matr.-Nr. 3: Grushøj.
- 2—3. Bildsø 4a: Hylledysse og Kragehøj.
- 4—5. „ 14b: Grønhøj og Stendyssen.
- 6—7. „ 13: Horsedyse og Aaredyse.
- 8—9. Kirkestillinge 13: to ubenævnte Dysser.
- 10—11. „ 17: to ubenævnte Høje.
- 12—13. „ 21: Rørdys og Svinevaadsdys.
14. Keldstrup 2a: Ottohøj.
15. „ 7a: Glohøj.
16. „ 44: Hylledys(Langd.m.4Overliggere).
17. Næsby 4b: ubenævnt Høj.
- 18—19. „ 15a: Lundbakkehøjene 20 og 24 m i Tværmaal.

Endnu kan bemærkes, at Pastor Holm 1808 indberetter om Tvegestenene paa Helsing Mark: Gamle Folk forsikre mig, deres Præst, at under dem skal Kong Tvejeskæg være begravet.

Dr. H Larsen i et Haandskrift i Musæets Arkiv fortæller, at Nordvest for Mullerup ligger Langebjerg „en Stensætning fra Hedenold, hvori ligger begravet Langepeter med et Guldsværd og et Guldhorn; man havde engang forsøgt at udgrave Kammeret; men blev skræmt.“ Mændene havde set Byen brændt!

Fr. Chr. Appeldorn har ogsaa en Bemærkning om en Høj ved Rye, hvori boede Røverkvinde Thyra Buløkse med 6 Sønner.

Sagn om Høje og Højfolket.

Pastor Appeldorn i Bakkendrup medtog i sin Indberetning 1858 nogle mundtlige Overleveringer, der er meget betegnende baade for Vankundigheden og Overtroen hos en senere Tids Mennesker. Fædrene troede vel ogsaa paa, at de afdødes Aander som Drager eller Genfærd holdt til i Højene, men Middelalderens Folk havde helt glemt disses Betydning som Gravpladser og lod dem alene være Opholdssted for Nisser, Trolde, Dragedukker og lignende underjordiske Skikkelser, lutter Fostre af deres forvirrede Indbildningskraft. Naa, Rædslen for disse Højenes hemmelighedsfulde Beboere har vel været en Hovedårsag til, at dog saa mange af de ærværdige Minder urørte er kommen Efterslægten for Øje. Her skal anføres

nogle af disse Sagn, saaledes som de findes i Optegnelserne i Nationalmusæets Arkiv.

Paa Hovedgaarden Aagaards Langebjergmark findes en nu næsten jævnet Gravhøj, Hestehøv kaldet. Medens to Karle en Dag pløjede i Nærheden, hørte de stadig noget buldre der inde, og ved at komme Højen helt nær, opdagede de at en itubrækket Ovnrage var kastet ud af samme. Den ene Karl gjorde den i Stand og gik atter til sit Arbejde. Lidt efter forekom det dem, at de kunde lugte frisk Brød, og ved at nærme sig Højen paany, saa de, at Ovnragen var borte, og at der var henlagt to Skoldekager, formodentlig en til hver. Den ene Karl spiste sin og var fra den Tid befriet fra en Sygelighed, der hidtil havde fulgt ham. Den anden vilde ikke saa meget som smage sin. Dessaarsag blev denne Karl svag fra den Dag af og døde inden Aar var omme.

I Bakkendrup paa Matr.-Nr. 7 skal der i den der værende Høj have boet en Troid, der paa en underfundig Maade vilde forlede Præstens Dreng til at tømme et Giftbæger. Drengen blev opmærksom paa Drikkens Farlighed ved den afskyelige Lugt, der stod ham i Næsen, da han vilde føre den til Munden, han tog til Bens og flygtede til Kirkegaarden, hvor han lige naaede at faa rakt Bægeret til en Karl, der stod og tog imod ham ved Laagen. Trolden, der havde været ham lige i Hælene, vendte nu brat om, idet han skreg: „Nu maa jeg kalde dig graa og lade dig gaa!“ Bægeret bruges som Alterkalk, og Sognefolkene vil bevise dets Ægthed og deres Paastands Rigtighed ved

at minde om, at der ingen Indskrift af nogen Slags findes paa nævnte Kalk.

I Gjørlev paa Matr.-Nr. 8 ligger den saakaldte Hyldedys paa Hyldagre; omtr. 1830 gav Ejeren en Nabo Lov til at borttage nogle Randsten med de Ord: „Det maa blive hans Sag; jeg vil ikke have noget der med at gøre!“ Man tror endnu almindeligt, at der vil ske noget galt, hvis den rent ødelægges. I gamle Dage saas ofte Hyldefruen med hul Ryg og hængende Bryster komme ud af Dyssen og fare ned ad Hyldagre, forfulgt af „den vilde Jæger“.

Paa Gjørlev Matr.-Nr. 14 ligger Dødbondedysen, hvis Overligger, en meget stor flad Sten, skal være styrtet ned i Aaret 1785. I gamle Dage hørtes af og til nogle stærke Skrald ud fra Dyssen, som naar et Kistelaag slaas haardt i, og man vidste da, at Dødbonden havde været ved at ransage sin Skat; nogle mente at have erfaret, at der derefter spurgtes vigtige Tidender for Land og Folk.

Paa det saakaldte „Jødeland“, et gammelt Overdrev Vest for Tissø, laa Vættehøj, paa hvilken der ofte saas at brænde Lys og gik Ordet, at om nogen havde Mod til at løbe hen og stikke en vel staalet Kniv ind i Flammen, skulde en saadan ved Eftergravning finde en Skat i Højen.

I Rye laa en Runddysse: Kringeldys paa Nr. 6, Gildehøj paa Nr. 11, Toftedys paa Nr. 9, Langdyssen Kongsdys paa Nr. 16, de tre Sældhøje paa Nr. 15, de tre Slagelsehøje paa Nr. 18 og er de af de vejfarende af og til ved Nattetid set løftet i Vejret paa gloende

Pæle, ind under hvilke Højfolket dansede. Endelig laa paa Nr. 14, de to Stjohrshøje, af hvilken den største var 50 Favne i Omkreds (?). I samme Høj boede en Trolld, der en Gang bortsnappede en Pige, der maatte blive hos ham i trende Døgn. Da hun blev ledet ud, havde hun mistet sin Forstand, og efter den Tid gik hun omkring og tiggede under Navn af Tossemaren.

Paa Søgaard's Mark ved Gjørlev er en Jordhøj, kaldet Allenshøj. Gamle Folk fortæller, at for mange Aar tilbage blev der hver Valborgs og St. Hansaften af Ungdommen brændt Blus paa denne Høj. Manden i Højen gik jævnlig ud og besøgte Omegnens Folk, spillede Kort og drak Brændevin med dem; men naar de kom med Lys i Stuen, listede han af, da han ikke kunde taale at se ved andre Lys end sine egne. I Højen brændte der Lys hver Nat, naar han var hjemme; men de kunde kun ses af Folk paa Afstand.

Paa Matr.-Nr. 5 i Ulstrup ligger Tjørnehøj, 50 Favne i Omkreds, var før rund, men er nu pløjet firkantet. Paa den nordre Side af Højen nærmest Foden staar et Tjørnetræ (*cratægus oxyacantha*), der med sine fire Grene hæver sig op over Højen. Sagnet vil, at der en Gang var en Del Karle og Piger, som sang og dansede der oppe, da Trollden kom og vilde tage Del i Lystigheden, hvor over de alle forstummede; men han opmuntrede dem til at blive ved, sigende: „Kvidre med, Piger!“ Dog, fulde af Skræk forlod de alle Højen.

Engang pløjede en Karl i Nærheden, og da hans Plov gik itu, tog han en Gren af Tjørnen og lavede

den med, men straks styrtede den ene Hest. Højen og Tjørnen har man altid set paa som noget, der ikke maatte lide Overlast. Ikke desmindre var en Mand i Slutningen af det 18. Aarhundrede saa ubesindig at gaa hen og tage en Gren af Helletjørn til Bygningstømmer, hvorfor han maatte drikke Tyvedrik i Overværelse af alle Bymændene. Det gik for øvrigt baade ham og hans helt skævt siden.

Paa Helledys paa Jødeland stod ogsaa før et helligt Træ, der af Egnens Folk vogtedes for Ufred, indtil det brændte ved Lynnedslag. Naar Folk før Udskiftningens Tid drev Kvæget ad Fægangen forved Højen, var man meget omhyggelig for, at Dyrene ikke skulde forrette deres naturlige Forretninger der; thi i saa Fald hørtes der en forskrækkelig underjordisk Susen og Brusen, og man maatte skynde sig bort, for ikke at blive „nappet af det fæle Tøj, i Højen var!“

I Rerslev Sogn viser man en Sten, som ligger i en Rad af andre Stene paa Sønderød Mark, hvor de danner en Gangsti over en Engrende, og paa en af Stenene, som sagt, findes tydeligt et Aftryk af Fandens Fod, som kom der, da han en Gang hvilede sig paa den, bærende paa en Brud, som han bortførte, fordi hun havde soret sig til en anden, end den hun lod sig vie til. (Afbildninger af Fodsaaler forekommer som Helleristninger paa flere andre Sten og antages at være hellige Mærker, hvis Betydning er glemt.)

Nogle Hundrede Alen Sydøst for Bybjerg ved

Vedby findes „Langben Rises“ Gravhøj, 111 Skridt i Omkreds.

Krænkerup Troldhøj. En lille Hjortedreng sad en Gang oppe paa denne Høj, og det traf sig saa, at der netop den Dag blev en Karl fra Krænkerup gift med en Bondes Datter i Havrebjerg. Da de begyndte at kime efter Vielsen, blev der en stærk Støj nede i Højen, og han hørte idelig Raabet: „Hvor er min Hat, hvor er min Hat!“ Dette forekom ham sært, og han fik i Sinde at raabe: „Er der ikke ogsaa en til mig?“ — „Nej!“ raabte en Stemme. — „Jo!“ raabte en anden, „her er Faders den gamle“, og i det samme kom en gammel forslidt Hat op af Højen til Drengen. Han tog den straks paa og nu kunde han se, at der løb en utrolig Mængde Puslinger hen ad Havrebjerg til. Han bag efter, og kom saaledes ind i Gildesgaarden, hvor han først blev forundret over at alle Folk løb Bus paa ham. Naar han kunde undgaa Sammenstød lagde han Mærke til at ingen heller agtede paa ham, og da han tillige lagde Mærke til, at Puslingerne fra Højen uænset af Gæsterne løb om og rapsede af Gildesmaden, gik det op for ham, at Hatten, han havde laant, gjorde ham usynlig. Da han var bleven tidig til noget Mad, tog han ikke i Betænkning at tage for sig af Retterne. Men inden han havde affaaet Mad og fyldt sine Lommer med noget godt til hans gamle Moer, havde de begyndt at danse. Og som han udstoppet og forædt vilde snige sig igennem Storstuen, strøg Brudens Skørt ved en rask Svingom Flatten af

Hovedet paa ham. Nu kunde de se ham med samt hans Tyvekoster, og alt hvad han fik at gaa til Krænerup med var en banket Trøje.

(Efter mundtlig Fortælling.)

Det største Flintstykke fra Nordens Stenalder.

(Mus. Nr. A 6210.)

Et Flintstykke af en ganske enestaaende Form, har sjældent Krav paa særlig Opmærksomhed. En saadan fortjener dog en Økse, funden i Tissø ved Hallebyaaens Udspring. Ved en usædvanlig, lav Vandstand i 1884 tørlagdes Søens Kant; her laa Stykket omtr. 12 Favne fra den sædvanlige Bred. Nær omkring Stedet og over den tilstødende Strækning er der fra Tid til anden optaget mange Oldsager fra forskellige Afsnit af Oldtiden; ligesom ogsaa fra den ældste Middelalder. Stykket er 50 cm langt (nærmest efter det kommer en i Vestergotland funden Økse 46,7 cm). Det er et økseformet Stykke med bredt Ægparti og stærkt forlænget Nakke. Behandlingen minder ganske om den ældste Stenalderes Arbejder og har intet af de paafølgende Tidens Dygtighed og Omhu.

Hele den ene Flade viser Flintkernens ru Skorpe, den anden er ret jævn og glat, fremkommen ved en enkelt Afspaltning. Disse to Flader fortæller, hvorledes Stykket er blevet til. Paa en Flintkerne af usædvanlig Størrelse førtes et kraftigt Slag, saaledes at der fremkom en lang glat Flade, der paa et langt Stykke mødtes med Kernens Udside under en spids Vinkel. Dette

brede, tynde og skarpe Parti paa det store Flintstykke vakte Lysten til at gøre et Arbejde af ganske usædvanlige Dimensioner. Til Arbejdsbrug har den dog kun været lidet tjenlig, men har vistnok skullet bruges som Vaaben med et Træskaft fastgjort ved Midten*).

---

*) Sof. Müller: Aarb. f. n. O. 1896, S. 378.

Retsforhold i Middelalderen.

Syssel og Herred.

Medens de jyske Sysler er særdeles godt kendt, nævnes de sjællandske ikke, før de var sunket ned til at være Inddelinger for den gejstlige Retsordning. Medelsyssel har havt sit Thingsted i Ringsted, det senere saakaldte Sjællandsfar Landsting; Østre Syssel har mulig haft Kongsgaarden Søborg til Midtpunkt. Vestre Syssel, veed man, omfattede: Flaccabiarhæreth, Slaglæsæhæreth, Logahæreth, Arfshæreth, Skippingshæreth, Odtzhæreth, Tutehæreth, Miarlosæhæreth*), men man veed ikke, hvor Sysselthinget har været; thi at Sysselprovsten 1340 boede i Egeslevmagle er vel kun tilfældigt.

1170 bekræftede Biskop Absalon Ringsted Klosters Ret til at samle Knutsscut og Mariæscut (Ϸ: Knudskud og Marieskud) af Vestresysle og Myadlesysle.

Sysselprovstierne forsvandt ved Reformationen.

Oprindelig var Sysselthing Stedet, hvor Kongerne maatte lade sig hylde, de var som oftest i Lunde eller paa flad Mark, at alle kunde staa lige højt. Der klagedes en Gang over Svend Grathe, at han „ophøjede sig selv.“

At Kongerne i den tidligere Midalder ogsaa mødte

---

*) Dr. O. Nielsen: Sysselinddelingen i Danmark.

paa de mindre Thing ses af Knytlingesaga, hvor det hedder i 45. Kap.: „I hverju heradi thinger hann vid bønder.“

Om ret Thing. „Det skal man vide, at Thing skal 3 have: Stedet, Timen og Folket. Stedet er det rette, som Kongen har givet, og de har alle givet Ja ved, der er i Herred. Det maa og ikke anden Steds skydes uden med alle Herremænds Vilje og Kongens Ja.

Timen, det er deres Lagdag, som de har haft af Arolts Tid, og det er fra Midmorgen til Middagten*.)“

Kong Fredr. II. forbød Løve Herreds Bønder at pieje Retten ved Byporten i Kalundborg, men gøre dette i Løve, som var deres rette Thingsted.

At Thingdagen fra gammel Tid har været Torsdag vidner Arent Berntsen o. 1650**).

Løve Herreds gamle Thingsted, hvorfra Stenene først er borttaget i Mands Minde, har ligget paa Thingstensagre, i Løve Bys Domvang, Vesten for Byen, tæt Nord for Udflyttergaarden Juelsborg, langs søndre Tørvemosevej. Vesten for Thingsletten ligger Rævebjerg (Røverbjerg?), hvor Galgen mulig har haft sin Plads. Alle vejfarende gaar vild paa den Bakke, og det spøger saa af hovedløse Mænd, at Naboerne (i Engvangen) somme tage Livet af sig og andre sælge og flytte til fredeligere Steder.

Nordvest for Thingsletten ligger et opdyrket Overdrev, der halvt i Spøg belægges med Navnet „Timiansengnen“, men troværdige Folk har forsikret, at det rette

*) Kong Eriks sjæll. Lov II, 48.

**) Danm. og Norges fructbar Herlighed.

Navn er Thingmands Engen, hvor Thingfolket rimeligvis har haft sine Heste gaaende paa Græs. Nogle af disse Navne forekomme paa de gamle Bykort. Paa Udskiftningskortet i Matrikelskontoret er Thingstensagre aflagt i Dammarken, hvilket sidste Navn ikke anerkendes af Byssens Folk; hos dem er Domvangen undertiden blevet til Damvongen, men det skyldes dels den stedlige Udtale, Vong i Stedet for Vang, og dels en ganske naturlig Ombytning af Selvlydene, eftersom Ordets oprindelige Betydning af mange er glemt.

Fædrene gik i Kirke og hørte Messe, før Thing blev sat, hvorfor Herredskirke og Thingsted altid fandtes i hinandens Nærhed. Dette kunde fremkalde en uløselig Vanskelighed for Thingstedets Stedfæstelse, eftersom der ingen Kirke er i Løve; men i gamle Munkeskrifter*) nævnes ved Aarene 1158 og 1164 udtrykkelig Kapellet i Løve. Kappelsbjerg Banke fortæller endnu, hvor det har ligget.

Gamle Folk erindrer endnu den af Sten indhegnede Thingplads, som var omtr. 12 Alen bred og tre Gange saa lang.

Oven paa Indhegningsstenene blev lagt fire lange Stokke, og var det Hærværk at bryde Thingskammel. Midt i Kredsen plejede at ligge, og laa ogsaa i Løve, en stor Sten, Tyvsstenen, paa hvilken den anklagede maatte stille sig.

Kongens Ombudsmand i Herredet fremtræder ikke

---

*) Skriptores Rerum Danicarum.

fra først af som nogen betydelig Mand; han skulde blot være Ejer af saa meget, at han kunde rede for sig ved Bøder, hvis han forsaa sig; hans Indtægt bestod af Bøder; han var Selvejrbonde eller Fælligsbryde, stundom, men langt fra altid Kongsbryde, der som saadan drev Kongens Gaard inden Herredet. Disse Kongsgaarde var uden Tvivl ofte de ved Kristendommens Indførelse inddragne Hersers eller Hofgoders Embedsgaarde. At Kongen har haft Gaarde i Herredet er hævet over al Tvivl ved Kong Valdemar Valdemarsens Jordebog af omtr. 1240, hvori Kongens Gods i Løve ansættes til 40 Mark Guld.

Fik en Mand Saar, skulde han lyse det til Kongens Gaard inden Herred og dernæst til Thinge. „Dommer skal sidde og gøre Dom og ej stande og i det Sted, som Dom er van at gøres, og i det Sted, som hvem er og ædelt og retfærdigt, ej i Stegerhus og andre delig Huse“. „Hvis ej Tyv hænges, bliver han Træl i Kongens Gaard. Fældes en Bondes Landbo for Tyveri, skal Ombudsmanden have alt hans Kvægfæ, der kan gaa over Dørtærskel“.

Undertiden var i Strandherrederne Kongens Foged tillige Styrismand og forestod Ledingsskudernes Udrustning.

Som Eksempler paa to folkevalgte Fogder i Løve Herred kan anføres Zilue Nielsson af Knudstrup, en Adelbonde, der førte en Spore i sit Vaaben og 1354 fik Klostergoods i Fæste i Bildsø og 1405 kalder sig Foged (Advokatus) i Løghe Herred.

Jacob Nielsen Drage af Øine Mølle havde allerede

1363 været Foged her*), men lever endnu 1408, da han sælger en Gaard i Næsby til Pedher Taa; men da vi med disse sidste Navne er kommen uden for Herredets nuværende Grænser, maa det være^{ly} rigtigst, inden vi gaar videre med Fogderne, at se nøjere paa det dem til forskellige Tider underlagte Omraade.

23. Marts 1569 udgik Fredr. IIs aabne Brev om, at Antvorskov Kloster maa lægge et Birkething i Klosters By Bjergby og Klosters Bønder i Løve Herred skal søge det som deres rette Værnething.

Samme Konges Brev af 9. Novbr. 1575 lyder derimod saaledes:

Eftersom vore Bønder i Nordrup Sogn have hidtil søgt Slagelse Herredsting og nu beklage dennem, at siden samme er „langt oc fløt til Corsøer, hafve de der möggit langt heden“, saa have vi undt og tilladt, at de maa herefter søge til Løve Herredsting, med hvis Sager og Delemaal, de have at forrette, og hvem dennem noget haver at tiltale, han skal dennem tiltale ved Løve Herredsting.

Ved en Udpantningsforretning 1731 paa Høng Mølle mødte Ridefoged Buch og hævdede, at Møllen laa under Vedbygaards Birk, eftersom Grunden tilhørte hans Herre. Herredsfogden fuldførte imidlertid Forretningen, da Møllen tilhørte Bødstrupgaards Ejer.

⁷/₂ 1685 forenedes Sæbygaards Birk med Løve Herred.

³¹/₁ 1693 forenedes Arts og Løve Herreders Skrivers embeder.

---

*) Rept. Dipl. Mediævalis 91.

¹¹/₂ 1713 „Thinget skal fremdeles som hidtil holdes i Sæby.“

¹²/₆ 1722 befales opbygget et Thinghus midt i Løve Herred.

¹⁰/₁₀ 1752 Thinget forlægges fra Sæby til Løve By.

¹¹/₅ 1804 Arts og Løve Herreders Skriverembeder adskilles igen.

²⁸/₆ 1805 Fogedembedet, der fra ³⁰/₉ 1716 havde været forenet med Byfogedembedet i Slagelse, skilles derfra og Vedbyggaards og Kragerupgaards Birker lægges under Løve Herred.

Herredsfogder.

1. Niels Knudsen af Halleby underskriver som Dommer i den ældste opbevarede Thingbog af 1641.
2. Jakob Christensen drev under Svenskekrigen to smaa Gaarde i Gierslev.
3. Hans Thorkelsen, udn. ¹¹/₁ 1670, tillige Foged i Arts Herred.
4. Sofren Madsen, udn. ¹²/₇ 1672, tillige Foged i Arts Herred.
5. Jep Mouritzen, udn. ¹⁷/₂ 1685, tillige Foged i Arts Herred.
6. Jørgen Thomasen Ronander, udn. ⁹/₆ 1688, tillige Foged i Arts Herred; boede i Rye.
7. Ambrosius Jensen Nyeberg, udn. 1716 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve. Han havde på en Landthingsstævning skrevet, at den var forkyndt for en „dansk“ Byfoged, og da han saaledes „ikke havde undseet“ sig ved at spille og

- raillere med (de „latinske“) Landsdommere, fik han en Bode paa 2 Rdlr. til Vor Frelsers Kirke paa Kristianshavn.
8. Jens Anders. Harring, udn. $28/11$ 1732 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve.
  9. Rasmus Mørk, udn. $24/12$ 1745 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve.
  10. Lars Andersen, udn. $17/5$ 1758 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve.
  11. Anthony Schmidt, udn. $28/2$ 1781 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve.
  12. Jørgen Mandix, udn. $11/11$ 1796 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve.
  13. Andr. Henneberg, udn. $28/6$ 1805 til Byfoged i Slagelse og Herredsfoged i Løve. Fra 1807 var H. ogsaa Skriver, gift med Erika Grønberg, Datter af den forrige Herredsskriver her og Foged i Arts Herred Rasm. G. af Kjelleklinte. Henneberg boede paa Hallenslevgaard (?) og ejede Solbjerg Kirke.
  14. Echar dt Beck, udn. 4. Aug. 1812. Dansk jur. Eksamen 1785. Garnisonsauditor i Kastellet 1785. Vagtmester-Lieutenant i Nyborg $13/1$ 1786. Borgmester i Korsør $24/5$ 1805. Birkedommer i Antvorskov $21/5$ 1809. Ejede og beboede Ekkartsdal (nu Brydemosegaard) ved Løve. Gift med Amalie Hunæus. Farfader til Pastor Vilh. Beck. Entl. $30/4$ 1814, død $25/8$ 1819. Begravet i Gierslev.
  15. Ludv. Gynther Manthey, udn. $3/6$ 1814, boede paa Selchausdal.

16. Nikolaj Ditlev Holm, udn. $15/6$ 1818, boede i Kirkehelsinge.
17. Sigfr. Chr. Fr. Hjorth, udn. $12/1$ 1846, flyttede til Odinsgaard 1852. Sindssyg.
18. Carl Vilh. Platou, udn. $12/9$ 1864. Fra 1871 i Falsters vestre Herred.
19. Emil Vennehuld Rybsahm. 1864 Hanherred, fængslet af Prøjserne. Entl. 1893 og efterfulgt af
20. P. B. Carsten Petersen.

Thinghuset var indtil 1752 i Sæby, dernæst til 1839 i Løve Kro.

Herredskontoret var fra 1716—1805 i Slagelse, fra 1812—1818 paa Helsingegaard, fra 1818—1823 i Tjørnelunde, fra 1823—1834 paa Frihedslund, fra 1834—1842 paa Selchausdal, fra 1852 paa Odinsgaard.

Herredets ældste Arkivsager bestaar af:

1. Domprotokol fra 1788—1804, indbunden sammen med Domprotokol for Arts og Skippinge Herreder.
2. Auktionsprotokol fra 1731—1804 (se ligel. Auktionsprotokol for Arts og Skippinge Herreder).
3. Justitsprotokol fra 1698—1700 og fra 1790—1809.
4. En interessant mer end hundreedaarig Skødeprotokol findes endnu paa Kontoret, hvorimod det forannævnte sammen med et Par Sække Retsindlæg findes i Provinsarkivet, Hjørnet af Jagtvej og Nordvestvej, København N.

Fra Lenstiden.

Lensindretningen er det middelalderlige Mellemlid mellem Oldtidens Sysselinddeling og den nyere Tids Amtsinddeling. Lensmanden var Krongodsforvalter, Skatteforpagter, Ordenshaandhæver, Lægdsforstander, Skoleofficer; kort, noget af hvert, kun ikke Dommer. Hele det nordvestlige Sjælland udgjorde oprindeligt Kalundborg Len og laa under Kalundborg Slots Høvedsmand. Til Tider var mindre Dele fraskilte, f. Eks. Løve Herred.

Under Lensvæsnet hørte i det 16. Hundrebaar alt Jordegods, som ikke laa enten til Adelen eller under Kirker og Klostre. Købstæderne stod uden for og umiddelbart under Kronen. Lenenes Intægter var dels visse, som Landgælden; dels uvisse, som Sagefald og Oldengæld. Disse Indtægter oppebares paa Kongens Vegne af Lensmændene, hvis Forhold til Kronen imidlertid var højst forskellige. Fælles for alle kgl. Lensmænd var Pligten til „Rostjeneste“, d. e. Ryttertjeneste med Heste i Rustning*); af Kalundborg Len udrededes saaledes 10—12 eller 5—6 Gerust Heste (gerustede Heste eller Gerustheste), efter som Løve Herred lød

---

*) Det er en forlængst opklaret Misforstaaelse, at Rostjeneste skulde afledes af det angelsaksiske hros = Ros, Hors ∴ Hest.

derunder eller ej. En meget almindelig Forpligtelse var ogsaa Nathold til Kongen og hans Følge og Borgeleje til Hofsinder og Skytter. Kalundborg ydede dog aldrig disse sidstnævnte; men til Gengæld indtog det en Særstilling derved, at Rigsarkivet og Rigens Dressel (o: Skat) opbevaredes i det store Taarn, der kaldtes Folen.

Kristiern Pedersen, der iøvrigt var bedre Sprogmand end Historiker, fortæller, at „Erik Pomrer drog af Lande over Kalundborg, hvor han stjaal Rigens Dressel og de tolv Apostle af Nobelguld, hvilke de Danske hulde for deris Afguder i fordom Tid, og andre Rigens dyrebare Klenodjer, som befandtes i Folen*)“.

Endnu flere senere Konger maatte udtrykkelig love bestandig at lade Rigens Dressel og Breve forblive her under fire Rigsraaders Varetægt**).

Et andet Vidnesbyrd om det Rygte, der gik om det hemmelighedsfulde Taarn, findes i Pave Leos Breve af 1517 og 1526 til Kongerne Kr. II. og Fredr. I, i hvilke han beder dem overlade sit Sendebud de Haandskrifter af romerske Historieskrivere og Pauli Breve, som findes i Taarnet paa Kalundborg under Kongens omhyggelige Bevogtning***).

Hvad Lensmændenes Pengeforpligtelser angaar, da falder Lenene i tre Slags:

1. Len paa Regnskab (Regnskabslen).

---

*) Kr. Pedersen: Danske Skrifter V, 488, 495.

**) A. D. Jørgensen: Hist. Tidsskrift VI R, 1. B., S. 168.

***) Pontopp. Annales I, Fortalen S. 10. — Norsk Diplmtr. VI, 736.

2. Len paa Afgift (Afgiftslen).

3. Len paa Tjeneste (Tjenestelen).

Til de første Slags hørte baade Kalundborg og Sæby, og da Bøndernes Afgifter oppebares og igen indbetaltes i Madvarer, saa sagdes den Slags Len at ligge til Kongens Fadebur (Fadeburslen).

Lensmændene lønnedes oprindelig med Penge; senere tillagdes en Hofklædning aarlig samt Føde og Foder til Mandskab og Heste. Disse i Forleningsbrevene opregnede Lønningsdele blev i Tidens Løb kaldt Genanter. Fra Indtægten droges Genanten og hele Resten tilkom Kongen*).

Til nærmere Forklaring medgives her et Uddrag af „Rigens Bog“, som er gjort 1608. Sæbygaard.

Jordebogen renter aarligen	3473 $\frac{1}{2}$	Daler.
Her af hafver Lensmd. til aarlig Genant	1292 $\frac{1}{2}$	—
Hafver Ladegaardens Afvel quit och frij;		
Hafver 10. Parten af det uvisse;		
Thiennet der af med to Gerust Heste.		
Aidrages for (Ødegods?)	40	—
Saa hafver Kgl. Mayt. frijt af Lenet . .	2140	Daler.

Told og Vrag var altid forbeholdt Kronen. Kongen optog ofte Laan imod at sætte et Len i Pant, hvad der falder godt i Traad med at Ordet Len er afledt af Ordet Laan. Saavel Kalundborg som Sæbygaardslen har flere Overgange kunnet belægges med Benævnelsen Pantelen.

*). Kr. Erslev: Len og Lensmænd, S. 99 og 165.

Tjenestelen var fri for andre Afgifter end Ros-tjeneste, da de var henlagte til forskellige Ombuds-mænds Lønninger: t. Eks. Landsdommerlenene.

Kalundborg Slots Len.

I den Tid, da Ræven raadte i Skoven og Ulven paa Hede, sad Marsken Ludvig Albertsen inde med Kalundborg og Holbæk Slotslen samt Samsø. Om Omfanget i senere Tider vidner følgende Antegning i Elline Gøyes Jordebog: „Anno 1532 tha haffde Mou-gens Gøye thisse ephtherskrefne Lenn af Kgl. Mayt.: Calundborrig medh alle de Lenn, ther haffuer tilliggit i lang Tiid, som er: Arfsherrit, Odsherrit, Lofveherrit, Nyegaards Lenn, Skarsholms Lenn, Wbye (Uby) Lenn, Seebye Lenn og Samsø.“

Slotshøvedsmænd. Hans Mercke fra 1355, Jens Ever (1364), Herm. Fleming (1397), Claus Grubendal (1440), Anders Jensen Lunge (1449), Torb. Jensen Sparre (1424), Jens T. Sparre (1439), Joachim Flem-ming (1444), Mikkel Rudt (1446), And. Jens. Passov (1454), Hans Nafuel (1470), Jørg. Lauritsen Oxe (1490?) Jep Lang (1494), Peder L. Baden (1504), Christian Rantzau (1510), Hans Krafse (1514), Claus E. Ravens-berg (Slippeslot) (1520), Johan Urne (1522), Knud Pedersen Gyldenstjerne (1523), Mogens Gøye (1525), Knud P. Gyldenstjerne (1533), Enken Sidsel Ulfstand (1551), Sten Rosensparre (1552), Enken Mette Rosenkrants (1556), Peder Bille (1566), Sten Brahe (1580), Herm. Juel (1581), Hack Ulfstand (1588), Frants Rant-

zau (1589), Korf. Wilfert (1591), Sten Brahe (?), Kai Rantzau (1623), Otto Brahe (1624), St. Brahe (1629).

Kalundborg Len blev 1565 pantsat til 24 Adelsmænd for 100,000 Daler, der skyldtes til Feltherren Daniel Rantzau. For Tilbagebetalingen blev der kvitteret $\frac{22}{3}$ 1567. Klaus Ravensberg fik Øgenavnet Slippe-slot, fordi han overgav K. til Kong Fredr. I. Peder Bille og hans Eftermand havde fra 1570 Lenet paa Genant. Under Herman Juel magelagdes en Del af Godset med tilsvarende Dele fra Antvorskov Len, bestaaende i det ved Reformationen inddragne gejstlige Strøgods.

Sæby som selvstændigt Len.

1. Knud Rud var Lensmand i de sidste Aar af Kr. II.s Regeringstid. Han havde 1524 en Strid med Bønderne om Hallitzlef Lund. Ved Sognestævne vidnede menige Almue, at Engen i en Tid af 60 Aar og mere — ej mindre — havde været skaaren og høstet til Sæbygaard.

2. Niels Lykke sad inde med Lenet 1528.

3. Kristoffer Stygge fik Styrelsen deraf 12. Septbr. 1537 imod at tjene selvfjerde til Hest eller til Skibs, samt gøre Regnskab for, hvad der falder i Lenet og give Kgl. Mayt. Halvdelen deraf; maatte føre Tilsyn med Recessens Paabud af 1537, „at hver Bonde aarlig plantede mindst 3 Æble- eller Pæretræer eller andre gode Træer.“

4. Knud P. Gyldenstjerne, Slotsbefalingsmand paa Kalundborg, havde 1539 laant Kr. III. to Tusind

lybske Mark, til 5 pCt., hvorfor han Aaret efter fik Sæbygaardslen i „Forvaring“ (3: som brugeligt Pant).

5. Landsdommer Henr. Nielsen til Gundetved fik Lenet som Tjenestelen 1558, men afstod det igen 1562 for Fuglebjerg Len og fem Gaarde i Kapelsæby og tre Gaarde i Store Sæby uden Afgift.

6. Efter ham fik Klaus Bryske det i Pant for et Storhundred og halfandet ($121\frac{1}{2}$) Lod ungersk Guld.

7. Otto Emmiksen fik det ligeledes som frit Pantelen 1565 for 500 guode møntede vforfalskede Jokimsdallere och 720 Lod Sølv. Jagtretten blev forbeholdt den kgl. Vildbane; men „Ræffue och harer skall være ham till skiellighed.“

Nu kommer en Tid, da Sæbygaardslen igen var forenet med Hovedlenet. Frantz Rantzau maatte dog 1587 afstaa Løve Herred til Peder Reedtz paa Antvorskov. Hack Ulfstand og hans nærmeste Eftermand fik derimod Gaarden og Herredet igen. Provsten Hr. Matz Seurense i Finderup tilegnede Hack U. sin: „Merkelig Vise om Kong Fredr. II.s Liv og Endeligt, der kunde siunges met de Noder: Vil I nu hore en ny Dict.“ . . . 24. Vers: Kirckens Personer og Klerckeri, de maa vel sige af Hiertet fri, ey nogen som hand (jeg siger met skel) deris Indkom haffuer forøgt saa vel. 26.: De Professores met alle Studente er vel forseet met hederlig Rente, oc alle Scholer i andre hans Land, hands Rundhed motte de prise forsand!“

8. Slotshøvedsmand Sten Brahe havde slet ikke Sæbygaard, der fra 1595 var forlenet til Rasmus Nielsen Skade til Kattrup.

9. Mogens Gøye d. y. havde det som selvstændigt Len fra 1605 og Enke Hilleborg Krafse afstod det 1616 til

10. Jørgen Brade til Hvedholm, der paalagde Mændene i Solbjerg at yde Boelsvin i Stedet for Oldensvin i Landgild, for hvilket Bymændene under Smedens Førerskab fik ham draget til Ansvar.

Under Lensmændene paa Antvorskov.

Alt siden $12\frac{1}{4}$ 1597 havde „Løve Herred“ været underlagt Antvorskov, men først $19\frac{1}{4}$ 1617 faar Lensmanden dørsteds

1. Hr. Ebbe Munk til Fjellebro Forleningsbrev paa „Sæbygaards Len“.

2. Ernst Norman til Selsø efterfulgte ham 1620. Han sammenkaldte ved sin Ridefoged Sognefogderne, som paa Bøndernes Vegne skulde give Svar paa Kr. IV.s Forslag om Afskaffelsen af Hoveriet. Der svaredes, at man vilde give en Speciesdaler af hvert Pd. Skyld om Aaret*). Kun de tre Mænd Mogens Hanssøn i Knudstrup, Jens Pedersen, Løve, og Laurits Pederssøn, Aagaard, vilde ikke Afløsning, eftersom de havde Gaarde paa mange Pd. Skyld og ei vare gode for at udgilve mange Penge. Mogens Pax paa Sæbygaard vilde heller ej Afløsning.

Norman blev Aaret efter sin Fratrædelse tiltalt for sin Embedsførelse; han indrømmer, at der er Mangler

---

*) Et sjæll. Pd. Korn var 3 Tdr. 3 Skp. Rug, 4 Tdr. 1 Skp. Byg og 8 Tdr. 3 Skp. Havre.

i Regnskabet, men han er fuldkommen uskyldig i Atterstaden, der er en Følge af Misvækst og Dyrtd, en Ulykke, der har hjemsøgt alle Landets Egne i nogle Aar.

Om fornævnte Mogens Pax ved man, at han var Lensmand i Holbæk Len og fra 1642 „Amtmand“ over Holbek og Kalundborg Amter. Forfatteren Christensen (Hørsholm) angiver*), at han 1638 boede paa Sæbygaard. Han var anden Gang gift med Berete Mund, der i 3. Grad var beslægtet med hans første Hustru Sofie Glambek, hvorfor han for Ægteskabsbevillingen maatte betale 2500 Daler til Vartov.

3. Wentzel Rotkirk, Lensmand paa Antv. fik tillige $\frac{10}{4}$ 1631 Forleningsbrev paa Sæbygaards Len og $\frac{2}{5}$ 1635 fik han Sæbygaards Avl i Forpagtning for 332 Rdlr. aarlig. Junker Wentzel blev 1621 Kr. IV.s Staldmester og oplevede sit Livs store Øjeblik, da han paa Flugten efter Nederlaget ved Lutter reddede Kongen, hvis Hest styrtede, ved at give ham sin egen. Det skal være denne Begivenhed, der har foranlediget Opkomsten af Barnekovsmythen. Til Belønning blev han straks Ritmester ved Hoffanen.

Paany bliver Sæbygaards Len selvstændigt.

1. Kristoffer Gøye til Assendrup fik $\frac{3}{6}$ 1646 Forleningsbrev paa Sæbygaardslen for sin og Frue Karen Langes Livstid. Bønderne skulde dog gøre Hoveri til Antvorskov og som Vederlag for Lenet

*) Agrarhist. Studier I, S. 227.

skulde Gøye overlade Kongen et Bjergværk i Norge. Fra 1619 til 1631 havde Kr. Gøye været Lensmand over Nedenæs i Norge og solgt Skibe til Kr. IV. Var stadig i Gæld til Kongen og klagede over, at medens der kun beregnedes Renter af hans Udlæg, maatte han betale Renter og Rentes Renter af hans Gæld til Kronen (39). Kongen skriver Aaret efter: „Han bygger Skib for mig, paa det, at jeg ved det Middel kan komme til min Betaling hos ham*).“

Paa Sæbygaard beder han straks efter om, at Brevet maa komme til at lyde ogsaa paa Skovene, og at det ellers maa faa samme Indhold, som andre Lensbreve; nu var det utydeligt. Han ønskede denne Om-skrivning for, at Ingen skulde have Ret til at blande sig i Godsstyrelsen; ej heller maatte Bønderne have noget andet Herskab at lyde for ikke at vorde ødelagte ved Ægter. Han maatte selv paalægge dem mange saadanne, da Gaardens Bygninger var brøstfældige, og han havde faaet Paalæg om at opføre dem paa egen Bekostning, hvilket ikke kunde lade sig gøre uden Bøndernes Hjælp. Fredr. III. stadfæstede Forle-ningen ^{16/1} 1649. Kristoffer Gøye døde 1652 og ligger begravet i Sorø Kirke.

9. Aug. 1650 vedtog Rigsraadet, at alle Lensmænd i Danmark og Norge til Rigens Gælds Afbetaling skulde indbetale et Aars Indkomst af deres Len, fordelt paa Treaaret 1650—52 og til Gengæld skulde deres Enker have et Naadens Aar. Sæbygaards Len

*) H. D. Lind: Chr. IV. og hans Mænd paa Bremerholm, S. 376.

var ansat til 287 Tdr. Rug, 560 Tdr. Byg, 300 Tdr. Havre, 7 Kør, $11\frac{1}{2}$ Bolsvin, 34 Flæskesider, 149 Lam, 115 Gæs, 230 Høns og 91 Daler; alt anslaaet til 4018 Daler. Karen Lange slap med 3300 D. paa Grund af Ødegods og Atterstade hos Bønderne.

2. Karen Lange døde 1657.

I Hofmanns „Fortsættelse af „Danske Atlas“)“ anføres: „Falck Givē, den sidste af Stammen til Sæbye, blev til et Bondegilde slaaet ihjel med en Sten“, og anfører som et Slags Bevis, at der endnu fandtes en Kamin paa Gaarden med Indskrift: Ignis & Aulis. Denne Optegnelse fuldstændiggøres saaledes af en senere Forfatter**): „ob postulatū jus primæ noctis, quod sibi tūi temporis nobiles pro more feudali intolerabili fastu arrogarunt!“ Slægtbøgerne tie selvsagt om en saadan Begivenhed.

3. Rentemester Henrik Müller faar Forleningsbrev $\frac{3}{11}$ 1657. Karen Langes Arvinger maa beholde Aarets Avl. $\frac{21}{2}$ 1659 tilstaas der ham 6 $\frac{0}{10}$ af Pantesummen, da han for Svenskekrigens Skyld ikke kan faa Indtægterne af Lenet.

*) VI Tome, S. 254.

**) Dr. J. H. Larsen: Hist.-topgr. Beskr. af Love Herred. Haandskrift i Nationalmusæet.

Krigshistorien.

Krigsforhold.

I et gammelt Munkeskrift, Peder Olsens Aarbog*) læses: „Aar 1342 blev Kalundborg (Castrum Calunde) besat af Holstenerne, belejret men ej indtaget af Kong Valdemar; samme Aar blev Helsing Kirke stukket i Brand af Holstenerne, og af mange Bønder, der paa Grund af deres Frygt havde skjult sig der, blev nogle brændt, andre dræbt; de fleste taget tilfange.“

Fra Grevefejdens Tid foreligger der kun sparsomme Oplysninger om de Uroligheder og Voldsomheder, der har fundet Sted. Knud Rud til Vedbygaard flygtede med mange flere til Dragsholm, der tilhørte Roskilde Bisp, og tilligemed Hjortholm Slot var de eneste Borge, der ikke faldt i Grevens Hænder. I et forøvrigt ret indholdsløst og næsten ulæseligt Brev klager Hr. Knud for sin Søster Sofie, Hr. Esge Billes, over den Medfart hans Gaard og Ejendele har lidt ved Brand og Plyndring. Og fra Aaret 1537 foreligger der fra hans Side en Stævning, der kun hvad Navnene angaar er forskellig fra nedenstaaende, og derfor sammenholdt med denne viser, at Bevægelsen mod Egnens Herremænd baade har været omfattende og ondartet:

---

*) Langebeks Samleværk Scr. Rer. Dan. Tome I, Pag. 191.

„Jørgen Skaffgaard steffner Borgerne wdj Slagelse for the røffuede hans gaardt Knudstrop, at møde till then alm. herre dagh.

Item steffnes the bønder wdj Løffve herret, for the røffuede forne gaardt.“

Efter Grevefejdens Slutning udnævntes Knud Ryd til øverste Feltherre over alt Krigsfolket til Hest og til Fods imod den oprørske Almue paa Sjælland. Han havde forresten selv meget at hævne, da de Slagelse Borgere og Løve Herreds Bønder havde plyndret og brændt hans Hovedgaard Vedbygaard. Af en levnet Fortegnelse over den Skade, der var overgaaet ham, og som vilde fylde fire Oktavsider, skal her nævnes et lille Udpluk:

50 Læster Korn, 600 Sider Flæsk, 300 Faaresidér, 20 Studekroppe, 12 Tdr. Gæs og Vildbrad, 2 Læster Sild, $\frac{1}{2}$ Læst Aal, Tørfisk, Laks og Helt, bedre end 150 Pd., 2 Læster Smør, $1\frac{1}{2}$ Læst Mjød, 2 Ammer rhinsk Vin, 2 Fade Pryssing, 2 Tdr. Hamborg Øl, $\frac{1}{2}$ Læst Rostock Øl, 10 Læster dansk Øl, 1 Læst Eddike, 2 Tdr. Most, 4 Skippund Humle. Item Sølv, Guld og rede Pendinge, „som jeg ikke med Skrift vil give til Keidel“ En Del af Godset befandt sig paa Korsør Slot, hvorpaa han var Høvidsmand siden 1529, og en Del Fødenod var udstationerede hos hans Bønder. Sluttelig skal kun nævnes Bortrøvelsen af 80 Faar, fordi de 20 Stkr. var af engelsk Race!

En Del af hans Midler maa han dog have bragt i Sikkerhed, eftersom han med rund Haand havde hjulpet Munkene i Ringsted i deres „store Nød og

Trang“, hvorfor de forlenede ham med Klosters Gods i Tjorlund, ɔ: Tjørnelunde.

„Krigsholmen“ eller „Krigen“ benævnes et Skifte af Bakkendrup Præstegaardsmark ned mod et gammelt Vædested over Halleby Aa. Der findes af og til Hestsko, Sporer og Lansespidsler og i 1840 fandt Pastor Appeldorn en Benfløjte med fire Huller. Sagnet vil, at Lensmandens Svende dér havde haft en Skærmyd- sel, og da rimeligere med oprørske Slagelseanere i Grevefejden, end med de altbesejrende Svenskere i 1658—60. Efter Præsten i Bakkendrup blev der der- imod afskudt en Pistol gennem Korvinduet, og Kuglen ses endnu i Altertavlen.

Ove Juels Dagbog.

Anno 1658, dend 27. July, reyste ieg med min Kiereste (ɔ: Frue), saa og hendis Moder och Syster, fra Kiøbenhaffuen til Ottestrup.

Dend 28. derfra igien til Kraggerup.

Dend 30. July drog min (Sviger) Moder Frue Karren Arenfeld og min (Kone-) Syster Jomfrue Anne Wrne fra osz igien til Kiøbenhaffuen. Men ieg och min Kiereste achtede en otte Dagsz Tid at bliffue paa Kraggerup, alting der igien effter Krigen at sette udj Laffue, til woris Wlycke; thi .

Dend 7. Augusti, en Løffuerdag, som ieg ach- tede at wille haffue reyst derfra Mandagen nest efter, komb en meget hastig och wformodentlig Tiding, at

dend suenske Armée med dend hele suenske Flode skulle samme Dag verre ankommen for Corszøer, at de och satte flux i Land, baade af Rytteri och Fodfolck, och at dend suenske Konge med Feld Marskalch Wrangel ware sielff derhosz tilstede.

Jeg. afferdigede strax min Fougedt Suenning, at indbringe det snarest mueligt wisze Kundskab her om, efterszom hand tilforn haaffde worren Soldat. Men diswerre, Tidingerne ware alt for wisze, och ligeszom det waar sagt; och lagde hand dette der til, at Greff Thott waar alt gaaen forbj med 300 Heste lige ad Kiøbenhaffuen, och at de Suenske optoge offueralt baade Sogne Ryttere och alle de Heste, de kunde offuerkomme.

Efter saadan Beskaffenhed, da ieg saae Weyen til Kiøbenhaffuen mig at verre formént, uden at ieg wille falde Fjenden udj Henderne, motte ieg wgierne resolve mig til, med Kone och Børn at bliffue, som ieg waar. Och fordj strax at wdsende min Fougedt om Salvegarde. Medlertid gjorde ieg god Anstalt imod Plynderparthier, och opførte mine Heste, saa och Sognehesten, som waar udj Kraggerup Bye, ind paa Borgegaarden; lod opdrage Windbrouen, och holde god Wacht af Spiret.

Anden Dag dend 8. komme tuende suenske Ryttere til Kraggerup Bye, Sognehesten at afhente; men forgieffves, thi dend waar alt paa Gaarden.

Dend 9. Augustj fich ieg effter Anmodning Salvegarde og Salvegarde Brev fra dend suenske Rigsz Admiral och Feldt Marsckalch Wrangel.

Nogle Dage der effter komb her til Kraggerup et Muusze Parthi, som ieg det holt for, aff femb Ryttere, der fremwiiste en liden Ordre eller Zeddel, som iche aff nogen waar wnderskreffuen, at de strax skulle fangen med sig føre Fougden paa Kraggerup, ud til Leyren for Kiøbenhaffuen. Ieg lod deris Heste komme udj Stalden, och dem op paa Gaarden i Borgestuen, huor ieg dem wel lod tractere, berettendis derhosz, at der waar tuende Fougder, min och Syster Iomfrue Anne Wrnis, men inghen aff dennem hedde saaledes, som deris Zeddel omformelte, effter huilchet Naffuen ieg ingen Fougedt wiste at fly dennem. Men de puckede meget; endtlig der de bleffue beskienckede, bemectigede ieg mig deris Gewehr, de haffde hosz seg leggende, och lod dem sige, at ieg dem ved min Salvegarde och Folck wilde lade føre ud til Leyren, för at wide dend rette Sandhed her om, och at det icke skulle bliffue der wed, om de fremførte en sielfgiort Ordre. Wdj Begyndelsen truede de meget, omsider accorderede de, at motte de fåa deris Gewehr igien, wilde de ride hen och sig bedre her om informere. Ieg quantzwiisz lod tegne deris Naffne, wiiszde dem, huad Gewehr och Folck ieg haffde at tage imod saadanne Marode-Brødre med, och waar saa der med tilfreds; lod dem saa ledsage wed mine Folck ud igiennem Kragerup Bye och mit Birck. Der med rede de bort ock komme aldrig mere igien; ieg och waar wel tilfreds, at ieg bleff aff med dennem.

Dend 21. Augustj, om Aftenen sildig, komme til Kragerup 13 Polacker, der iblandt en Deel Officerer.

Ieg gik sielff ned til dennem i Ladegaarden, huor de wiiste mig richtig Ordre, at Kraggerupgaard och alt Godtz waar deris General Major Koretschy, som haffde paataget sig for Kongen af Suerig at wærbe et Regiment Polacker, assigneret; och at hand haffde wed 60 Officerer hosz sig, som alle af Gaarden motte wnderholdis. Ieg lod dem komme op paa Gaarden paa dend store Sall, och der tracterede dem det beste ieg kunde, och slugte medlertid Lyszet i mine egne Werelszer. De wille endelig alle logere paa Gaarden aff Frycht for Snaphaner; men endelig fick ieg dem ned i Byen med deris Heste, samme Aften, efter giorte Forsickring for Snaphaner. Men een aff dennem, som skulle werre Salvegarde her paa Gaarden, hand bleff her med sin Hest; och dend forrige Salvegarde komb anden Dagen, effter empfangen Betalning, bort igien. De andre bleffue nogle Dage wdj Byen, der ieg motte wnderholde dem med Øll och Mad fra Gaarden.

Siden motte ieg wggeligen sende fra Kraggerup til Helsingør wed 14 Mile, elleffue Wogne med Øll och atskillig Proviant, til General Major Koretschy, huor hand laa i Quarteer, effter hands Opskrift; som altid aff hands Polacker bleff hen convoyeret, men icke tilbage igien; saa der affuer gemeenligen bleff med alle borte, een, tou, ia wndertiden trey Wogne, baade med Heste och Karl. Foruden ald denne wggelige Proviant begiertis huer Wgge til Contribution 80 Rixdlr. i rede Penge og 3000 Rixdlr. til Brandtskatt aff Gaardt och Godtz.

Och endog ieg heel wel wdj Prydtzen wed det

suenske Hoff vaar bleffuen kient med samme General Major Koretzsky, som mig deroffuer tilskreff meget hofflige Breffue; saa waar hand iche disz mindre wed ald denne Höfflighed meget haard att handle med.

Det bleff mig ochsaa paa anden och tredie Haand tilkiende giffuet, at ieg mig sielf for denne haarde Medfart haaffde at tacke, fordj ieg mig icke wille indstille til Opvartning hosz Kongen aff Suerig, som Kr. Hannibal Sehested gjorde, særdelis der hand reyste mig paa en Miil Wegs nehr forbi wed Slagelsze. Huisz ieg det haaffde giort, da haaffde ieg iche allene faaet alt mit eget Godtz, men och mine neste Wenners, fri for ald Contribution, Durchzug och anden Besuæring.

Ieg skreff saa til Hr. Hannibal Sehestedt, hand wille paa mine Wegne tale och handle med General Major Koretzky, at hand wille werre noget lidelig, saa ieg och Godtzet iche gandske skulle ruineris. Men der wed waar intet at wdrette, uden suarendis med Complementer; saa ieg wel merckte, at ieg endeligen sielff, endog heel wgierne, motte resolvere mig til, at giøre en Reysze ud til Leyren, med Gen. Major Koretzky sielff at handle, som da skulle werre der hosz Kongen, om det icke skulle bliffue io lenger io werre; thi ieg saae well, mand mig dertil wille forcere.

Dend 9. Septembris, reed ieg ud til Leyren, med tuende mine Tienere, och passerede offuer alt for en Officerer.

Dend 10. ejusdem (3: samme Maaned) komb ieg til libstrup, huor Koretzky skulle werre hosz Kongen;

men de waare begge paa Croneborg, som da waar offuergangen.

Dend 11. ejusdem komb Kongen af Suerig, och med hannem 9en. Maj Koretzchy til libstrup. Der Hansz Mayt. fornam, at ieg waar der, motte ieg strax samme Aften til Taffel. Ieg tackede wnderdanigst Hansz Maytt. for ald forhen beuisste kongelige Naade, chh recommanderede mig fremdeles det beste, ieg kunde; giffuendis derhosz wnderd. tilkiende Aarsagen til min Ankombst, som waar Gen. Maj. Koretzchys Haardhed imod mig, hannem min Gaard waar assigneret. Kongen suarede, at ieg mig sielff derfor haffde at tacke; haffde ieg willet giort hannem dend Ære, och kommet til hannem, helst effterdj ieg waar bekiend*), skulle alt mit Godtz bleffuen frit. Der til ieg replicerede, at ieg udj dend Tilstand, ieg nu waar udj, iche torde wnderstaae mig, som Hansz Maytts. Fange, uden kongelig Ordre mig til wnderdanigst Opwartning att indstille. Entlig loffuede Hansz Maytt. at wille naadigst lade befale Gen. Maj. Koretzchy, imod mig at bruge Discretion; och naar Quartererne bleffue igien omvexlede, skulle ieg noch bliffue tenckt paa til nogen Forskaansel. Ieg tackede wnderd. och dermed ophørte dend Discours.

Dend 12. Septembris, wed 9 slet om Morgen, begynte man sterch at skyde paa Prammen aff Wartow; thi formedelst en sterch Taage kunde der iche begyndis før. — Imedlertid tracterede ieg med Gen. Major

---

*) Ove Juell havde i flere Aar været dansk Sendemand ved det svenske Hof.

Koretzchy, och brugte Hr. Hannibal Sehested som Meglere; da omsider alting imellomb osz bleff sluttet, at hand wggeligen skulle haffue til Helsingør, saa lenge hand der waar, otthe Wogne med Proviand, som fremb och tilbage skulle convoyeris; saa och til Brandskat aff Gaarden och Godtzet, hannem strax inden 14 Dage at betale 2000 Rixdlr., som och skeede (der til min Kierestis Halskiede och en Deel hendis Ringe motte springe), och derforuden 40 Rdlr. huer Maanedt. Dermed tog jeg Afskeed fra Kongen, som gaff mig Forloff, at ieg mig motte forsuare, om nogen wille giøre mig nogen Gewalt.

Den 17. Septembris, komb ieg lykkeligen hiemb igien til Kraggerup.

Anno 1659. Den 1. Martij, der min gode Moder Frue Ingeborg Parszberg sig icke wel troede paa Siøgaard sicker at werre, hosz min Broder welb. Tønne Juel, begynte ieg efter Haanden at lade hendis Godtz wed trey Reyszer, afhente derfra til Kraggerup.

Dend 8. ejusdem reystzte ieg sielff til Hest, til Siøgaard, forn. min gode Moder der fra och til Kraggerup med hendis beste Gotz at føre och geleide.

Dend 9., som waar om anden Dagen, komme wj tilsammen forbj en heel Hoben svenske Officerer, som ieg en Deel talte med, lykkeligen hiemb til Kraggerup.

Dend 20. Aprilis, waar ieg udj Slagelsze til sal. Eiler Beriders Begraffuelsze. Samme Dag drog Kongen aff Suerig der igiennem til sin Flode, som laa under Langeland; och komb ieg samme Aften hiemb igien. Ieg bleff nogle Gange foraarsaget, at sende

min Fougedt Suenning til Leyren och til Helsingør, særdelis for at forskaffe mine Proviant Wogne tilbage igien.

Endlig bleffue Quartererne omvexlede, och Gen. Major Koretzchy bleff afftacket, tog derpaa sin Afskeed og reyszte bort; der effter ieg lenge haffde borren stor Forlængsel, efterszom ieg da fik nogen Frihed, efter Kongens Løffte.

Men tou Maaneder der efter bleff ieg truet med ny Assignation til Regimenterne, som waare at giøre det reent aff med mig och Kraggerup Godtz; da ieg maatte forære General Quartermester et stoert Güzbecken med Güzskande paa 300 Rixdlr., som dend Gang hialp.

Der min Broder Axel Juel det icke lenger paa Katterup kunde udholde, men motte sig hiemmeligen derfra begiffue med sin Kieriste, til Siøgaard, (hans Datter Jomfrue Barbera Juel toge wj til osz), da tilforn om Natter Tide, lod hand ålt sit Godtz och hele Bibliotheck hiemmeligen komme til mig paa Kragerup. Huilcket, der det spurtis aff Oberst Taube, som waar Øffuerst offuer Kongens aff Suerig Dravantere; fortrod hand hart derpaa, effterszom Katterupgaard waar hannem assignerit; och lod mig fordj wide wed tuende Drawantere, at effterdj min Broder haffde forladt sin Gaard, wille hand holde sig til hans Godtz, huor det fantist; ieg wille fordj sette alt hvis mit waar til Side, naar hand med 60 Drawantere komb til mig, min Broders Godtz at affhente. Ieg suarede hannem igien, som ieg ellers waar wel kient med hannem, at naar

hand fremwiiste mig sin Kongis Ordre, fich ieg att werre tilfredsz med huad dend indholte; men waar dend icke derhosz, motte hand werre forsickret, ieg gjorde Modstand, saa lenge ieg kunde; thi huisz ieg haffde hosz mig aff min Broders, som waar alene nogle faa Bøgger, waar mig aff hannem pantsat, for forstragte Penge til sine Contributioner. Saaledes bleff det derwed, och min Broder, effter Freden, fich alt sit Godtz wskad igien.

Anno 1660. Dend 11. Martij, reyste ieg til Hest ud til Leyren, effter høyeste Nød mig der til trengte, igien at handle med General Quartermester; thi mand da endeligen wille assignere Kraggerup Gaard och Godtz til Regimenterne; faaregiffuendis at det ingenlunde lenger kunde gaaes forbj.

Dend 11. ejusdem komb ieg hiemb igien fra Leyren, och fich alting med største Møye well forrettet, endog det kostede mig 500 Rixdlr., som ieg strax effter Freden udj Kiøbenhaffuen skulle bêtale; huilchet och bleff efterkommet.

Ieg gjorde en stoer Deel i saa Maader, ochsaa for en stoer Deel fremmedt Godtz, ieg haffde inde paa Gaarden. Thi foruden min kiere Moders, och min Broders Godtz, haffde ieg och en stoer Deel aff Søffren Jenssøn paa Tærsløszegaard hans Formue saawelszom andre deris; huilchet altsammen haffde geraden wdj største Fare, derszom Gaarden haffde kommen wnder Regimenterne.

Forn. Søffren Jenssøn paa Tersløszegaard waar assignerit til Fyrsten af Anhalt, som waar Oberster

for et Regiment til Hest; och bleff hand meget hart medtagit, saa ieg nogle Gange motte reysze med hannem til Slagelse, Korszøer och andenstedtz, til forn. Fyrste og hans høyeste Officerer; saa ieg fich hannem nogenledis hiulpit, at hand endda bleff ved Macht. Paa Sorø haffde hand en Deel sit Godtz, huilchet der aitsammen bleff bortrøfvit; men aff det hand haffde hos mig, saawelszom andre, bleff icke borte for en Knappenaal; men efter Freden fich enhver sit wskad igien.

Dend 2. Maji komme en Deel af mine Bønder i Soubierg och Taadderup, och beklagede, huorledis trey Ryttere aff det anhaltiske Regiment waare kommen der igiennem och haffde først meget ilde wdskieldet deris Salvegarde, (som waar min Salvegardes Dreng, en Suenske) och siden reede de ned ad Skouffen alt deris Quæg, som der gich, at wille samble och med Macht bortdriffue; huorfore samme Salvegarde lung samblede i en Hast alle Bønderne med Spyde, Forcke och huad Gewehr, de kunde faae; gich saa sielff for an och tog en gammel rustet Bøsse i Haanden fra een aff Bønderne. Der de komme til Skouffen, møtte dem de trey Ryttere och dreff Bøndernis Quæg for dennem. Strax rendte dend ene Rytter forud imod denne Salvegarde, skioldede hannem heftig och wille wiide, huad dend lung och Lap der wille. Dend anden suarede, de skulde ride deres Vey och lade Quæget fare.

Dermed tog Rytteren sin Bantelier, och lagde dend til Øyet; Salvegarde lungen sprang bag et Træ,

och med sin rustedt Bøsse skiød Rytteren fra Hesten. Der de andre tuende Ryttere saae deris Kammerat falde død til lorden, som waar en aff deris beste Parthigiengere i det hele Regiment, som siden spurtis, ginge de durch och forlode Quæget. Nu wille Bønderne wiide, om de skulle slæbe dend døde hen i en Moratz, eller icke. Ieg suarede: ney ingenlunde; de skulle strax giøre et Gierde om ham for Suin, och wel foruare, effter loulig Widne, haffde hosz sig, Penge, Gewehr, Kappe och andet, som de wille suare til; thi det bleff icke der wed. Och wille ieg sielff i Morgen tilig reysze dend Wey, och besee dend Døde; saa kunde de der widere tale med mig. ·

Och som da vaar besluttet, at der skulle tracteris om Fred, och Husene dertil ware opreyszte begierte ieg aff min allernaadigste Konge wnderdanigst, saa och aff de Suenske, at ieg med min Kiereste paa nogle Dages Tid motte komme ind wdj Kiøbenhaffuen (hendis Moder och Syster ware derinde), huilchet och bleff beuilget, endog paa begges Genefal Auditeurer motte temmelig spenderis.

Dend 3. Maji heel tilig reyste wj i Guds Naffuen fra Kraggerup til Kiøbenhaffuen, och strax om Morgen besaae dend ihielskutte, som waar en Tydsk, och en hel før och sterck Karl. Der ieg komb til Tærsløszegaard, talte ieg der med dend anhaltiske Regiment Secreterer, och klagede meget offuer disse trey Rytteres forøffuede store Gewalt, och at ieg nu reyszte lige til Kongen aff Suerig, saadant at angiffue. Hand wilde fordj holde disse tuende Ryttere wdj god

Foruaring, som hand sielff wille suare til. Denne wille och igien giøre sig noget wnyttig, men ieg gjorde mig heel wred, saa hand icke kunde fortkomme. Der wj komme til Leyren, waar Kongen icke tilstede, icke heller Fyrsten aff Sulzbach, som commenderede i Kongens Sted; men alene General Lieutenant och Rigsz Raad Greff Tott. Hannem fortællede ieg ald Sagen, som och suarede, at dend Døde waar skeet Ret. Det waar Skade, de icke alle trey bleffue paa Steden.

Dend 4. Maji komme wj lyckeligen ind udj Kiøbenhaffuen, och funde alting efter dend Leylighed udj god Tilstand. Och haffde ieg dend Naade, endnu samme Aften, med Hans kongl. Maytt. allerwnderdanigst att tale udj Haffuen, eller paa Rossenborg.

Dend 6. Maji fich ieg udj Kiøbenhaffuen Skrifuelsze fra min Fougedt paa Kraggerup, huorledes Officerne ved det anhaltisk Regiment, (thi Obersten, som waar Fyrsten, waar aff woris bleffuen fangit, och Obr. Lieutenanten waar reyszt til Tydskland) haffde med Macht bortført den forhen ommelte Salvegarde Iung, och wilde strax holde Standt Rett offuer hannem, och slage Hoffuedet aff hannem. Byerne Soebierg och Todderup truede de at wille sette Ild paa, och at de mig paa Liffuet haardeligen wndsagde, huor ieg kunde antreffis.

Effter saadan Beskaffenhed, motte ieg haste fra Kiøbenhaffuen tilbage igien, berettende først wnderdanigst Hansz Maytt. ald denne Sag. Och lod ieg det

udj min Kieristis egen frj Willie, om hun formedelst sin Sicherhed, saa och hendis Systers Wpaszlighed, der wille forbliffue; men hun wille ingenlunde werre fra mig, och bliffue alene tilbage.

Dend 10. Maji reyste wi igien fra Kiøbenhaffuen, och først til dend suenske Leyer, da ieg imod Middag taledede med Fyrsten aff Sulzbach, som waar Generalissimus udj sin Konges Fraverelse; huor ieg fortælede hannem ald dend hele Handel, om dend ihielskudte Suenske. Ieg motte bliffue hosz hannem til Maaltid, huor temmelig bleff drucket. Hand gaff mig saa en streng Ordre med til Mayoren aff det anhaltiske Regiment, at hand iche alene strax skulle lade dend anholdne Salvegarde, som haffde ihielskut dend suenske Rytter af forn. Regiment, som dog waar en Tydsk, paa frj Fod; men endog sielff hastig komme til Leyren och tage de tuende Ryttere med sig, som waare med, der dend tredie bleff ihielskut, wel foruaret, som hand sielff wille suare, effterszom offuer dennem strax skulle holdis Krigssrett. Derforuden gaff bem. Fyrste aff Sulzbach mig en Ordre med til sin egen Obr. Lieutenant, der haffde sit Quarteer udj Slagelsze, at naar ieg det begierte, skulle han ideligen secundere mig med saamange Ryttere, som ieg wilde haffue. Der ieg nu waar well expederet tog ieg om Eitermiddagen min Afskeed, och begaffue osz saa strax wiidere paa Hiembreyszen. Paa de Tiider waar alting udj gode terminis med Freden, saa mand forhaabte dend snart skulle bliffue sluttit.

Den 11. Maji komme wj lyckeligen hiemb igien

til Kraggerup og funde der for os mine Systemer, som der ware komne at besøge min kiære Moder.

Dend 12. ejusdem reyste forn. mine kiære Systemer fra osz igien och til Siøgaard; och toge Jomfrue Barbera luel fra osz med sig derhen.

Der ieg nu skulle sende den empfangne Ordre til Obr. Lieutenanten af det anhaltiske Regiment, som iche waar at duælle med; thi det gielte dend arresterede och med Macht bortførte Salvegarde lunges Liiff, torde ingen dermed reysze til hannem, efterszom hand waar en ond och haard Mand, end iche min egen Salvegarde, endog hand iche waar wnder hannem. Endtlig laa der en Salvegarde udj min Kirckebye Ørszløff, af det samme anhaltiske Regiment; dend befalede ieg strax at fremføre samme Ordre til sin Major, och hannem dend i egen Haand at leffuere; thi derpaa laae hannem sielff stoer Macht, huilchet hand och gjorde, menendis derved at fortiene stoer Tack, men waar nehr kommen tilig noch.

Derpaa komb Salvegarde lungen strax paa frj Fod, och Majoren forføyede sig effter Ordre ud til Leyren med de tuende anholdene Ryttere, som der strax bleffue tagne udj Arrest.

Och som ieg letteligen kunde tencke, denne Sag wille foraarszage stoer Klagemaal af Rytterne, med anden Wiederwertighed, lod ieg uden Ophold Sagen komme til Forhør, och Widniszbyrd der wdinden føre till Kraggerup Birckething, och lod Regiments Secreteren med flere dertil giffue loulig Kald och Warsel, men de ankomme iche forend om Eftermiddagen, da

alting waar offuerstanden. Iche disz mindre, dennem til Fornoyelsze, lod ieg dog Winderne (d. e. Vidnerne) igien for dennem fremkomme, och aff Tingbogen oplæsse, huïsz de wundet haffde; der paa de i deres Præsentsz gjorde deris høyeste Æd, som for dennem bleff oplæst, att saaledis i alle Maader waar tilgangen, huer med de sig nogenledis gaffue tilfredsz.

Kort der effter skreff Generalissimus, Fyrsten aff Sulzbach mig til, at ieg wille sende hannem alt huïsz i dend Sag passeret waar, efterszom det hele Regiment sig høyt besuærede, och Sagen fordj for Krigszretten sich at examineris; det ieg och gjorde.

Udj disze Dage bleff Freden fuldkommen sluttet, derforre ieg med disz større Dristighed udj denne Sag kunde lade tale.

Nogle Dage effter dette saaledis waar passeret, tilsendte Fyrsten aff Sulzbach mig en Ordre, at alle Soubierg og Todderup Byemænd, med saa mange aff deris Tienistefolck, som hosz ware, der dette Drab skeede, skulle strax udj egen Persson, forwden nogen Wndskylding indstille sig udj Leyren, og der forblifue endtil Sagens endelige Wddrag, effterszom imod dennem ware indkombne største Klagter aff det hele anhaltiske Regiment.

Ieg suarede der paa, att wi haffde nu Fred igien udj Landene; ieg kunde ingenlunde tilstede, at tuende hele Byers Indwohnere skulle imod Lowen dragis fra deris rette Wærneting, huor Sagen alt waar giort anhengig. Wille der ydermere søge dem, for denne eller anden Sag, skulle dennem wederfaris, huïsz Loug och

Rett medførte. Til med, om de endeligen skulle komme der ud, fick Hansz fürstl: durehleuchtighed tilforn at garantere mig, for ald dend Skade, Bønderne der of-fuer kunde lide, særdelis wed deris Sædisz Forsøm-melsze, och om der bleff satt Ild paa deris Byer, effter forrige Truszel, wed deris Frawerelsze; med mere.

Endtlig effter lang Dispute, komb det dog iche widere med denne Sag, baade formedelst Freden, saa och derfor att

Dend 3. Junij, bekomb ieg fra Kiøbenhaffuen min allernaadigste Konges och Herres Ordre och Befalning, at werre een aff de 4 Commissarier her udj Sjelland, wed dend suenske Armées Forpflegning. Och bleff mig tillige medskicket 4 danske Ryttere, kiecke Karle, som mig skulle følge, huilche och, som ieg siden fornam, caputerede mangan Suenske. Jeg tog mig dend De-strict for aff Løwherredt, Sæbygaardsz, Kallingborg och Draxholms, saavelszom Holbechs Ampter.

Den 4. ejusdem reyste ieg til Roskilde, huor wj samptlige Commissionairer wedtaledis.

Den 8. reyste ieg igien til Kraggerup.

Dend 9. ejusd. reyste ieg fra Kraggerup til Kalling-borg med mine Ryttere, och paa Weyen med stoer Fare och Møye flyede nogle Bønder 60 Faaer och 3 Heste igien, som nogle suenske Ryttere komme driff-uendis med. Thj udj Kallingborg faldt de Suenske ud aff et Husz, och med Macht toge dette Qwæg igien fra mine Ryttere; der ieg paa Torvet dette klagede for det Regimentz Officerer, der laae udj Byen, som sielff ware interesserede udj dette Røffuerj; men de

motte her ud igien med det altsammen, saa frembt det hele Regiment iche wed Transporten til Suerig wille paa denne Side Sundet werre arresteret.

Dend 11. komb. ieg igien tilbage til Kraggerup.

Dend 15. ejusdem, reyste ieg igien udj min De-stricht, fornemmelig til Holbech og Kallingborg, huor der laae svenske Regimenter, och holte der skarp Munstring, saa ieg flyede Bønderne mange deris Heste igien. Udj Kallingborg finge de paa en Tiid 32 Heste igien, som Rytterne maatte staa aff och gaae tilfods.

Paa Reyszen fra Kallingborg til Kraggerup, bleff ieg bøden til Giæst aff dend forhen omtalte Major for det anhaltiske Regiment, udj sit Quarteer paa Landet, huor hand och tillige haffde alle sine fornemmeste Wnder Officerer. Jeg troede hannem iche ret well, komb dog alligewel, och haffde mine 4 Ryttere hosz mig; da der bleff holden et heelt stoert Giæstebud, och komb ieg ret wel til Rette med dennem, saa al-ting gich meget wel aff.

Dend 21. ejusdem, komb ieg hiemb til Kraggerup igien; och motte saa strax til Corszøer, at befordre Transporten der.

Effterat de Suenske nu ware alle borte, reyste wj paa nogen Tiid til Kiøbenhaffuen, der ieg gjorde wnderdanigste Relation om Tilstanden paa Landet.

Dend 23. Augustj, komme wj hiemb igien til Kraggerup.

Min gode Moder Frue Ingeborg Parszberg hastede meget hiemb til Jylland, der det nu waar bleffuen sic-

kert; och fulte wj hendè entil Kallingborg, haffuendis alt sit Godtz med sig. `

I Marts 1660 udsendtes Fribytterkaptejn Colnet paa et Strejparti og landede paa Samsø, hvor han hørte, at Fyrsten af Anhalt paa et Plyndingstog fra Slagelse igennem Løve Herred var naaet ind i Ods herred og havde lagt sig ind paa Dragsholm. Colnet sejler til Sejro, hvor han „ligger og lurer i tre Dage“, hvorpaa han lander paa Sjælland og ved Hjælp af 30 af Omegnens Bønder omringer Dragsholm og fanger Fyrsten; men bliver saaret af et Pistolskud, da han sprænger Døren til det inderste Værelse*). Samme C. var baade før og efter Krigen Glaspuster i København, men havde under Krigen flere „Kreierter“ i Søen. Død som Oberstløjtnant 1694.

Kingos Sammenstød med en Svensker.

Det var en smuk Egn, Kingo var kommen til, da han var bleven Huslærer paa Vedbygaard, men saalænge Krigen varede, var der kun ringe Anledning til at fordybe sig i dens Idyller. Det maa mangan Gang have været svært nok for ham at udføre sin Lærergerning; thi Fjenden var paatrængende, og hele denne Egn led forfærdelig. Sæbygaards Len blev omtrent øde, og Fjenderne tumlede saa forfærdeligt med Bønderne paa Strøget her fra og ned mod Korsør, at et Par Tusinde efterhaanden skal være blevet dræbt af

*) Indkomne Sager, Krigsm. 20/3, 1660.

dem. Heller ikke Kingo blev fri for Ubehageligheder. Det fortælles, at hans Velyndere i Slangerup, Brødrene Atke, en Gang da Karl Gustav opholdt sig der, skal have udvirket et Sauvegarde-Brev til Vedbygaards Sikkerhed. To af Fru Lene Ruds Sønner, vistnok Aleksander og Ejler Grubbe, var nylig kommen hjem fra Udlandet, og under deres Ophold paa Vedbygaard fandt de deres Fornøjelse i Omgangen med den livlige Huslærer, de gik i Skoven imed ham og lærte ham at fægte, hvad han, skønt vordende Gejstlig, nok i saadanne Tider kunde have Brug for.

En Dag kom en svensk Kornet ind paa Gaarden og lod uden videre en Hoppe trække ud af Stalden for at føre den med sig. Kingo kom til og fremviste sit Sauvegardebrev; dog Kornetten agtede ikke det mindste paa det, men lod sin Tjener føre Hesten bort. Kingo trak da blank og huggede Tøjlen over. Kornetten, forbitret her over, trak da ligeledes sin Kaarde og for ind paa Kingo. De unge Grubber raabte paa Latin til denne, at han skulde værge for sig, og det havde den raske Lærer intet imod; men inden der kom Blod til at flyde, faldt Kornetten over sine egne Sporer, lige paa Ryggen, og da han laa saaledes for sin Modstanders Fødder, maatte han bekvemme sig til at bede om Naade, der ogsaa blev ham tilstaaet. Han red saa bort, og Kingo og Grubberne vandrede ud af Gaarden, samtalende om den lette Sejr. Men lidt efter kom Kornetten ridende, som om han vilde spørge om Vej, og da han saa sit Snit, fyrede han sin Pistol af paa Kingo. Kuglen, der formodentlig kom

noget bagfra, gik skraat igennem Munden og ud igen; men han bar Mærker der af lige til sin Død. De to Junkere greb da Svenskerens Hest, rev hans Pistoler fra ham, og slog deres Krudtpander itu, men lod ham selv ride bort; thi det var jo ikke raadeligt at lægge voldsom Haand paa en Fjende af en overmægtig Hær.

Nogen Tid efter kom Kornetten atter for at hente Hestefoder; men Kingo blev inde paa sit Kammer for ikke at yppe Klammeri. Da Svenskeren kørte bort, fulgte Forpagteren paa Sæbygaard Karsten Atke og Skytten Adrian ham til Hest. Undervejs begyndte Kornetten at skælde ud paa den Sauvegarde, der havde været paa Gaarden under hans forrige Besøg. Atke svarede, at han maatte ikke tale saa om en Karl, som var brav — enhver kunde være god for sig! Kornetten trak da hurtigt en Pistol ud af sit Bælte og vilde have skudt Atke, hvis Skytten ikke var kommen ham i Forkøbet: Han sprang i en Fart af sin Hest, lagde sin Bøsse an tværs over Saddelen og skød Svenskeren ihjel. Liget bandt han ved en Strikke om Foden til Halen af sin Hest og slæbte det saaledes til en Mose, hvor han begravede det.

Men denne Gerning forblev ikke skjult; en Løjtnant med nogle Dragoner indfandt sig snart, greb Atke og førte ham med sig til den svenske Lejr. Det var en farlig Sag for den gode Atke, endskønt Drabet jo ikke var udført af ham; men hans Hustru havde Mod til at rejse efter ham, fik Foretræde hos Karl Gustav, og paa hendes Bøn slap Atke da fri. Skrækken havde imidlertid givet ham en Rystelse, som

fulgte ham til hans Død mange Aar efter. Adrian Skytte reddede sig ved Flugt, og kort Tid efter skød han fra en Have bag Slagelse en fornem svensk Officer, som af sin Konge var udsét til intet mindre end Lensmand paa Sæbygaard.

Denne lille Begivenhed, om hvilken Underretning tilfældigvis er os opbevaret i et gammelt, datidigt Haandskrift*), giver et ret levende Indtryk af Forholdene i Svenskekrigens Tid.

Krongodsets Tilstand efter Krigen

var sørgelig, og stort bedre har den næppe været paa Adels Godser, men der om savnes alle Efterretninger for denne Egns Vedkommende. For det kongelige Gods foreligger derimod ypperlige Oplysninger i „Besicelse oc Landgildes Taxering for Aar MDCLX“, foretagen paa Regeringens Vegne af Hr. Axel Juel, der paa den Tid ejede og beboede Kattrup ved Tissø. Beretningen, der er meget indgaaende, omfatter hele Sjælland, saa Pladshensyn nøder os til kun at medtage de mest paafaldende Træk, som saa til Gengæld ogsaa medtages fra Sæbygaards Lens nærmeste Omgivelser.

Arfs Herred. „Det befantis for det første, at det af gamle tider berømte Kallingborrig slot gandske ruinerit oc i værste Maade medhandlet waar, saa iche aleeniste Ringmuren, men oc Folen eller Kong Arberts

---

*) Kallske Samling. Kgl. Bibliothek. Her efter Rich. Petersen: Kingos Levned.

Torn waar sprengt ved Miner. Af selve Hovedbygningen waar kuns Ydermuren tilbage. Alt Inventarium hafde Suenskerne bortført.

Kallundborrig kiøbstad, som tilforn hafver været een god liden Bye, hafver lidt flux ont i dend forgangne fiendetid, iche aleene formedelst Contributioner oc Indquartering, men oc har mottet kiøbe sig dyrt fra, at der iche blev stucket Ild paa de af Slottets Huuse, der laae Byen nest, oc huor wed heele Byen wille were bleffuen afbrent. Der er nu mange øde Gaarde.

Gryde Mølle. Mølleren waar i Kiøbenhaffuen udi denne fejdetiid, war kommen derind med Lensmanden Kr. Hans Lindenow, oc Porten bleff lucket, saa hand kunde iche komme ud, derofuer stedet blev flux vdpløndrit, huorudofuer Quinden i Møllen lidde flux ont, lenge fengslet, siden motte gifve 8 Rixdr. om Maaneden; der hun kunde iche lenger, toge de, huiss der waar i Møllen.“

Løffue Herred. Reersø, hafver paa denne oc tilforne før fiendetiden verit 16 Gaarde, de 5 deraf er gandske afbrudte, de andre er gandske wdpløndret och forarmit. Hafde somme af dennem saait 1 skp. Korn eller noget lidet mere, och somme slet intet at saae; de, der saait hafde, deris Korn bleff opædt och nedtraad aff Rytterniss Heste, som der holdte Jidelige wacht, saa de hafue nu intet at leffue aff uden aff det lidet Fiskene, som de kunde nyde aff Stranden, en half snes aff Bønderne hafue en Inventarie Koe, de andres ere dennem fratagne af fienderne. Haffuer

huercken faar eller Svin, men alt dennem fratagit. Alleenne nogle haffuer 1, nogle 2 bæster, somme ingen.

Gørlev, „Christen Hanssen i Augerup. Han bleff medtagen aff fienden, saa hand foruden sin Maanedspenge maatte paa en tiid erlægge til fiendefolcket 700 Rixdlr. ∴ effter hanss och fleris Sigelse ∴. Bleff och en Gang slet Udpløndrit, saa hands Leylighed icke kand taale, om hand skal bliffue ved macht at giffue mere end $\frac{1}{2}$ Pd. biug for Ao. 60.“

„Dines Jenssen i Sæbye hafde saait intet Rug, for dend Quartermester, dér laae paa Sæbygaard, hafde da sat hannem i Fængssel for skat.“

„Hans Pamp i Aaserup (Sæby S.) bleff aff fienderne omkommen.“

„Hans Nielssen i Frendved haffuer en Ko, et Svin, det andet hands Fæ tog svenske Rytterne hannem fra.“

„Peder Søffrennsen, som haffuer tilforne werit vel ved, er nu gandske forarmit.“

„Myrebierg i Sæbye sogn, Peder skræder iboer. Intet saait, thi fornævnte Peder skrædere lidde een hel Hob i svenske fiende Tiiden, hands Qvinde bleff skut ihjel och hand sielff meget ilde hugget, saa hand kunde icke bliffue ved Gaarden“.

„Eiler Nielssen, Møllere i Striids Mølle, er flux med Børn belad och haffuer vdstanden en heel Hob i Fiendetiden, søgningen er flux ringe i denne tiid, och de omboende Bønder gandske forarmede.“

„Iens Hanssen, Rerslev, waar fra sin Gaard i fiendetiden, och tog Quarteermesteren, som laae paa Sbgd., alt huiss der waar paa Gaarden fra hannem“.

Oluf Pedersen samme steds komb nest for Høst til Gaarden, til huilcken waar saait aff gammelt be- drageligt Korn, saa de finge saa got som intet“.

Vandmøllen i Rerslev afbrændt ved Askeilde fra bag Offnen ved Paasketiid 1659 aff fienden. Svinesti tilbage.

Peder Anderssen, Sønderød, bleff vdpløndrit af fienden och pint.

Unge Peder Ienssen i Finderup fich saait 1659 med byemends hielp, eftersom hand waar saa got som Krøbling, da fienderne hug hannem dend store Sene bag Laaret offuer.

Iacob Nielssen udi Solbjerg er gandske forarmit for dend Ritmester Finckes Folck, som aff voris naadigste Koning waar bleffuen offuerladt til dend Suen- ske effter de forrige Fredspuncter, handlede saa ilde der med hannem och fleere, sloge og nødde dennem til at sælge, huiss de haffde, och fly dennem Penninge, langt mere end de med Rette gifue skulle. Bønderne klage ret offuer denne Ritmesters Quartermester ved Nafn Sabel, som och hafde tiendt Dannemarck, och naar Hans Beyerholm, tienendis paa Sæbyegaardt, waar ude och talde til Bedste for Bønderne hos be- meldte Ritmester . . . sigende, at hand forhaabte, at hand skulle lade sligt rette och forbiude, effterdj hand hafde tiendt Hans Maytt. af D., da skal hand haffue suarit, at hand tiende nu Suenskerne; hand skiottede intet, huor det gik med deris gaarde, hand vilde haf- fue, huad hand skulle haffue etc.

• Huilcket antegniss her at kunde videss, huor troe

en deel slige ere, och tit de slemmeste, naar de komme i anden Tieneste.

Ritmester Rosenfeld og Quartermester Sabel de afbrøde 5 Gaarde i Hafrebiørg (til Brændsel i den svenske Lejr under Blæsingø Bakker).

Fra Christen Pedersen i Blessingø tog svenske Krigsfolcket alt, paa nær 2 skarns bæster.

Præsten Hr. Anders vdi Stillingø fick intet saait i Efteraaret 1659 for fiendens Ryttere lode høste det, hand forrige Aar hafde saait, saa hand icke nød det ringeste der af, derforø vilde hand intet saa, saa lenge de waare her inde. Gorden næstendels nedbrudt af fienderne.

„Stillingø soghen bleff stercht plagit for dend iidelige Gennemtogen til och fra Corsør.“

Lenets Skove fandtes stærkt forhuggede, hvad Overskoven angik, mindre paa Underskoven. For at anføre et Eksempel, fremgaar det af en af Axel Juel foranstaltet Tingsvidneforretning af 20. Oktbr. 1660, at alene i Skjellebjerg Skovfogeddistrikt, der omfattede Skellebjerg, Rerslev og Taagerup Skove, var omhugget til Palissader, Lejrbaal og til Befæstning af Korsør:

Bøge- og Egestammer	78 Stykker
Bøge- og Egegrene	1279 —
Ellestammer	42 —

Men endnu værre var det nærmere mod Korsør. Den ved Antvorskov Sløt liggende Lystskov Lammehave blev omtrent og Halskov aldeles ødelagt. Det havde været Karl Gustavs Plan at flytte Korsør By ud

paa Halskov hin Side Noret, og han fik Tid til at nedrive en Mængde Ejendomme i Slottets Nærhed.

„Paa Øen eller dend Bankeholm (beretter Hr. Juel videre), som ligger saa at sige i Haffnen, har de Suenske och begynt at forschantze och menes ville haffue en Castel paa fem Bolwerck. Och sandelig, det siunes wel waar noget gaffnlig, om, naar Slottet waar ferdig giort — at da dend reale festning paa forn. Holm och kunde were anlagt och fuldgiort. Da det siunes at kunne were et nesten u-offuerwindelig Sted och derfra Haffnen och Slottet forsvaris!“

At Kystbeboerne, som udsat for en dobbelt Ild, har haft det vel saa trangt, som deres Fæller inde i Landet fremlyser vel af, hvad foran er fortalt om Rersø, men siges dog først udtrykkelig i, hvad der berettes om den noget sydligere liggende Agersø. „Paa dend Øe Agersøe er 24 smaa Gaarde och Boliger, som ere besatte, men haffuer lidt flux Tribulatz udj denne forgangne Feidetiid. Hollandske Admiralen Hr. Opdam, berette de, fich 50 store Høfveder och 120 Faar och Lamb, och 120 Svin og Grise, och loffvede dennem endeligen nogen Kgl. Benaadning derfor, eller at ville betale dennem, huilcket hand icke giorde. Item, sige de, at dend danske Flode fick samme tiid 30 store Høfveder, de beste der waar paa Landet, 120 Lamb saa och een god Andeel Brød, Gryn och smør. Der Suenskerne finge kundskab om saadant, maatte Indbyggerne paa Landet giffue dennem Contributz for alle de 6 Uggers tiid ungefær, danske och hollandske Floderne laae der. Siden kom de danske Capere fra

Langeland, som paa een fiorten Dags tiid waar der. Derudoffuer bleffue de suenske gandske onde ved dennem, kom med 4 Orlogsskibe fra Corsøer, satte iland och pløndred dennem slet ud, toge Kobber, Tin, Kakkelloffue och Kar, de hafde paa Lofterne. Och hafde Befalning at brende Landet af, huilcket och skeit haffde, dersom Ridefogden Caspar Brandt icke haffde bedet for dennem hos Grev Thott, som waar dend, der haffde befalet det.

Kirkebogs-Uddrag til Belysning af Landeværnets Historie.

I Januar 1698 begravede Præsten i Kirkehelsinge „Hendrik Rytter, som nylig var kommen under det Rabiske Regiment. I Steden for Testamente blef Karbiner og Pistoler løsnede.“

Aar 1706 begrof den 2. Martii ved Helsing Frantz Krainer, den gamle aftachede Qvartteermester, som var fød i Wien i Østerrig, frasagde sig dend papistiske Religion aar 1696, me Pastore, och døde i Troen til Jesum 84 aar gamel.

4. Maji begrof jeg den gamle Hyrde i Mullerup Friederich Friis, som hafde været Ryttere ved de Brandenburgiske, Polske, Svenske og Danske i 50 aar. Død 80 aar gl.

1698 dend 7. Octbr. troelofvedes Christopher Gottfried Abel, Ryttere af Bierre, med Ane Lars Datter Snierting af Drøsselbiørg, efter Ritmester Cruls Samtycke, daterit Svallerup; hun var skøn tyk. Senere

Tilførsel: Viede blefve de iche; thi hand løb Fanden ivold, det skaarn!

1705, die Virid, blef publice af mig absolverit Else Rytters her af Byen for sin forseelse Punkt 6 . . . Ock for forargelses skiuld motte Hun for Menigheden lofve at ville strax flytte fra Sognet.

1725, Marie Renselsesdag. Afløste ieg offentlig Ellen Christophers Datter af Reersøe for sin forseelse imod det 6te Bud. Hun udlagde een Soldat ved navn Peder, som hun sagde hafde voldtaget hende paa Ornummen, der hun gik til Mølle, men ieg meener, at det er lutter løgn, hun berettede . . .

Af Gjørlev-Bakkendrup Sognes Kirkebog.

1680, d. 29. Martii. Blef christnet it u-ægte Drengbarn. Dend, der blef udlagt som Barnefader, var een u-kiendt Ryttere, som tog hende med Vold mellem Wedbye-Synder ock Lindebierg.

1682, Søndag Reminise. Loed Cornetten christne sin Søn i Præstegaarden.

1683, 2. Sønd. i Fasten. Loed Capt.-Lieutenant B. Wilcke christne it Barn. Ritmester Rothhoffes Frue bar dend. Same Dag christnet it u-ægte Pigebarn: Faderen, der blef udlagt ved Daaben, var en Rytter, hafde intet Nafn.

1693, Advents Søndag. Loed David Ryttere af Rye christne it Pigebarn. Helwig Skoemagers bar det. Faddere: Hans fiskere i Bachendrup ock Ryttere Hans Jagendywel af Rye.

1694, 6. S. e. Tr. Loed Hendrich Ryttere i Gjørlev kristne een Daatter; Anne Corporal Geert Buchhofs

bar dend. Faddere: Møller, Rytter i Giørlev, Lauritz Ryttere i Rye, Claus schrifveres Kone i Rye ock Mette Stephen Deigns.

A. 1700, Dominica Cantate. Loed Sergianten ved Landfolket christne een liden Søn — Capitain Luttermanns Daatter bar ham til Daaben. Fadderne vare: Mougens Kroemand i Giørlev, Esbiørn Kroemand udi Helsinge, saa och Søfren Ryttere udj Søegaard med dend slemme næse.

1707, dend 9. July, blef begravet udi Giørlev Søveren Søegaard, som blef ihjel slagen af een Rytter naunlig Hans Lund med en staure; hvilchet Mord skeete dend 3. July. Manddraberen rømbte bort, ey heller var nogen, som søgte efter ham!

1707, 10 S. e. Tr. Blef kristnet eet u-ægte Barn, blef kaldet Cathrine — Faderen var een ung Dreng, som for same Aarsags Skiylt gaf sig til at være Rytter.

1714, d. 21. Januari, blev begravet en af de svenske Fanger, nemlig Per Grønwall, som om Natten imellem d. 14. og 15. i dend sterche Kuld og Frost samt sneefog omkom och blev funden død udi Giørlev Langejords Mark.

Af Ørslev-Solbjerg Sognes Kirkebog.

Anno 1747, 6te April. Publice absolvered et Qvindemenniske . . . for begangen Leyermaal. Hun udlagde til Barnefader Christen Bødker, liggende som Rytter i Lieutenant Korckes Bracke paa Løvegade.

Til Fuldstændiggørelse af dette Skyggerids af forrige Tidens „Krigerliv i Fredstid“ skal endnu medtages nogle Træk, hentede andet Steds fra.

I Aaret 1615, efter Slutningen af Kalmarkrigen, oprettede Kristjan den Fjerde en staaende Hær, den første efter Tingmannalids Dage. Han befalede Tilbygning af Vaabenhuse ved Kirkerne, bestemte til at være, hvad vi nu vilde kalde Tøjhuse ell. Vaabenkamre; men paa Grund af Adelens Modstand mod at lade sig og sine Tjenere paalægge nye Byrder og Skatter, naaede han kun til at kunne udskrive Mandskabet fra de kongelige Godser og Kronens Leen. Lensmændene paa Kalundborg, Sæbygaard, Antvorskov og Korsør fik paa den Maade nogle „Svende“, der nærmest kom til at virke som Politisoldater.

Den ulykkelige Svenskekrig 1658—60 havde mindet Frederik den Tredje om Ønskeligheden af et stærkere og bedre ordnet Værn. En kgl. Førordning af 4de Juli 1664 bestemte derfor, at 60 Tdr. Hartkorn skulde danne et Lægde. I hvert saadant skulde een af de unge Karle udskrives til Soldat; var der mange tjenestedygtige, skulde Valget afgøres ved et Tærningskast. Den udskrevne fik af hele Lægdet 2 Sletdaler i Haandpenge; der efter skulde een af Lægds mændene tage ham i sin Tjeneste og give ham Kost og Løn som en af sine andre Tjenere.

To Tredjedele var væbnet med Musket, een Tredjedel med Pike.

Øvelsespladserne skulde være ved Kirkebyerne, hvor de endnu mange Steder paavises. I Gierslev var det paa nuvær. Gaardejer Søren Hannibals Toft.

Letheden, hvor med Svensken gjorde Landgang ved Vedbæk i Aaret 1700, overbeviste Regeringen om,

at det blev nødvendigt at udvikle Landeværnet, og den 22de Febr. 1701, befaledes derfor, at der af 20 Tdr. Hartkorn skulde oprettes et Lægd og udskrives een Soldat. Tjenestetiden skulde være et Aar; naar det var omme, var Manden fri. Medens han var i Tjeneste, tillodes det hans Husbond (Godsejeren) at give ham en fæsteledig Gaard og stille en anden i hans Sted. Bonden, som han tjente hos, skulde give ham 20 Sletdaler i Løn. Øvelserne skulde foretages om Søndagen i Korporalskaber paa de anviste Tofter.

Hver Søndag fra 1ste Maj til St. Hansdag,
 hver anden Søndag fra St. Hansdag til 1ste Septbr.,
 hver Søndag fra 1ste Septbr. til 1ste Februar, og
 hver anden S. fra 1ste Febr. til 1ste Maj,

desuden skulde Øvelserne foregaa paa anden Helligdage, Mikkelsdag og Allehelgensdag.

Om Sommeren skulde Øvelserne vare i to og om Vinteren i een Time, uden for Guðstjenesten, der ikke maatte forsømmes. De havde deres egne Stolestader i Kirkerne. I Gierslev hedder endnu den første Række i det søndre til Kirkebug indtagne Gravkapel-Brændevinsstolene, fordi Landeværns mændene plejede at drikke af deres Flasker under Prækenen, og usete som de sad af Præst og Degn, nikke over til Kvindestolene i det lige over for værende nordre Gravkapel.

Naar Øvelserne var endt, gjorde Soldaten sit Gevær rent i Korporalens Nærværelse og hængte det i Vaabenhuset i de dertil indrettede Skabe for ikke at blive forledt til Jagt paa Vildtbanerne.

Saa gamle og ikke ældre er altsaa Kirkernes Vaabenhuse eller „Vognhuse“, som de ofte benævnes!

Kystforsvaret ved Store Bælt

var for Landeværnets Vedkommende ifølge et Øjevidnes*) Beretning ordnet paa følgende ligefremme Maade i Krigsaarene 1807—14:

Paa bestemte Afstande af Kysten var der oprettet Vagtposter, der skulde passe paa Nat og Dag. Paa Reersø kan endnu henimod 100 Aar efter paavises tydelige Spor af en Skanse, „Løveskansan“ kaldet. Deres Vagstue bestod af en Hytte, bygget af Stænger og Græstørv med en lille Aabning til Dør. Ved Siden af var oprejst en stor Brøndvippe og dernæst havde de en cylinderformet Gryde af tykt Jærnblik. Naar Fjenden truede med at gøre Landgang paa et Punkt af Kysten om Natten, da skulde den nærmeste Vagtpost fylde Gryden med Halm. Denne skulde da tændes og Gryden skulde derpaa sættes paa Brøndvippen og hejses til Vejrs. Dette Signal skulde saa i en Fart gentages af alle Vagtposterne for at hele Kystmilitsen kunde blive samlet. Denne bestod af alle vaabenføre, bosiddende Mænd; de tjente til en vis Aldersgrænse. Mens de tjente dette Korps passede de alligevel deres borgerlige Anliggender som Gaardmænd, Husmænd eller Inderster. Deres Tjeneste bestod kun i, at de skiftevis holdt Vagt ved Stranden. Om Mundering for dem var der slet ikke Tale. Deres Vaaben var en

---

*) Gamle Nielsen: Kulturhist. Selvbiografi 1799—1888.

„Pigkæp“, det vil sige en Stang som en Rivestage med et hjemmesmedet Spyd paa Enden. Hvem der ikke kunde blive saa godt væbnet, maatte tage en Høtyv. Af den Slags Pigkæppe er det, man fortæller, at Amtmand Stemann lod sænke 800 i Sorø Sø, for at disse fortræffelige Vaaben ikke skulde falde i Fjendens Hænder. Kystvagten blev kommanderet og inspiceret af virkelige Officerer og Underofficerer. Disse sidste red hver Nat omkring som Ronde. Engang kom de til en Vagtpost, der var ved „Sønderstrand“, men de kunde ikke se et Menneske, fordi hele Vagtmandskabet havde lagt sig til at sove inde i Jordhytten. Da Ronden opdagede det, stoppede den hele Døren til, saa fast som den kunde med nogle afhuggede Tjørne, som den fandt, hvorefter den red bort uden at Vagten vaagnede.

Ingen af Kystsognenes Beboere maatte i de syv Krigsaar have Lys i de Stuer, der vendte ud mod Stranden.

Om Dagen var Kystvagten noget mere aarvaagen og i det mindste en Gang lidt mere end det behøvedes. To Fynboer, der havde noget at forrette (med Fiskerne paa Rersø), kom sejlene i en Baad. De var lykkelig slupne fra de engelske Skibe og lavede sig nu til at gaa i Land i Ro og Mag. Men de blev sørgelig skuffede; thi, da de kom nær nok, saa de, at hele Kysten vrimlede af væbnede Folk med truende Fagter. Fynboerne kunde ikke tro, at det var Alvor; de styrede lige paa Land og raabte derhos, at de var Landsmænd og gode Venner; men da Sjællænderne hørte deres

Maal blev de jo fuldt overbevist om, at det var Engelsk, de talte, og de truede med at slaa dem ihjel, hvis de kom nærmere. De arme Fynboer maatte vende. Derefter prøvede de paa et andet Sted (efter Sigende ved Dalby); men her var Vagten lige saa tapper. Der blev saa ikke anden Udvej for dem end at vente, til det blev mørkt, og til Kystvagten var falden til Ro. Da Vagten ikke havde Skydevaaben, var Faren ved at gaa i Land jo ikke overhængende stor.

De egentlige Landeværnstropper, der svarede til en senere Tids Forstærkningsmandskab, havde derimod Uniform. Gamle Lærer Nielsen i Reerslev fortæller videre:

1807 blev min Fader indkaldt til Landeværnet. Han var med som Artillerist i det berygtede Slag ved Køge. De havde nogle smaa Feltkanoner, som de selv maatte trække. Fader fortalte, at da Englænderne gjorde Landgang og begyndte at skyde, raabte den danske Kommandør for Landeværnets Artilleri: „Vi maa retirere, Børn!“ Og derpaa løb han og alle hans Folk. Det var nok en Major Tillesen.

Der var jo en forfærdelig Sorg i Huset, da Fader skulde med i Krigen, vi var allerede flere Børn; men jeg, som var otte Aar og den ældste, var den eneste, som kunde tage Del i Sorgen. Det varede imidlertid ikke længe, inden vi havde Fader igen, men det var jo uvist, om vi fik Lov til at beholde ham. Han var hjemforlovet i fuld Mundering, og den bestod af en kort, rund Trøje af kraprødt Klæde med lyserøde Rabatter og Opslag, hvide Lærredsbukser, som spidsede

ned imod Ankelen, og sorte Støvletter til at falde ud over Støvlerne. Hovedbedækningen var en høj Filthat, som spidsede opad. Den var prydet med en lang grøn Fjer ved Siden og midt for med en uhyre Kokarde af Jærnblik, der var riflet i Stjerneform og malet rød med et hvidt Kors i. Munderingen blev omhyggelig rensset og lagt ned i en Klædekiste, hvorfra den kun blev hentet frem en enkelt Gang, naar den skulde luftes ud eller vises til fremmede. Men Fader fik ellers aldrig Brug for den mere.

Da jeg var bleven konfirmeret blev jeg fæstet bort til en Mand i Rørby. Der som i hele Vestsjælland havde vi bestandig Indkvartering, undertiden af holstenske Dragoner, undertiden af danske Fodfolk. Holstenerne og jeg gav hverandre Sprogundervisning, og jeg blev snart en Slags Tolk der i Gaarden. Jeg fik Lov til at ride paa deres Heste og til at efterse deres Vaaben, og det var noget, som jeg holdt af. Men, da de danske Soldater kom, fik jeg Tillidshverv, som jeg ret var stolt af, jeg blev nemlig deres Skriver, og blev paa den Maade indviet i deres Hemmeligheder. Det var den Gang endnu sjældent, at et Menneske af Bondestanden kunde skrive eller læse Skrift. Derfor maatte jeg læse de Breve, som Soldaterne fik fra Forældre, Søstre eller Kærester. De fleste af disse havde naturligvis ogsaa mattet lade skrive for sig. Nu skulde jeg læse og besvare deres Breve; ja det blev kun en fattig Brevveksling. Men jeg bevarede Brevhemmeligheden ubrødelig, skønt jeg tit blev fristet af vore Piger til at bryde den.

En Gang havde vi tre rigtig nette Karle i Kvarter, og de fik da ogsaa hver sin Kærest der i Byen: vor Datter var den ene af disse. Men Soldaterne blev snart sendt til Jylland, og da Marchordren kom, blev der jo en grulig Elendighed blandt Pigerne. Karlene tog det vel noget lettere, men de maatte da idetmindste lade, som om de var dybt bedrøvede. Kort efter, at de var rejst, kom der Brev til hver af Pigerne. Men nu var de i „Lejervold“, da de hverken kunde læse Brevene eller besvare dem. Dog, da de havde hørt af Karlene, baade om min Færdighed og om min Troskab, saa kom de til mig. Det var en smuk Søndag Eftermiddag, at jeg langt ude paa Faarefælleden fik Besøg af de tre efterladte Piger. Jeg maatte saa for hver især læse det ankomne Brev og derefter svare paa det. Mens jeg besørgede disse Ting for den ene, maatte de to andre passe Lammene. Men før jeg begyndte at skrive, maatte jeg i alle Pigernes Nærværelse aflægge en frygtelig Ed paa, at jeg vilde holde ren Mund. — „Vor“ Datter lod skrive til en Soldat, som var fra Kidserup ved Roskilde. De to mente det ellers ærligt med hinanden; thi da han havde udtjent, kom han og bejlede til hende. Nu vilde han gerne giftes, da han skulde have sin Faders Gaard. Men han maatte paa ingen Maade faa Datteren, blot fordi han boede paa en anden Kant af Sjælland. En saadan Afstand blev den Gang regnet for at være større og værre, end hvad man nu regner Afstanden for at være mellem Danmark og Amerika.

Den gamle Landsby. Bakkendrup By og Sogn*).

Bysens Vange i Trevangsbrugets Tid var: Storevang, Mellemvang og Møllevang.

Ved Landets Inndeling 1768 i Brændevins-Forpagtnings-Distrikter havde Byen 6 Gaarde og 7 Huse. Præstegaarden var brændt $\frac{7}{7}$ 1762.

Kirken solgtes omtr. 1665 af Kronen til Etatsraad Fr. Holmsted.

Samme, bestaaende af Kirken og 3 Gaarde (i V. Helsing, Rye og Gjørlev), købtes ved off. Auktion $\frac{5}{9}$ 1740 af Konr. Ditl. Reventlov.

En Adelsmand Jens Pedersen i B. nævnes 1406 og 1408.

1651 ved Præsteindberetning til Ansættelse af den første Matrikel hedder det: 9 Bønder med meget ulige Landgilde; den højeste 4 Pd. Biug og 4 Pd. Hafre,

---

*) Ærkebisp Andr. Sunesøn siger i Fortalen til Skaanske Lov: „Torp er By, som af anden er kommen!“ Navnet i og for sig betegner dog ikke netop Aflæggerby; det er aabenbart det samme som det tyske Dorf, der slet og ret betyder By. Navnet synes at være blevet Modenavn her paa Torpdannelsens Tid (Erik Ejegods?). Kunde minde om lat. Urb, Urbs = Hus, Husene, By!

de fleste det halve*). „Bønderne i Bakkendrup Sogn høre alle under Antvorskov Birk og er ikke „boelskylt“ Jord“. Torpen var altsaa lagt paa uopdyrket Ornumme.

Navnet B. maa forstaas som Bagentorp, d. e. bageste Torp.

Da Kirkens Taarn imod Sædvane ligger imod Øst, har dette givet Anledning til den folkelige Tydning af Bynavnet som Bagvendtdrup. B. var indtil 1691 annekteret Hallenslev, men Kirkevejen ufarbar.

Claus von Lancken havde Antvorskov Kloster gods tilleje 1383.

Trej guode mendt afsagde for rette, at aen hos Bachendrop, som rusen staar udj skal være frij, och maa her ingen sætte gaarn, thi det er Kronen och S. Hans kloster til forfang. 1467.

Bachendrop mendt gaffue aldrig Kongschat udj nogen mandts minde. Sognevidne 1515.

Drøsselbjerg By og Sogn.

Kirken var i den katholske Tid „et Kapel til Soer“. Bymarken var inddelt i: Smedehøjs Vang, Mellemvang og Nørrebjergs V. Sydøstlig i Byen laa Slottestykkerne og Langekær, der paa Udskiftnings-tiden havde godt Fiske.

1534. Tolf mend suore marchskiel paa Løfue

---

*) 1 Pd. Byg var $4\frac{1}{8}$ Td., 1 Pd. Rug: $3\frac{3}{8}$ Td. og 1 Pund Havre: $8\frac{3}{8}$ Td.

herits Tingh efter gammel Lofd emellom Bøssindrup og Dryslebjerg.

1539. Otte tinghørige pelede og stenede dend skielbech emellom B. og Dr. marche, saa at de vdj Dryslebjerg mue her efter, som det tilforn gjordt hafve i 40 aar, slaa og høste indtil midt ad samma beck. 1370 tilhørte 1 Gaard Roskilde Kloster. ²⁶/₇ 1569 henlagdes 5 af Kronens Gaarde under Kommunitetet.

1579 tilbød Birgitte Banner Kronen Gods i Dr. Peder Oxe afstod 1 Gd.

1651 indberetter Præsten, at der er 4 Bol Jord i Marken, og at han har 14 Tiendeydende dér. 6 hørte under Sæbygd., 2 under Antvorskov, 5 var Studiegaards Tjenere, 1 var Officersbonde.

1768 talte Byen 11 Gaarde og 18 Huse. (Ved Herredets Inddeling i Brændevinsdistrikter.)

Kristian II bestemte, at der paa Landevejen fra Calingborg til Slafwelse skulde lægges et Kroer i Drøsselbjerg; imidlertid erklærer Herredsfogden 1778, at der ikke fandtes off. Kroer i Herredet, men da de rejsende bestandig tvinger og trygler sig Kvarter til ved Nattetider, saa var det lige saa godt at bevilge Rasmus Kølholt i Dr. Privelegium.

Drøsselbjerg Kirke købtes den ³⁰/₃ 1733 af Bødstrupgaards daværende Ejer, Søkvæsthuset i Kbh., og er siden forbleven ved denne Gaard.

Byens Navn, der findes skrevet højst forskelligt, f. E. Drøglebjerg og Dresselberg, skal man ikke indlade sig paa at forklare (selv om man nok véd, at Dros betyder Gødning eller det som værre er!).

Bøstrup var, da Rentemester Henr. Müller omtr. 1660 fik den oprettet til Hovedgaard, en Torp, der bestod af to store Gaarde (Bol) hver paa 14 Tdr. gl. Hartkorn og dreves af to Enkevinder, som han købte ud af deres Fæste.

Navnet skreves af Stedets ældste bekendte Ejere Bisperne i Roskilde: Botsentorp og paa samme Side i Jordebogen Bøssindrup, hvilke Former, hvoraf den første øjensynlig er latiniseret, minder om den nære Bysens Mose, saa Betydningen er ganske sikkert Bysens Torp.

Byen og Gaarden havde Fiskerettighed og $\frac{1}{3}$ Strandret i den nærliggende Bildsø, hvoraf Fiskeriet i det 18. Aarhundrede gennemsnitlig indbragte 60 Rigsdaler.

Mullerup By. I Byens Marker: Vejrmøllevang. Grøftevang og Tolstangsvang.

Byen er øjensynlig ligesom Bøstrup en Aflægger af Adelbyen Drøsselbjerg. Der har fra de tidligste Tider været en Vejrmølle (lat. moline), hvoraf Navnet Mulnedorp, Muldrup, Myllerup osv.

Catharina Rudtz Dotter gav 1426 Munkene i Soer 3 Gaarde i Muldrup o. m. for Sjælemesser og Lejetid i Klosterkirken for hendes afd. Søn (af første Ægteskab) Jakob Brymle, der alt laa under Marmelsten, samt for hende selv og hendes Husbond Ridder Johannes Grim.

Sofie Podebusk, Enke efter den „fint dannede og Fransk talende“ Hofmester hos Kr. II.s Dronn. Elisabeth, Albert Jepsen Ravensberg fik $\frac{1}{7}$ 1537 Livsbrev

paa 6 Gde. i Myllerup, som skylte hver 1 Pund Rug og 1 Td. Havre samt 6 Skilling grooet og 1 Skill. mindre.

Forhenværende Hofsinde, tiltalt for Manddrab, af Marskalken berøvet Hest og Harnisk for at have hærget og ikke værget umyndiges Midler: Peder Christensen (Dyre) af Hjelmølille testamenterede 1561 Henr. v. Rade iij (dvs. 4) Gaarde i Mullerup.

1561: Fire Bol Jord, hvorpaa 17 Gaardsiddere, af hvilke 11 Kronens Tjenere til Sæbygd., 1 Rytterbonde, 1 Mag. Enevold udi Roeschyld, 1 Mag. Jac. Fincke, 1 Trondhjems Bisp, 1 Vedbygd., 1 Kallundborg Kirke.

„Ellers huilcke Gaarde skulle for halfue eller heele eractis vidis iche, eftersom herom er ulige Domb och mening.“ P. J. Worm, Sognepræst.

1768 fandtes 18 Gaarde og 14 Gadehuse i Byen.

Mullerup Havn. Der savnedes i høj Grad et Udskibningssted paa denne Strand. Endnu i 1820 holdt Bøstrups Ejer en Kalvekusk, der hver Uge kørte til København med et firspændigt Læs „Hønsekram“, og Bønderne var ved deres Fæstebreve forpligtede til at gøre hver to Rejser til Kallundborg eller Korsør med Sæd og tage Varer til Gaardens Brug med tilbage. I samme to Byer havde J. Chr. v. Deurs derfor ogsaa egne Pakhuse ell. lejede Kornløfter. Henad Foraaret udbød han indtil et Par Tusinde Tønder Sæd paa Københavns Børs at modtage fra hans Pakhuse i Kallundborg ell. Korsør.

Sønnen Emil van Deurs opfordrede i 1838 det driftige Firma H. H. Schou v. Korup i Slagelse til at

anlægge et Magasin et Sted ved Kysten, og 1839 anlagdes da Havnen i Kennebæk Bugten paa en Odde, der kaldtes Jægeren, og samtidig opførtes Pakhuse paa et Jordstykke af 1 Td. Ld.s. Størrelse, hvorpaa Handelshuset 1843 fik Arvefæste og 1867 Ejendomsskøde.

Allerede første Aar fik Købmd. Schou en Medbejler til Handelen. Rentekammeret havde nemlig gjort Anlægget af Havnen afhændigt af, at den blev tilgængelig for andre end Firmaets Skibe, og dette benyttede de kallundborgske Købmænd sig straks af. Først Blachs Enke og senere Lassen og Hellesen oprettede Kornopkøb i Mullerup. Dette Foretagende skadede dog Kallundborg mere, end det gavnede, da det bidrog til at drage Handelen fra Byen. Det nedlagdes af forskellige Grunde 1851; men Købmand Nehammer, Ejer af Mullerup Kro, har siden faaet begge Ejendomme i sin Haand. Udskibningen var i Tyverne 30—40,000 Tdr. Kornvarer. I den nyeste Tid har Kbm. Claudius Nielsen taget Etablissementet paa Haanden for Slagelse Byraad, der mente sig at være forpligtet til at generhverve denne deres Byes „gamle Udhavn!“ Det hele var nok dog en daarlig Spekulation — for Byen ialtfald!

Finderup Sogn.

Finderup Bymark omfattede Møllevang, Søvang og Kirkevang, af hvilke den første pegede mod Høng Mølle, den anden mod Løve Sø ved Hundekrogen og den sidste fra Kirken mod Øst (Præstemarken?).

Kirkebog fra 1758. Præstegaarden brændte 1709. Degnen boede i Høng.

Johannes Fincke, Rentemester Henr. Müllers Svingerson, afstod 1689 Kaldsretten til Finderup, Gjørlev og Helsing Kirker imod at erholde adelige Rettigheder til sine trende Hovedgaarde Sæbygd., Bøstrup og Aagaard, saalænge hver af dem havde 300 Tdr. Hartkorn Bøndergods.

Prof. Jørgen Ehlers faar Jus patr. til F. Kirke 1689, men sælger samme Aar til Proptr. Lerskov paa Kragerup.

1651 bestod Byen af 4 Gaarde hver med 3 Pd. og 3 Tdr. Landgilde, dvs. 15 Tdr. 3 Skpr. Byg.

1687. De forrige Kronens Tjenere tilhørte nu Jøden Texeira paa Sæbygd.

1768 fire Gaarde og eet Gadehus.

Herslev. Bymarken deltes i Skovvängen, Ravnehøjsvängen og Kirkevängen. Tingskriveren Peder Nielsen drev 1660 en Gaard i H.

1651 var 7 Bønder Kronens Tjenere, 3 Kanniketj., 3 Vedbygaards og 1 Slagelse Hospitals.

1687. Ejerne var da Frantz Müller, Texeira, Lytzwow og Slagelse Hospital.

1632 afstod Axel Arenfeld til Basnæs 1 Gd. til Kronen.

10 Gaarde og 6 Gadehuse i Aaret 1768.

Anm. Byen har formodentlig sit Navn af Siv- eller Syvbækken og bemærker saa meget som Kærsløbet, o: Vandløbet fra Kæret!

Høng. Bysens Vänge: Ravnsvang (ned til Ravnemose), Møllevang og Kirkevang. Navnet findes ofte skrevet Hyng.

Aar 1661 indberetter Præsten om Ejendomsfordelingen: 6 Gmd. Kronens Tjenere til Sæbygd., 5 Studenternes (3: Kommunitetets), 4 til Vedbygd., 1 Kanniketjener, 1 til Yemmeltoft, 1 til Katrup, 1 Fredr. Fasbjerg, 1 Barbara Vittrop (Kragerupgd.).

1687. Vejrmølle med Hestemølle, tilhørende Espen Møllere, gav 6 Rigsmark aarlig til Vedbygaard, paa dessen Grund de stod.

Erik Löcke til Skovgaard afstod 1573 en Gaard til Kronen.

I Aaret 1768 fandtes 19 Gaarde og 16 Huse.

Det kgl. Rentekammer bestemte 26. Septbr. 1829, at der skulde opføres et Ting- og Arresthus i Høng efter godkendt Overslag 6,500 Rdlr. Sedler. Denne Sum skulde efterhaands indkomme ved Paaligning af 12 Skl. pr. Td. baade priv. og upriviligeret Hartkorn og 6 Skill. Tegn paa Mølle- og Skovskyldsskatten i Herredet, hvorved indkom 575 Rdl. aarligt.

1369. Ved Skiftet d. 7. Aug. efter Barnum Erikson til Skarsholm erholdt den yngste Søn Barnum Barnumsen 1 Gaard i H.

Kulby er omgivet af Bakker, hvoraf Navnet, der er enstydigt med Bjergby. Iflg. Matrikulskontorets Markbog var Bysens Vange: Egebjergsmarken, Sønderskovsmarken og Kirkemarken.

1651 Præsteindberetning: 9 Kronens Bønder og 1 Vedbygaards.

1687 derimod følgende Ejere: Texeira, Franz Müller samt Rerslev og Finderup Kirker.

Træet paa Kulby Bakke. Om dette enligt

staaende Træ, muligvis en Levning fra Kulsvieningens Tid, har der dannet sig en hel Sagnkreds. Nogle mener, at det er et Sømærke, andre har bemærket, at Dyr, der har ædt af dets Blade, er blevet syge, og at Børn, der har leget i dets Skygge, har mistet Sans og Samling. Om dets Art er der stor Uenighed; det er blevet bestemt baade som Tjørn og Elmetræ!

„Da jeg 34 Aar efter min Bortrejse fra Barndomshjemmet i Ørslev igen vendte tilbage som Stedets Præst“, skriver Villh. Bech i Julegaven 1900, „faldt mit Øje under Kørslen paa adskillige gamle Bekendte, baade Mennesker og Steder. Der laa Kulby Bakke med sit enlige Træ paa Toppen! Den laa der endnu, og Træet var der ogsaa, altsaa maatte det være i Live, men synligt var det ikke vokset. I Præstegaardshaven var Træerne groet saa kraftigt, at Kniven flittig havde maattet bruges; men Træet paa Kulby Bakke var den samme Krøbling, som ikke vil gaa ud, men pisket af alle Vinde heller ikke vil vokse. Men uden selv at have nogen Anelse derom har dette ensomme Træ staaet der som en Præst paa sin Prædikestol og prædiket for mig om de Helliges Samfunds store Nødvendighed for det enkelte troende Menneskes Liv. Et Liv, levet paa den saakaldte Enkeltmands Kristendom, kan maaske henslæbes i Aaringer; men det bliver et Liv uden Vækst, et forpisket Trosliv uden Glæde og Haab!“

Tjørnelunde. Byens Marker: Møllevang, Skovvang og Kirkevang.

1654 var der 20 Gaarde, hver paa 2 Pund Skyld.

1768 derimod kun 18 Gaarde og 14 Huse.

Peder Taa lejer Thyrlundæ af Abbeden i Ringsted 1360.

Mathæus Taa -de Thiurlund besegler 1382 og Enken Christine Taa lever endnu 1388. Ligsten efter Mathes Auessøn dictus Taa er opstillet ved vestre Væg i Sorø Kirkes søndre Skib, den skal være kommen dertil fra Bjernede Kirke. Den har Taa-Vaabenet, to Horn, og Aarstallet 1383.

Ved Gavebrev af 25 Juli 1569 gav Fredr. II. Kommunitet 21 Gaarde i Tjørnelunde af det ved Reformationen inddragne Klosterods.

Gierslev Sogn og By.

Paa Gierslev Bymark i Trevangsbrugets Tidsalder Slagelsemarken, Løvemarken og Raamosemarken.

Byen har Part i den store Raamose (o: Aamose) og paa dens Mark ligger den lille Stensmose (dvs. Stedens Mose) og har og er disse to Moser været forbundne med et Vandløb, nu nærmest kun en Bæk, og hvis man tør gaa ud fra, at Mose før har hedt: Eir, Ir og at Lev betyder Løb, nemlig Vandløb, saa har man i disse Forhold Forklaringen af Bynavnet. (Ge, Ga, Ka er en alm. Forstavelse i Ord, der stammer fra Angelsaksisk og gl. Dansk, f. Eks. i Gniben [af Nøb], Glommen [Lom, Lam, Lammefjord], Glorup, Glostrup [af Lo, o: Fladvand] og Lok, o: Hull). Ældre Forfattere har ikke fattet Navnets Betydning og har derfor skrevet i Flæng: Geeselef, Gerhardslev, Eriksleue (i Absalons Testamente) osv.

Kirkebogen er fra 1756. Præstegaarden brændte $\frac{8}{7}$ 1762 og $\frac{12}{11}$ 1835. Den ældste Kirkebog, der udgives at være fra 1756, er sammenskreven efter Branden 1762, da Præst og Degn maatte gaa fra Hjem til Hjem for at udspørge Beboerne om deres Navn og Alder. Er meget upaalidelig! Kvinderne især blev paafaldende foryngede.

Jacob Pierson Spink forsegler til Vitterlighed 1349 og Povel Jakobsen Spink levede i Byen 1407. Drylle Been havde pantsat sin Gaard til Ridder Bjørn, der igen Aar 1403 afstod den til Antvorskov.

1658 var Jacob Kristensen Herredsfoged og drev to smaa Gaarde i Gierslev.

1687. Udi Marken er 7 Bol Jord, tilige paa Landgilde, men dog lige paa Maal i Marken. Foruden Præstegaarden 14 Gaarde, smaa og store. Deraf de 10 til Kronen, 2 til Kragerupgaard og 2 til Studiegaard. Kronen havde 1566 erhvervet nævnte Gaarde fra Frants Banner, Fru Anne Lunge, Hans Axelsen, Christoffer Rosenkrants og Axel Arenfeld til Basnæs.

1585 skænkedes Kronens Part af Tienden (dvs. den gl. Bispetiende) til Slagelse Hospital.

Løve havde Slagelsevang, Søvang og Skanbæks, dvs. Skarnbæksvang. Navnet skreves opr. Løghe, senere Løve og kommer af et, man kan sige, internationalt Ord, lat. lacus, t. og engl. Loch, der kan betyde Sø, Hul og som her: Kilde. En saadan findes endnu i Byen, og en lille Sø har ligget nordv. for Byen. Om samme hedder det 1687: „Nok findes til Løve Bye en liden fersk Søe i Søevangen, hvorudi er een Del

Carper oc Carudtzer, som Proprietæiren (Texeira) self bruger.“

Fru Christine udj Løghe fradømtes af Dronning Margrethe en Del Gods for Brøde og Sager, hendes Forældre havde begaaet imod Kronen og Riget.

Anm. Paa Byens Marker findes nogle bebyggede Strøg med karakteristiske, men forvrængede Navne:

1. Tolstang, et gl. Overdrev til Byen, i Fællesskabets Tid brugt som Fællede baade for Løve og Rye, der hver havde sit Led at holde ved Lige. Deraf „To Leds“ Tangen!

2. Breleng eller Brilengen, en Overdrevseng, findes skrevet baade Bredlænge og endogsaa Bredelængden.

3. Kjeldsøemagle indeholder ligesaa mange Urigtigheder som Stavelser, idet der aldrig paa Stedet har været nogen Sø og allernmindst nogen Maglesø. I Løvegaards Papirer hedder Strøget Kildehaugen og gamle Folk siger derfor Kjeldsmade.

4. Nævnte Papirer taler om Løvegaards Kobbelsberg Vang; det er derimod galt. Stedet, en stor Bakke Sydvest for Løve, har sit Navn Kappelsbjerg efter det Kapel, som bevisligt har staaet der, selv om Trolde efter Sigende vilde forpurre Opførelsen ved om Natten at slæbe til Gierslev, hvad der byggedes op om Dagen.

Knudstrup: Krænkerupvang, Lillevang og Rævs-højsvang.

1354. Prioren paa Antvorskov oplod Kong Valdemar alt det Gods i Gywrtho, Geslef Sogn, som han havde i Pant af Ridder Erik Hasenberg i Bildso.

1355. Prior Peder Jenssøn paa Antvorskov soer selvtolvt Markskel imellom Grander og domte saalunde, at Drøsselbjerg og Bøstrup Mænd havde fuldgod Ret til Græsning for deres Kvæg paa Krumstrup Fællede (altsaa Kn. Kohave) „Horn imød Horn.“

Anm. Den lille By har altsaa gentagne Gange været Genstand for Navneforandring. Man kunde tænke sig Kong Knud den Sjette som sidste Navngiver, men f. Eks. i Norge har man Stednavne med Knud—, skønt dette Mandsnavn først kom derop i Danskertiden, saa man maa rettere udlede Navnet som Torpen paa Knotten.

Krumstrup kan være opkommet af Bymarkens Form, en Fjerdedels Cirkelbue uden om Adelbyen Løves Jord.

Gjørlev Sogn og By.

Navnet staar vist i Forbindelse med Beliggenheden ved Aflobet fra Gjørlev Sø til Tissø. Navnet Gud, God (som i Gudsø og i Thyregod) er nemlig ligesom Gyde dannet af Udsagnsordet gyde, d. e. udgyde. Ældre Navneform Gøderlev.

Byens tre Vange: Kirkevang, Tjørnehøvs- og Langejords Marken.

Hans Ingvorsen i Kr.-Helsingø pantsatte i Midten af det 14. Aarh. en Gaard i Gjørlev til Præsten. Præstens tiendefri bevilgede Gaard i G. med $37\frac{5}{6}$ Td. i Mark. overdroges $14\frac{1}{6}$ 1664 til Rentem. Heinr. Müller som Afdrag paa Kronens Gæld.

23. Marts 1569 havde Antv. Kl. faaet Bevilling paa at lægge et Birkething i „Closters Bye Bjergbye“, som derefter skulde være rette Værning for Klosterbønderne i Gjørlev og Bakkendrup.

Ifl. Præsteindberetning til Ole Rømers Matrikulering var der i Marken $4\frac{1}{2}$ Bol Jord, udi hvert Bol 8 Pund Skyld. 4 Gaarde laa under Kronen, 1 under Sæbygaard, 2 Studiegaards Tjenere, 1 Nordrup Kirke,

1 Antvorskov, 1 Vedbygd., 1 Gundetved, 2 Kgl. Canzeler, 1 Sekreterens Tjener.

1768 talte Byen 12 Gaarde og 12 Huse.

Præsten i G. skal i sin Tid med Tilladelse være flyttet til sin Anneksgaard i Bakkendrup, fordi han i en Tid, da der ingen Landevejskroer var, plagedes med Indkvartering. Var stor Brændevinsbrænder.

Augerup betyder Aarup, Torpen ved Aaen. Vange: Langebjergs Vang, Møllevang og Tornisvang.

Aagaard oprettedes 1665 af to Bol, hele dens Aurobvang var tagen af Christen Pedersens Gaard i Aurob. Denne Gaards Herlighed er en Skovpart i Hallebyore, „noch en Ornumbs Overdrift, och frij Fiskerie udj Tissøe, och derfra langs ner udi Aaen til Stranden.“ Aagaard svarede 1 Læst Byg og 5 Tønder Havre i Landgilde. Byen havde endnu 4 Gaardfæstere under Sæbygd., men som er spørløst forsvundne 1768.

Rye By har muligvis sit Navn af Ryggen, Højderyggen, hvorpaa den ligger. Bymarken omfattede Toftevang, Tordysvang og Skørdsevang.

1654 havde Byen 8 Bol Jord. 9 Bønder var Kronens Fæstere under Sæbygd., 1 Cantzellers Tjener, 1 Hofmesters, tre Studiegaardsfæstere, 1 Vedbygds., 1 Kragerupgds., 1 Joh. Bøgvads (Rektor i Frederiksborg), 1 Mons Hans Laursens i Roskilde. 1 Gaard laa til Bakkendrup Kirke og 1 øde (dvs. ubebygget) Jordlod hørte til Hallenslev Kirke. I Sandhed brogede Ejendomsforhold!

1768 talte Byen 18 Gaarde og 10 Huse.

Fornævnte 5 Gaarde var af Fr. II. henlagte til Kommunitetet under $\frac{25}{7}$ 1569.

1608 solgte Fru Thale Ulstand 1 Gd. til Kr. Bernickov.

Ulstrup, Torpen paa „Olden“, d. e. opdyrket, odlet, Ødemark. Navnet er det samme som Ollerup, Olstrup, Vallerup og Valstrup samt Uglerup. Vangene: Toftevang, Aalkjærsvang og Holmevang.

Jens Andersen-Bille af Solbjerg solgte til Kong Valdemar 1354? en Gaard i U. for 20 Mark Sølv og 14 Alen Kortryks Klæde (d. e. brabantisk Klæde — til en Hofklædning?), han havde forøvrigt arvet Gaarden efter sin Vifader Bo Tuwesøn af Skaftelev.

Prioren paa Antv. fik 1652 af Kongen Følgebrev paa otte Bønder i Ulstrup. Aaret før havde alle Gaarde ligget under Sæby Lensgaard, og Præsten indberettede, at der var 6 Bol Jord, hvert med 8 Pd. Skyld. 11 Grde. + 1 øde + 1 Mølle.

1768 derimod 10 Gaarde og 10 Huse.

Jep Begere i Vedby solgte 1355 sin Hovedgaard i U. til Kongen.

Hallenslev Sogn.

Hallenslev By har upaatvilelig Navn efter dens Beliggenhed ved Aaens Udløb i Søen. Ordret betyder Navnet Halsløb, idet Hal er en ældre Form for Hals, her Udløb.

Vangene var: Ravensvang (dvs. Aaensvang), Kildevang og Søvang.

1654. Præsten kendte ikke den gamle Bolsind-

deling, men opgav 12 Gd. som Kronens, 1 Lene Ruds, 4 Cancellarii, 1 øde og $\frac{1}{2}$ Axel Juels paa Katstrup.

Peder Oxe afstod 1573 en Gaard til Kronen.

1768 optaltes 18 Gaarde og 12 Gadehuse.

Hallenslev skal før i Tiden have været forenet med Bakkendrup til et Pastorat, men da Præsten druknede i Aaen, blev H. lagt til Sæby og B. til Gjørlev.

Torpe med Ravsvang, Hestehauges Vang og Dyremose Vang.

1654 laa 4 Gaarde til Sæbygd. og 1 var Præstens.

1768 fandtes samme 5 Gaarde og 2 Huse.

Havrebjerg Sogn og By.

Vangene var: Kirkevang, Stillingevang og Krænkerupvang.

1454. Roskild Domkircke vndte Andtuorschouf det efterskrefne guotz til magelaug: aldsammen Hafrebjerg schiylder üij ($3\frac{1}{2}$) Læst korn vij (7) løde marck och dertil ald rettighedt och frihedt vdj Schefteholme Schramitzholme hosz Nordrup, som the i H. her thill nydt hafue; item H. mølle, schiylder ij læst meel, it jus patronatus til H. kiercke och thertill biscops tiende aff H. Bye och forn. thuende vænger.

1498. Bønderne vdj Hafrebjerg soghen finge kong Hanszis beuilling icke at skulle aage nogenn aff hans mayts. folck andet stedtz hen end til Antvorskov.

1555. Vidne at Antvosk. Kl. Tienere kand hafve til Græsgang aarlig paa Skifteholm och Skramsholm, liggendis ved Nordrup, 30 Nød och miere.

1568. Menige Bønder i Slafvelse Herred finge

Befalning H. Bro at forfærdige. Antvorsk. Kl. fik jus patr. til H. Kirke, som det før Reformationen havde haft.

1575. Oldinge gjorde Skovskjel mell. Skefteholm, Horsegogmosen og Glapmosen.

1569 $\frac{3}{7}$ befales det, at de Præster, der har Ophold paa Antv. Kl., deribl. Havrebjerg Præst, skal have Præstegaarde udlagt ved deres Kirker.

1590 $\frac{5}{7}$. Gavebrev til Præstekaldet i H. paa et Stykke „øde“ (d. e. ubebygget) Jord, da Sognepræsten har klaget over, at dend Præstegaard, der var udlagt til ham, er en med de daarligste i Byen*). I den katolske Tid havde Præsten $1\frac{1}{2}$ Bol.

1687. Vandmølle, Stampemølle og Hestemølle. Ørslev Mølles Brand ved Askeild i 1659 voldte Havrebjerg Mølles Opsving som Egnens eneste Landgjældsmølle (d. e. privl. M.).

Præsten Gynther, der var samtidig med Baron Holberg og den sorte Degn, skrev under Fortegnelsen over Sognets Præster: „Nok dyrke vi den skarpe Jord, i Aar som end tilforne med Trøstens og med Trusels Ord, dog bær den hvasse Torne.“

Blæsinge Byes Navn er lige saa vanskeligt at forklare som Havrebjergs. Bl. laa lavt, men ganske vist lunet af nogle slemme blæsende Bakker, og Havrebjerg ligger paa alt andet end Havrejord. Haver betyder forøvrigt en Buk, medens Sædarten Havre i Jordebøger kaldes Aur og Are!

Byens Vange var ifl. Matrikelskontorets Mark- og

---

*) Sjell. Registre 13—149 (i Provinsarkivet).

Modelbog følgende: Kahos ell. Kagsmark, Gierslev M. og Solbjerg Mark.

1383. Væbner Anders Lunge havde en Gaard i Fæste af Anders Griis.

1470. Eline Hans Portemands gav en Gaard til Antvorskov for 2 „Messer til Helligløssen“.

1485. Marqvard Tennhus, Hans Portemands Dattermand; gav i Mageskifte med Munkene i Antvorskov sin Hovedgaard i Bl. og tre mindre Gaarde samme Sted.

1539. It Løfve Herreds Tingsvidne, huorudj Os-løfs (Aarslev) Mænd kiendis dennem ingen Ret at have til Ager eller Eng norden ved Aaen paa Bles-singe Mark.

1568. Priorer paa Antvorsk., der led af Foder-mangel, tildeltes Kongetienden af Blæsinge og Krænke-rup. Halmen maatte han beholde, men Kernen skulde han afgive til Stiftsskriveren.

Krænkerup By har Navn deraf, at Bymarken har haft Kringleform, har krænget sig om Adelbyens.

Markerne var Knudstrup Vang, Stillinge Vang og Kirke Vangen. Byen blev 1199 tillige med Kapellet i Løve og 2 Gaarde i det nærliggende Eriksleu (Gierslev?) af Biskop Absalon givet til „Brødrene i Soer“.

Gierslev Kirke ejede 1687 fem Tønder Hartkorn i Byens Marker — ellers Studiumgaards Gods ihob.

Helsinge Sogn og By.

Navnet paa Byen kommer af Ordet Hals, dvs.

Aamunding. Bysens Vange: Gjørlev Vang, Engvang og Dalbyvang.

Kirkebog fra 1694. Præstegaarden brændte ^{16/12} 1864. 1530 var Degnen Jens Christoffersen tillige „Stichts-Schrifvere“.

Axel Arenfeldt til Basnæs afst. 1632 to Gd. til Kronen, da Kongen samlede Gods til Lenets Hovedgaard Sæbygaard, men alt i 1573 havde Erik Hardenberg til Matrups afst. 1, Frants Banner til Kokkedal 1 og Peder Oxen til Gisselfeld 5 Gaarde, alle med Fiske-rettighed i Søen.

Beate Rønnev, Ridder Efuert Møltikes Efterlevver-
ske, afstod Aar 1454 baade Pantebreve og Gods i K.
Helsinge til Antvorskov och derfor schall Closter
holde enn evig Messe huer Dag de trinitate, threj
siungendis och trej løssendis Messer for Sancte Annes
Altere, och skall der for vden vdschiftes huer Fredag
till fattige: Huedebrød for j Schelling.

Ill. en Artikel af Prof. Nyrop i „Kirkehist. Sam-
linger“ III R. skal den ældste Kirkeklokke være støbt
paa Kirkegaardens. Sognebefolkningen fortæller, at en
af Klokkerne havde saa stærk en Klang, at Murene
ikke kunde taale Rystelserne af Lydbølgerne, hvorfor
man bankede Blynagler i borede Huller i Randen af
Klokken. Den yngste Klokke bærer Lensmand Went-
zel Rotkircks Navn.

Vinde Helsinge: Halsevang, Mellemvang og
Ornummevang.

Vinde Helsinge antages at bemærke Lille-Helsinge
(jfr. Venemose).

Ornumme betegner Jord-Tægt, idet baade Begyndelseslyd og Slutningslyd i „Jord“ er senere Udvækster (jfr. t. Erde og ang. eard) og nehme, næmme, betyder at tage. O. er altsaa til Dyrkning indtagen Ødejord.

Kannik Johannes Foot i Roskilde testamenterede 1307 sin Slægts Arvegodser til Sorø Kloster, og var de siden udlejede til Johannes Benediktsøn, kaldet Marsvin.

1654. Otte Bol, bruges af 23 Gaardfæstere. Sæbygaard 12, Antvorskov 1, Præst og Kirke 1, Bakkendrup Kirke 1, Hospitalet i Slagelse 1, Rytterbønder 3.

Den i Kong Valdemars Jordebog nævnte Gaard Hals laa paa Sjællandssiden ligefor Rersø By. Takseredes sammen med Konunglev paa Øen til kun 1 Mark Guld, medens Konunglevet i Løve By samtidig værdsattes til 40 Mrk. Hals har sandsynligvis i forudms Tid været anlagt ved Halleby Aaens Hals, dvs. Munding, som Værn for Herredets Ledingshavn. Et endnu levende Sagn paa Øen fortæller om en Frue paa H., der var saa forvænt med god Mad, at hun kun spiste Torske- og Sildenakker.

De store røde Mursten, der nu findes i Arnesteder og Svinestier paa Rersø, stammer fra Ruinerne af Hals.

Dalby havde ligeledes en Halsevang samt Hagslø- og Temmis Vang.

I Dalby havde Roskilde Bisp*) i Aaret 1370 en Gaard, hvori sad Petrus Strwt, som derfor aarlig svarede 15 Pd. Korn og 2 fede Bolsvin samt 1 Tønde

---

*) Illg. Bispens Jordebog i Script. VII.

„Trafnific“*). Desuden havde Bispen samme Steds en Mølle (formodentlig en Stubmølle, da der intet Vandløb har været), som foruden at male frit for Peder Strud, ydede i aarlig Afgift til Bispens Lensmand paa Brothorp (d. e. Brorup) 18 Pd. Korn, fedede to Ungsvin og lod brygge 1 Td. tysk Øl.

Aar 1651 fandtes i Byen 16 Fæstere med tilsammen 5 Bol Jord i Marken. Deraf laa de 5 til Sæbygaard, 2 til Antvorskov, 2 til Studiegaarden, 1 til Vedbygd., 1 til Sorø Kloster, 1 var Dr. Laursis i Kbh., 1 Officersbonde, 1 Rytterbonde og 1 var Organistens Bonde til Roskilde Domkirke. Sikken Re'elighed!

I 1768 taltes i Byen 11 Gaardmænd og 6 Husmænd.

1578 afbrændte en Taterbande en Gaard i Dalby, hvorfor den blev jaget af Lensmanden, og de fangne Kvinder kom i Spindehuset, og Mændene lænkedes til Ambolte i Holmens Smedje.

Rersø, fh. Hredersøe og Redersø, dvs. Rørsø (jfr. Rerslev). Øen synes opr. at have haft Hesteskoform med Aabningen imod Nord. Ved Tilsanding og Hævning er i det Indre saa opstaaet en med Rør bevokset Sumpsø. Øen har været beboet allerede i Stenalderen, hvorom vidner tre Runddysser og en Mængde Stenøkser, spids- og brednakkede, Stridshammere med Skafthul, samt Spaltere, Flækkere og Skrabeknive.

Rethærsø ell. Rethæsø nævnes i Kong Valdemars

---

*) Et uoversætteligt Ord, der efter Sammenhængen kan staa for Brændevin!

Jordebog som havende Hus (dvs. Jagthus), samt baade Raa og Daa. Noget var Krongods og andet Kongens Erhvervelse. 1686: „Paa Rersø Land er beliggende 50 tophugne Eeger og Linder, saa og 50 Læs Thjørner.“ „Rersø Fang paa Ornummen er ej taxerit for andet end gandske u-døgtig jord.“ „Moesholm kand føde 14 Høveder, dog kun paa Eventyr!“

Rerslev Sogn og By.

Navnet forh. skrevet Rederslef, betyder sandsynligvis Rørbæk.

Byens Vange var Vejrmølle Vang, Bøgebjerg Vang og Hesselbjerg Vang.

Kirkebog fra 1814. Præstegaarden brændte 1833.

Claus bernyn, Væbner, levede i Retherslef 1380—90.

Fra 1383 følgende paa middelalderlig Højtysk af-fattede Skøde: „Ik Tue Galen, R. und Gelkere tu Schoene bekenne, dat ik hebbe vorkøft deme wolboren manne Kort Moltcke (til K.-Helsinge o. m. m.) an der byn tu Redersleue en bøøl erden (8 man, tu zamende 1 Mark korn), an der zuluene by en stouen (8 grøte) unde ene watermøle ($\frac{1}{2}$ mark meles); an ener bu, de hed Kulbu $\frac{1}{2}$ bool erden (Nyels Børre 4 pd., unde Jøns Pedersen 2 pd. korn) myd alle rectigcyd alze id Clawes Zarnyn van myner tu pande hatte.“

Nis Gris fik 1525 Livsbrev paa Nørregaard i R. Han skulde være fri for Ægt og Gæsteri, dog at han skulde være pligtig at staa i Slotsloven, naar han tilsagdes.

1577 afstod Peder Skram to Gd., og Aaret efter E. Rosenkrantz 2 Gd. til Kronen.

1651 indberetter Præsten til Ole Rømers Matrikel: 14 Gde. Kronens til Sæby, 4 til Antvorskov, 1 Kirkebonde, 1 Hendr. Lindenovs til Gafnø, 1 Fru Ide Lindenov, Sten Brahes Efterleverske til Tersløse, 1 Velbaarne Hendr. Huitfeldt.

1768 fandtes derimod kun 18 Gaarde og 25 Gadchuse.

Hesselbjerg. 1687 to Bønder, Lillevang, Stangebjergs Vang og Løgis Møllevang. 1 Gd. tilhørte Fru Ide Lindenov og Hendr. Lindenov, hver gav $2\frac{1}{2}$ Pund.

Løgis Mølle har som Løve og Løgtved sit Navn af Log, Loch, Lac, der betyder Vandhul, Hul, Sø. Rester af dette gamle Ord forekommer i Lage, Løgerdag, Lovgen osv.

Løgis Mølle tilhørte Lene Rud og skyldede $3\frac{1}{2}$ Pd. Mel.

1687 Løggaards eller Løgetz Mølle, „huortil ringe Vand och er en Gress-Mølle, som maa staa stille fra Maj til November.“ Skov til 6 Svins Olden = 2 Skpr. Hartkorn i Skovskyl.

Nørager havde s. A. en Humlehøve til 20 Stænger! „Klavsslykke i Kirkevængen føder 50 Svin, Helde Skov i Lykkebjergvængen føder 90 Svin og Østerskov og Enemærket 20 og 65 Svin.“

Sønderrød. Kirkevæng, Løgge Smulle (og Lykesmule) Vang samt Møllevang.

1651. 8 Kronens Tjenere til Antvorskov „hafver huer en hel gaard, som er Boeljord och gafner huer

10 Pd. Korn til landgilde.“ 1 Gaard hører til Præsten, 1 til Roskilde Domkirke og $\frac{1}{2}$ til Rerslev Kirke.

1768. 10 Gaarde og 8 Huse.

Ridder Erik Barnumsøn til Skarsholm gav sin Frue Gertrud Grubbesdatter af Bildsø Gods i Swnderuth, i Stedet for hendes Fædrenegods i Skaane, som han havde solgt til en „passende Pris.“

Taagerup betegner vist Torpen paa Tokkejord, dvs. Jord, som aldrig forud havde været rebet, pælet eller stenet, men henligget til enhver Bymands Brug efter Godtykke.

Vangene var: Hestehavgs Vang, Kvældaas Vang og Lillevang.

1651. Kronens Tjenere til Sæbygd^{ff} gav Smør i Landgilde, 1 Maribo Klosters gav Smør, 1 Vedbygaards gav som de andre $\frac{1}{2}$ Td. Smør.

1687. Bønderne gav nu hver 5—7 Skpr. Humle og Husmændene hver 2—3 Skpr.

1768. 4 Gaarde og 6 Huse.

Ruds-Vedby Sogn og By.

Navnet skreves i ældste Tid Withby, saaledes som alle vore Viby'er; man antager alm., at Vith, Ved, der jo betyder Træ, ogsaa har havt Betydningen Skov. Rud er først sat til i en nyere Tid: Vedel Simonsen mener, det stammer fra Slægten Rud til Vedbygaard?

Efter Markbogen: Galgsvang, Lunbjergs- og Møllevang.

1687. Vandmølle og Hestemølle, 11 Skovhuse, Almind Sø og en Mølledam i Byen. Dravensø ved

Hovedgaarden nævnes ikke. Paa Lundbanken ved Stendyssen: It støche Jord, hverken tjenligt til Pløjeland ell. Græsning. Ved Ræfvegrafverne it støche, som ej er tjenligt til andet end Tyrebed.

1654 indberetter Præsten at have 30 tiendeydende Gaardfæstere (i Sognet?). „Mange af fornævnte gifuer 3 Pd. til Landgilde, endog de ikkun tage Maal i Marken for 2 Pund“ (o: 9 Tdr. Byg).

Flertallet var Vedbygaards Tjenere, men 1 Gd. var beneficeret Dr. H. Resen, 1 var Officersgaard og 1 fra Sæbygd. udlagt til en Rytter fra Slagelse.

Tæt Nord for Vedbygaard ligger Engen „Dravnsø“, et Navn, der kun kan tydes som: Der Avnsø eller „De' Ravnsø“; dvs. Aasø, jfr. Aamose og Ravnemose ved Høng!

„Ved Vedby“, skrev Birkefoged Buch 1743, „er i Galgemarken en Kilde med Bjrøndværk og Indelukke. Samme kaldes Aalebæk og ved dessen Vand skal Mennesker og Kvæg have fundet Lægedom for adskillige Svagheder, hvorfor den ogsaa har været meget besøgt St. Hans og vor Frue Aftener; nu ikke saa meget som tidligere.“

„Ved Vedby findes ogsaa Esters Kilde, og dessen Vand bruger Herskabet til Thevand.“

Solbjerg Sogn og By.

Navnet er vanskeligere at tyde, end dets uskyldige Udseende lader formode. I de indfødtes Mund hedder det nemlig ikke Soelbjerg, men Soll- eller Saaldbjerg. Kirkevang, Gierslev Vang og Nyrup Vang.

1654. 7 Gaarde Kronens Tjenere, 4 Gd. ligel., men til Antvorskov, 2 Kragerupgds. og 1 til Præsten i Ørslev.

1768 ifl. Documenter i Prov. Ark. 18 Gde. og 18 Huse.

Stillinge Sogn og By.

Hvad Navnet angaar, da er der megen Sandsynlighed for, at St. Clemens Kilde er Anledningen dertil, idet Stig, Stigel, Stil betyder Kildevæld. Kirken er ganske sikkert opført paa et gl. Gudehavs Plads ved denne Helligkilde, der nu fremvælder tæt Nord for Kirkegaarden. Det er næppe rimeligt, at Østerstillinge er en Udflytterby fra Kirkestillinge, da den er den største og bedste, hvad Jorderne angaar; derimod synes Keldstrup at være aflagt af K. Stillinge. K. Stillinge Mark deltes i Enemærkevang, Bognevang, Hafuevang + Kongsmark Oredrift. Ø. Stillinge havde Møllevang, Keldstrupvang og Bildsøvang.

Den ældste og største af Kirkens Klokker bærer følgende mærkelige Indskrift paa Plattysk:

„Bourbon mit cleinder companie — doen ic Johannes was gegoten — hielt de lelye mz zinder sing-nou rie gevangen, verwonen jn echten gesloten 1525“.

Arkitekt Løfler har følgende Tydning:

„Da jeg Johannes blev støbt 1525, rev Bourbon Liljen i Stykker, Kongen blev saaret, fangen og lagt i Lænker!“ — en Hentydning til Slaget ved Pavia, da Carl af Bourbon medvirkede ved Frans d. I Tilfange-tagelse.

Siden 1808 er Stillinge Sogn henlagt under Slagelse Herred, men, at det hele Middelalderen igennem laa under Love Herred, derom behøver man kun disse to Vidnesbyrd:

1563 udfærdiges et Løve Herreds Tingsvidne, at kun Prior paa Antvorskov havde Ret til Fiskeri og Rørskær i Pine Møllens Sø og i Næsby Bredning, og at det den 13. Juli 1569 befalede Lensmanden Erik Bille paa Kalundborg at have Indseende med den ulovlige Skibsholm Havn ved samme Næsby Aaes Udløb!

Sognets ældste Kirkebog er fra 1707; Degnen boede da i Keldstrup. Provst Torm klagede til Amtm. over at 12 Gmd. i Stillinge i Paasken 1774 kun havde ofret ham hver 4 Skilling. Præstegaarden brændte ²⁰/₁₀ 1860.

Bildsø. Kragehøjsv., Kirkevang og Strandvang.

Byens Navn lader sig ikke forklare, med mindre man tør antage, at der er sket en af de sædv. Lydforskydninger, saa Bild er en blødere Form for Blid, dvs. Dynd (jfr. Søen Bliden ved Sæby).

Den indvandrede Slægt Hasenberg havde tilgiftet sig Gods i Byen fra den sønderj. Stormandsslægt Grubbe til Storde ved Gram.

23. April 1352. Erik Hasenberg, der viser sig som Pantsætter i større Stil, pantsatte $\frac{1}{2}$ Bol Jord i „sit Biltzæ“ til Niels Brymle for 5 Mark Sølv kølnsk Vægt.

Bildsøens Udtørring. I Bødstrups Jordebøger fra det 18 Hundred Aar hedder det gærne: I Bildsø er megen og god Fisk. Fiskeren betingedes Foder til en Ko iblandt Forpagterens i Muus's Forp. Kontr. af 1789.

Fiskeriet indbragte i 1815 ifl. Jordebogen 60 Rdlr., i 1830 derimod kun 30 Rdlr.

Under 18. Decbr. 1837 skriver Valbygaards Ejer, Amtm. Stemann til Bødstrups Ejer (E. v. Deurs):

„Det vil ikke være undgaaet Deres Velbaarenheds Opmærksomhed, at Bildsø Aar for Aar mere og mere gror til, saa at det er at forudse, at den om nogle Aar vil være saa godt som aldeles tør og bevokset dels med Siv, dels med daarlige Græsarter. Kunde man derimod udlede idetmindste Størstedelen af Vandet, da vilde vistnok paa en Gang en betydelig Flade af denne med fed Dynd opfyldte Sø komme over Vandspejlet og forvandles til særdeles god Eng ved at be-
saas med passende Græsarter!“

„Det Rør og Rommel, der vokser ved Søen, forbeholdes Bønderne til Brug, saa maa og Bønderne faa Stargræs til at binde Hovkornet med“ (af anf. Forp. Kontrakt af 1789). Ang. de eneste to Lodsejeres Fiskeret i Bildsø foreligger en Voldgiftskendelse af 10. Septbr. 1785. Den ene maa ikke drage Vaad i Land paa den andens Bred. Beregninger og Udtøringsplanen lagtes af Landinspektør Vogl. Afstanden fra Søen til Stranden opmaales til $\frac{2}{3}$ Mil. Da de paa-gældende Godsejere havde Højhedsret over Jorderne, voldte Anlægget af Kanalen ikke større Vanskelighed, da man først var kommen overens med „Rasmus Selvejer“ paa Bildsø Mark. Gravearbejderne udførtes i Somrene 1839—40 af 6 Holstenere for 868 Rdlr. Godsejerne stillede med et Antal Karrer, „Mergelkasser“ med Køresvend og Hest. Søens Dybde var højest $5\frac{1}{2}$

Fod. Emil v. Deurs døde, inden Arbejdet var færdigt; thi d. 26. Aug. 1841 mødte Proptr. H. v. Deurs til Allinggaard som Lavværge for Enken for sammen med Kammerherre Stemann paa sin Faders Statsministerens Vegne at trække Delingslinje. Bødstrups Tredjedel blev 46½ Td. Ld. i det nordvestlige Hjørne. I Aaret 1844 blev Deltagerne enige om at indkalde de 6 Holstenere igen for at rense og uddybe Hovedrenden, hvilket kostede 675 Rdlr. Pengeudlægget havde altsaa været 1543 Rdlr. Næppe før eller siden har et Tørlægningsarbejde lønnet sig saa godt.

Næsby har sit Navn af Næse (hor), dvs. Vaarby Aas Udløb i Beltet.

Byssens Vange: Lillevang, Lunevang, Brovang.

I Næsby boede 1392 Væbner Ingvard Griis paa Klostergods. Ifølge et Dronn. Magretes Brev af 1376 tildømmes Pine Mølle Hr. Niels Drage. Jakob Nielsen Drage, Foged i Løve Herred, solgte 1408 en Gaard i Næsby til Hr. Pedher Taa, hvis Efterleverske igen gav denne Gaard til Klosteret 1469.

Keldstrup har sit Navn af den derværende „Hellegilde.“

Vangene hed Lundevang, Kildevang og Kirkevang.

Prior udj Antuorschouf blev aff trej guode mennt indførdt udj Kieldsthorp, som Uffe skiødte til Closterit 1289. Karine Jensdatter, Per Taa's Efterleverske skodede en Gaard til Klosteret, som dette lagde til Stillinge Kirke 1469. Samtidig med Taaslægten levede en Adelsslægt i K., der i Vaabenet havde to liggende Murankere. Jens Pedersen (1390—1429) stiftede en Messe

ved Stillinge Kirke i Sta. Annas Kapel. Sønnerne Jep og Herluf nævnes 1436—1448 og Iver Herlufsen døde 1493.

Ved Keldstrup opgravedes 1859 et Lerkar med 1098 Sølvmonter, vistnok nedlagte i 11. Aarhundredes 1. Halvdel.

Skibholm Havn.

Vort Søværn saavel som vort Landværn har i Tidernes Løb undergaaet store Forandringer. I vore Velmagtsdage vovede vi at optage Kampen ved alle vore Kyster og omtrent for hver to Mil var der Ledingshavn, hvor Kystherrederne havde deres Ledings-skude liggende under den folkevalgte Styrismand. Som oftest var de beliggende inde i Fjordenes Bund som Hærvig og Taarnborg, men mange Gange var Baad-lejet i en Aamunding, saaledes som Tilfældet var ved Hals, en Kongsgaard, der er nævnt i Kong Valdemars Jordebog 1231 ved Hallebyaaens Udløb og ved Skibholm Havn ved Næsby Aas Udløb imellem Stillingebugten og Tjæreby Vejle.

I Saksos Danmarks Krønike 14. Bog fortælles:*)

Kong Valdemar begav sig nu til Skaane (1266?), hvor han dog ikke blev gammel; thi paa Rygtet om Indfald af Sakserne, brød han straks op med det skaanske Rytteri over til Sjælland, hvor han alt havde udskrevet en Flaade. Med den laa Absalon i Hulvimmehavn (Hulyvim Portus), hvorfra Kongen lod ham kalde til Slagelse og havde der meget med ham at overlægge. Medens Absalon var hos Kongen angreb Venderne

*) Grundtvigs Fordanskning, 2. Udg. 1855, Side 688.

hans Skib, osv. — Historikeren Langebek skriver i sit Samlerværk „Script. Red. Dan.“ 7de Bind:

„Denne Havn er den samme, som siden kaldtes Skibsholm, hvor Pakhuse har været anlagte, og hvorfra Aaen har været befaret til Trelleborg og Vaarby Bro.“ En Del Forvirring er opstaaet derved, at Navnet Næsby Aa er forvekslet med Susaaen ved Næsbyholm. I Pontoppidans „Danske Atlas“ fra omtr. 1750 udleder Forfatteren af nedenanførte Kgl. aabne Brev den uhyrlige Paastand, at Susaaen paa Fredr. II.s Tid har været sejlbare til Næsby Syd for Sorø.

Da Krigsskibene blev større og mere dybtgaaende, blev de gamle Ledingshavne delvis ubrugelige, i hvert Fald unødvendige som saadanne, da der nu samledes større Flaadeafdelinger ved København, Vordingborg og Kalundborg. Borgerne i Korsør klagede over, at der ved de gamle Havne skete dem Afbræk i deres Næring og Kronen led ved dem Tab i sine Toldindtægter. Interesser stod mod Interesser! 1564:

„Vi Frederik den Anden etc. gjør vitterligt, at Os elskelige Hr. Oluf, Abt udi Sora Kloster hafver berett for Os, huorledis at ther skal ligge en Hafn, thor udi Eignen, kaldis Nesbye Aa, hvilken wore Undersøtte af Jutland pleigde at besøghe mett Torsk oc anden saltt Fisk, oc Norebagger mett smaa Thømmer, udj huilken Hafn vort Closter Soer oc Antuorskouff aarlighen kunde til Kiøbs bekomme hvis saltt Fisk, the till Clostrene behøvede oc wore Undersaatte Bønderne finghe ther till Kiøbs Thømmer till deris Husbygning. Men noghen Tiid siden forleden hafver noghen wore

Kiøbsteds Mænd forhandlet det saa; at samme Hafn er blefvet forbuden oc huess nu skal kjøbes uthi Kiøbstederne till Clostrenes Underhold, saa oc Bønderne till deris Husbygning, thet skulle the betale dubbelt oc end ofte ther af intet kunde fang fall: Tha efter saadan Leilighed, hafve Vi undt og tilladt, att fornævnte vore Undersaatte Juder oc Norbagger igien mue besøge forne Hafn Nesbye Aae oc ther selge och afhente till vore Clostre Fisk och andre Varer, som dennem thien oc till vore Uundersaatte, huis the til theris Husbygning och Husets Uphold behof hafver, til saalænge Vi anderlædis therom tilsigendis vorder.

Dog skal vor Lensmand paa Corsøer hafue flittig Opseende mett, at ther met Ret handles, och at ingen forbudne Vahre ther udskibes!“ (25. Febr. 1564).

Men blot fem Aar efter fik Piben en anden Lyd: det hedder nemlig under 15. Juli 1569: „Vi komme udj forfaringe, at der skal være udj Løfue Herrit tvende Hafner, kaldis Skyholmen og Mussholmen huilke der besøgis af Bagger og Hallandsfare, och andre som der kjøber och handler och ingen told til Os udgifuer, som af gammel tiid sædvanligt været hafuer, da paa det saadan Vor och Kronens rettighed icke skal forsømmes, ville Vi, at Vor Lensmand dermed Indseende hafuer!“

Og atter fem Aar senere, nemlig 15. Maj 1574, hedder det:

„Vi komme udj forfaringhe, at udj vort land Sjel-land ved Pine Mølle skal ligge en ulouglig Hafn, kaldis Skibholm, huilcken Hafn vi thilforn eptther mangfoldige

klagemaaile ved udgangne brefue hafue ladit alliuise och forbiude, at inghen vore undersotte ther omkring boendis dend skulle besøge eller ther at bruge noghen handel eller kiøbmandsskaf, oc formerke Vi alligevel, at bønderne ther omkring saavel som andre skulle undertiden dennem till at bruge saadan handel fordriste . . . the nærliggende kiøbstæder til skade . . . da ville vi hermed hafue saadant forbudit, dog at dend søfarende ikke skal være forbøden udj i skibsnød och storm at søge samme Hafn och bierge skif och godtz.“

Pine Mølle

fik sin Dødsdom ved Kgl. aabent Brev af 19. August 1573: „Efterdi Vi komme udi forfarringe, huorledis Vore bønder i Slaugelse och Løfue Herrit . . . skulle en part hafue hestemøller og andre skvatmøller, saa vore Undersotte søge did och lade male och andre Vore och Kronens møller derafuer stande ledige . . . saa forbiude Vi derfor vore och kronens bønder hos saadanne at lade male rug och malt, saafremt de ikke ville straffes som ved bør!“

Forbudet ramte Pine Mølle, Øssebro Mølle og Valby vester Mølle, alle tre paa Sognets Sydgrænse.

Mangeaarige Stridigheder var gaaet forud dér, som andre Steder tildels ogsaa, fordi Lodsejerne led Tab paa deres Høslet i Engene derved, at Møllerne blev ved at opstemme Vandet i Aaen. I Mod-sætning til Kongens Møller eller de priveligerede Landgjælds Møller kaldtes de private „Græsmøller“, spotvis „Skvatmøller“, og de tre forannævnte hørte til

denne ringere Slags. De mange Møller belagt med Navnene Splidsmølle eller Stridsmølle, som ogsaa Pine Mølle og Pis Mølle, vidne om de haarde Vilkaar, hvorunder de malede; 1552: Sex Riddersmænd (dvs. Adelsmænd) forligte Abbeden af Ringsted og andre Lodsejere med Prioren paa Antvorskov „anlangendis hvis Irring dennom om Pine Mølle emellum var, udi saa Maade, at Mølleren i fornævnte Pine Mølle skulde hver Sta. Valdborgs Aften optage alle Stigbordene, saanær som de to for Kværnen staar, dennem mue de folk och drage, naar dennem lyster, men sætte samme andre Stigborde jnden vor Frus Dag sejer mere (dvs. 8. September, vor Frue Fødselsdag). 1576 fritoges Fæsteren af den nedlagte Mølle for at svare den Tønde Aal, der hidtil aarlig var svaret i Landgilde.

Tjæreby Vejle.

Da Biskop Hertz i Ribe 1822 havde besøgt sin Søn, der var Læge i Kallundborg, og hastede hjem, erindrede han fra den Tid, han var Provst i Korsør, at der var en Genvej, der gjorde Vejen $1\frac{1}{2}$ Mil kortere, og forespurgte derfor, om den endnu lod sig befare. Man mente, at Vadestedet over Tjæreby Vejle var afmærket med Pæle.

Hans Datter, der var med, fortæller i „Karakteristisk Stamtavle over Slægterne Hertz og Fichl“: „Pælene ved Nedkørselen fra Næsby Fed stod der ganske rigtigt, og Afstanden var heller ikke større, end vi kunde skimte den modsatte Bred; men Mærkerne i selve Vandet kunde vi ikke se.“ „De maatte være faldne

om, bemærkede vor Kusk; men han kunde godt se Hjulsporene igennem det lave Vand.“ Et Stykke gik det meget godt, men paa een Gang begyndte Hestene at svømme og Vognen at gyng. „Holdt!“ raabte Fader, „det gaar galt!“, „Holdt!“ raabte i det samme en Stemme bag os, „hvor vil du hen, dit Fæl Du drovner jo baade Heste og Folk ude i Sortensvælget!“ Det var en ridende Bonde, som tilraabte vor Kørsvend disse venlige Ord.

Fader vendte sig om og svarede: „Tak, Farlill! at du vilde hjælpe os ud af Faren!“ Han red op paa Siden af Vognen og viste vor skikkelige, men enfoldige Søren, at Vadestedet laa mere vestligt. Han vilde ved Afskeden ikke tage imod nogen Belønning, og Fader trykkede bevæget hans Haand til Afsked. Men denne Færd yderligere belyst ved Mandens Fortællinger om Svælg, hvori mange var druknede, og var saa dybe, at der ikke kunde findes Bund med et Læssetræ, stod siden uudslettelig indprentet i den gamle Konsistorialraadinde Fichs Erindring.

Den af Saxo i hans XV. Bog omtalte Hulvimme Havn, mente Historikeren Langebech var den samme, som siden er kaldt Skibholm eller Skyholm; men Aksel Olrik, der i Knytlinge Saga læser Hulminne Havn, henlægger den til Korsør Nor, hvilket synes rimeligere, da det omtales, at Absalons Folk skovede Brænde.

Næsby Slusebro.

Ved Sore Amtraads Møde den ³⁰/₁₁ 1898, ledet af Amtmand, Kammerherre E. Vedel, i Vejinspektøren havde gjort opmærksom paa, at

den af Amtet opførte og hidtil vedligeholdte Næsby Slusebro over Tude Aa ved dens Udløb trænger til at ombygges med en Bekostning af 2—3000 Kr.

Formanden bemærkede i denne Anledning, at Tude Aa tidligere havde haft sit Udløb i Tjæreby Vejle, og at der ikke var nogen Bro over Aaen, men at man passerede den ved at følge et fladvandet Vade-
sted ved Udløbet af Vejlen til Stranden. Aaens Re-
gulering var oprindelig baseret paa at benytte det gamle Løb med Udmunding i Vejlen, men da der samtidig af en Landinspektør Vinding var projekteret en Inddæmning og Udtørring af Vejlen, forandredes Reguleringsplanen saaledes, at der i Stedet for den lange og for Vandets Afløb vanskelige Linie til Vejlen og igennem Vejlen skulde graves et direkte Løb for Aaen med Udmunding bag ved Øen Tjokholm og Nord for de Dæmninger, hvorved Vejlen skulde aflukkes imod Stranden. Dette nye Løb, der ikke kunde passeres ad noget Vade-
sted, nødvendiggjorde Anlæget af en Bro derover for at vedligeholde Forbindelsen imellem Stillinge Sogn og den sydligere liggende Egn, navnlig Korsør By. Af Aamtsraadsforhandlingerne for 1866 ses det, at Aamtsraadet har truffet Aftale med Landinspektør Vinding om, at han skulde opføre en Bro over det nye Løb med Sluseindretning under Broen imod et Tilskud fra Amtet af ialt 2000 Rdlr., hvorved det forudsattes, at i det mindste en Del af dette Beløb vilde blive refunderet af Lodsejerne ved Aaen i Følge eventuel Beslutning af den Landvæsenskommission, der skulde nedsættes med Hensyn til Re-

gulingen af Aaen. Den af Landinspektør Vinding opførte Bro viste sig imidlertid ikke holdbar og allerede paa Juni-Mødet i 1867 vedtog Aamtsraadet at lade bygge en ny Slusebro med en Bekostning af 4740 Rdlr. til foreløbig Udredelse af Aamtsrepartitionsfonden. Det endelige Udgiftsbeløb blev imidlertid 5332 Rdlr. 40 Sk., og vedtoges det i Martismødet 1868 at føre dette til Udgift for Aamtsrepartitionsfonden, idet det dog vilde være at paase, at den Del af Udgifterne, som det mulig af vedkommende Landvæsenskommission maatte blive Lodsejerne paalagt at udrede, i sin Tid blev refunderet til Fonden. Ved Landvæsenskommissionens Kendelse af 30. Oktober 1869 blev det imidlertid udtalt, at da Kommissionen fandt det tvivlsomt, om de under Broen anbragte Sluseporte var til synderlig Nytte, og at de i hvert Fald kunde undværes, uden at Aaen derfor blev mindre godt reguleret, samt da de ikke var forlangt af Participanterne i Aaløbet, fandt Kommissionen ikke at kunne paalægge Lodsejerne nogen Udgift dertil. De af Amtet til Broen og Sluseværket udredede Beløb forbleve saaledes til endelig Udgift for Aamtsrepartitionsfonden.

Hvad angaar selve Broen og Vejbanen derover, var der ved Anlægget deraf ikke sket nogen Forhandling med Stillinge Sogneraad, og der gjordes derfor ej heller noget Forsøg paa at erholde Udgiften dertil refunderet af Sognekommunen, uagtet den Vej, der førte over Broen, var en Bivej. Hvad angaar Opsynsmanden ved Broen, er det paa Aamtsraadmødet den 10. Sept. 1866 vedtaget, at en saadan ikke skulde antages.

Østerstillinge. Smedesønnen Zacharias Nielsen har forherliget Byen ved et smukt Digt, hvori det hedder:

„O, Tusind Minder, lyse, lykkelige,
Omkranser dig, min gamle Fødeby!
Du — Hovedstaden i mit Barnerige —
Een Gang mig tyktes skøn, fast uden Lige,
Og end min Tanke tit du aabner Ly.“

„Kom om Vaaren, naar den fede Muldduft stiger fra Marken i Morgensolen, og Livets Safter bryder og gærer i hver Jordplet; kom i Sommertiden, naar Ageren bugner af Hvede, og Kørne ligger overmætte og daser i det høje Græs; kom om Efteraaret, naar Tærskemaskinerne snurrer, og Sædlæssene ruller ad Slagelse til — altid vil Øjet møde Vidnesbyrd om Markernes Fedmel“ En rig Egn, ja — og nej. Den yngre Slægt sidder paa altfor store Prioriteter!

Sæby Sogn og By*).

Navnet betyder Søby, som man voldelig skrev det i „Oplysningstiden.“ Skal have været Esbern Snares Herresæde, hvor han skal været kommet af Dage ved at falde ned af en Trappe og brække sin Hals.

Forleningsbrev af $\frac{9}{6}$ 1562 til Henr. Nielsen (Aren-

---

*) Pastor Müller skrev 1780 i Embedsbogen, at der ingen Skoler var i Pastoratet, og at af 100 Personer var der ikke 16, som kendte et Bogstav. Degnen boede i Hallenslev og Løbedegne (Mesterlektianere) fra Slagelse lærde Skole besøgte Degnetjeneste i Sæby.

feld), Landsdommer i Sjell., paa 5 Gaarde i Kapelsæby og 3 Gd. i St. Sæby.

Bymarken 1687: Hjorthøjsvang, Grydebjergsvang og Lanagervang.

Ore Fæled var tilgængelig Horn mod Horn for Sæby og Askvad.

Skovene var skyldsatte for 163 Svins Olden. 3 Svins Olden = 1 Skp. Hartk. 10 hele og 2 halve Gaarde var Kronens i 1657, tre tilhørte Univ. tillige med Kirken. Da man inddelte i Brændevinsforhandling Distrikter i Aaret 1768 taltes derimod 12 Gaarde og 11 Huse. Præsten skrev 1738 i Embedsbogen, at der ingen Skoler var i Pastoratet, og at der af 100 Personer ikke var 16, der kendte et Bogstav.

Askvad havde forhen kun 2 Gaarde, hvoraf 1 de i Aaret 1651. De forsvundne Orebo, Myrebjerg, Østrup, Kuserup var af lign. Størrelse. Oserup eller Sasserup havde derimod 3 Kronens og 1 Univ. Gd.

Buerup er vel et ældre Buthorp, Bytorp.

Vangene i 1687: Kirkevang, Nedregaardsvang og Jrebjergsvang.

NB. „I Kierche-Vangen en fælles Skouf (nembl. Grundten) mens Skoufven til Gundetued, som nu Bønderne med macht dennem fratagen og indheignit, deri eris Tyrejord af Arilds Tid.“ Kronen havde $5\frac{1}{3}$ Gd., Univ. 2, Gundetved $1\frac{1}{2}$ og Kirken $\frac{1}{2}$.

1768 fandtes der 10 Gaarde og 14 Huse.

Halleby betyder Halseby og har sit Navn af Naens Udløb (Hals) i Søen, af hvilken Grund Byen

paa Aaens anden Side hedder Tydstrup, urigtigt og vildledende skrevet Thygestrup.

Bysens Vange: Søvang, Langemark og Lillevang.

Jørgen Skougaard d. y. afstod 1607 to Bol i Frendved til Kronen.

Oluf Lunge tilskødede 1365 Kronen alt sit Gods her.

Frendved: Elmervang, Havrelykken og Tofevang.

Skoven var skyldsæt til 19 Svins Olden, saa den kan næppe paa det Tidspunkt (1687) have været helt udgaaet. Frendved synes ellers at betegne frønnet Skov (smlgn. Kalskov, Raadskov og Fuglede, 3: Fulvithe af ful, raaden).

Olef Ged blev af Fr. II frakendt sit Adelskab „før han flyede i Marken!“

Løgtved: Bavnevang, Kirkevang, Brinkevang.

1687: „Noge faa Egetræer, som ej er regnede for nogen Svins Olden.“

Strids Mølle hører i verdslig, men ikke i gejstlig Henseende til Herredet; thi da Møllerens Barn en Gang druknede paa Vej til Daaben i Sæby, blev Møllen henlagt til Holmstrup Sogn — uden Refusion til Sæby Kald.

Forsvundne Byer: St. Orebo, 1668 lagt under Gundetved, lille Orebo, en Kro. Strids Mølle, Vandmølle med Overfaldsvand. Skylder aarlig 10 Pd. Mel, hveranden Skæppe opmaalt, Maltkværn, Sigtekværn og to Brødkværne. Stampemøllen har fire Hammere.

Uglerup med Slettebjergsvang, Tøndevang og Bromøllevang, udi hvilken en liden Gress-Mølle, som fører it Hjul. Stenen 5 Spand bred, och kand ikke

mahlis paa samme Mølle uden en Tid om Aaret. Byens Skove var skyldsatte for 43 Svins Olden.

1768 havde Ullerup By 7 Gaarde og 3 Huse.

Ørslev Sogn og By.

Bynavnet findes ogsaa i ældste Tid skrevet Øtherslev, Øderslef.

Kong Valdemar (Atterdag) gjorde vitterligt for dem, der var stævnedes til Landsting, at han overlod 5 Gaarde, der havde 5 Bol Jord i Skyld, samt en Mølle med „Dampfald“ til Johannes, Niels Sweys Søn og Arving (1350).

5. Oktober 1354. Erik Hasenberg, Ridder, erkendte at have pantsat sine Gaarde i Ørslev til Ridder Uffe Pedersøn af Egede, fordi denne havde sagt god for ham hos Kong Valdemar for 100 Mark lybsk Mønt*). Samme Gods oplodes ved Retterthing paa Helsingborg Dr. Margr. til „ewinnelich eye“ Anno 1401.

1654. Fire Gaarde giver 3 Pd., 8 giver hver 7 Tdr., 2 hver 5 Tdr. til Kragerup.

1 Gaard tilhører Kirken, 1 Præstekaldet. Præstegaarden var under Udskiftning 1769, da Pastor Lund klager gudsjammerlig over Proprietær Clemens Fogs Chicanerier og Galskaber**).

1768. 16 Gaarde og 8 Huse.

Kragerup betyder Krogerup.

Vange: Skovvang, Møllevang, Almindevang, der indtil 1660 var Overdrev.

*) Kr. Erslev: Repert. Dipl. Regn. Dan. Mediævalis Nr. 2421.

**) Pakke: Ehlers 1769 i Matr. Kont. Arkiv.

Herregaardens Vange: Møllevang, Stufbjergsvang og Almindevang.

En Vejrmølle, hvori Ove Juell havde 7 Parter og Gabel 1.

1687 fandtes ved Gaarden 2000 Humlestænger og senere en Klædefabrik.

1768: 12 Gaarde og 12 Huse.

Nyrup By havde sin Bulers Vang, Dals Vang og Kallebjergsvang.

1687 var allerede 29 Tdr. af Byens Hartkorn indtaget under Kragerupgaard.

Kragevig. I denne ligeledes nu forsvundne By fandtes 1687 tre Smaagaarde paa hver $\frac{1}{2}$ Pd. Skyld.

Nordrup Sogn og By

har en Tid været henlagt under Løve Herreds Retskreds, hvorom følgende af Kong Frederik II under 5. November 1575 udstedte „aabne Brev“ vidner:

„Eptersom vore Bønder (dvs. Kronens) i Nordrup Sogen hafve hidtil søgt til Slausgelse Herritsthing oc nu beklage dennem, at siden samme Thing er laugt oc fløt til Corsøer, hafve de dertil møggit langt heden . . ., saa hafve vi unt oc tilladt . . ., at de maa her epter søge til Løve Herritsthing, med hvis Sagher oc Delemaal de hafve at forrette . . . oc hvem dennem noggit hafver at tiltalle, hand schal dennem tiltalle til Løve Herritsthing.“

1573 afstod P. Oxe til Gisselfeld 9 Gaarde og 3 Enge: Skielsmad, Todebro og Munksmad.

Skellebjerg

(s. Kjeldebjerg med en Kilde paa Bakkesiden).

Herrestrup (dvs. Kærs Torp), Sobjerg, ofte skrevet Søbberg, men sikkerlig burde skrives Sodbjerg (Sod, Saad = Grønsværd) samt Overdrevet Hebberge (fh. Hebberye), dvs. Heboryd, skal forbigaaes i Tavshed, da jeg intet gammelt ved at berette om dem, og de som bekendt ikke hører til Herredet, men kun til Provstiet.

Tersløse

(og Niløse) hører saalidt som Skellebjerg Herredet til. Den første bliver medtaget for Herregaardens og dens mærkelige Ejeres og Naboskabets Skyld.

1573 afstod Peder Oxe til Gisselfeld 5 Gaarde til Kronen.

Om Stednavne med Endelsen —løse har der staaet megen Strid. Man har ladet Løse betegne indløst Pantegods, hvorefter Navnets første Led maatte indeholde et Mandsnavn. Oberst Emil Madsen har ment, at Løse var at aflede af et Angelsachsisk læsu, der skulde betegne Græsgang. Siden den Tid er der fremsat forsk. Teorier, den ene vildere end den anden.

Min Mening er den, at Løse betyder Laas, sjell. Udtale Lues, og er i Stednavne brugt med Bemærkelsen Vandlaas, Sluse. Vort ældste kendte „Løse-Navn“ er Svalklusæ, der forekommer paa Sandbysten og tør læses: s. Balkluse, dvs. Bjælkesluse, muligvis Spragelse (s. Bragesluse). De findes alle ved gamle Vandløb, enten ved disses Tilløb eller Afløb ved Søer, nu som oftest ved Enge. I Sverige findes et Par og

tyve „Løser“, af hvilke ikke færre end 19 hedder Fiske-løse og ligge ved Indsøer med „mycket og gott fiskel“

Slagelse (Slaugløse) har Navn efter en Slaa eller Skodde, jfr. Skuderløse (med indskudt r), Ters betyder Slaaentjørn, men da vi har et skaansk Thorsløse og et svensk Portsløse, der begge betyder det samme (jfr. Dør), saa kan Tersløse vel være en svækket Forn af Torsløse (Dørsluse).

Niløse Sogn og By.

Navnet skrives ofte, men misvisende, Nidløse, da det sikkert nok betyder Ny-Sluse.

I et Gavebrev til Sorø Kloster 1332*) bestemte Hans Nielsen Hwyttingh (Hviding), at han vilde be-graves mellem sine Forfædre i Sorø Kirke, og at dette skulde bekoste alle med hans Begravelse forbundne Omkostninger, og endvidere, at hans Navn skulde indskrives i Gavebogen mellem Klosterets Velgørere. Hans Vaaben og hans og Fru Christines Navne finder vi paa Skjoldfrisen i Sorø Kirke, hvor for øvrigt ogsaa Faderen Niels Hvidings Navn findes. Ved Hjælp af Pileodden i Vaabenet, troede Dr. Henry Petersen ved Nationalmusæet at kunne nedlede hans Herkomst fra Skjalm Hvide igennem Absel Gerateson — Niels Absalonssøn og Toke Skjalmson.

Niløse Kirke blev af Kongen solgt til Admiral Bjelke og af denne samme Aar 1685 til Svogeren Poul Klingenberg paa Tersløse.

---

*) Scr. Rer. Dan. IV 490.

Niløse havde Kalkmalerier længe før saadanne forekommer i andre Kirker. Nogle synes at forestille Mariæ Kroning. Et andet Parti med de 12 Apostle og endnu et, forestillende Syndefaldet, er stærkt medtagne.

